

українська асоціація марксистсько-ленінських
науково-дослідних інститутів (УАМІН)

під
марксистсько-
ленінським
прапором

партвидав цк кп(б)у 1936

2 (12)

ПРОЛЕТАРІ ВСІХ КРАЇН, ЄДНАЙТЕСЬ!

УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИХ
НАУЖОВО-ДОСЛІДНИХ ІНСТИТУТІВ (УАМЛІН)

ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ

ТЕОРЕТИЧНИЙ ДВОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

2 (12)

НАРТВІДАВ ЦК КН (С) У 1936

А. НЕБІЙ

Стахановський рух і організація заробітної плати робітників

Історична промова товариша Сталіна на першій Всесоюзній нараді стахановців і рішення грудневого пленуму Центрального Комітету ВКП(б), присвячені стахановському рухові, проголосили новий етап і нові гігантські можливості прискорення темпів соціалістичного будівництва в нашій країні.

Товариш Сталін геніально виявив найглибше коріння і невичерпні можливості стахановського руху, намітив шляхи, якими він піде, та вказав, за яких умов рух стахановців може в короткий строк перетворитися у загальнонародний рух.

Намічаючи найближчі завдання організації стахановського руху, товариш Сталін зазначав, що «Завдання полягає в тому, щоб допомогти стахановцям розгорнути далі стахановський рух і розповсюдити його ширі і вглиб на всі області і райони СРСР. Це з одного боку. І з другого боку — приборкати всі ті елементи з господарських і інженерно-технічних працівників, які вперто чіпляються за старе, не хочуть посуватись вперед і систематично гальмують розгортання стахановського руху»¹.

Рішення грудневого пленуму ЦК, засновані на промові товариша Сталіна і глибокому аналізі роботи промисловості і транспорту в зв'язку з стахановським рухом, дають конкретну програму дій щодо організації стахановського руху, відповідно до умов і завдань кожної галузі промисловості.

«Завдання полягає в тому, — говориться в резолюції пленуму ЦК, — щоб користуючись всіма науковими знаннями і технічним досвідом, нагромадженими промисловістю, відмовитися від недовикористання техніки, неминучого в капіталістичному суспільстві, де робітник працює не на себе, не на колектив, а на капіталіста, де господарство розвивається не за планом, в інтересах всього народу, а стихійно, в інтересах окремих капіталістів, піти в ногу з стахановським рухом, очолити його і допомогти йому створювати нову, вищу, в порівнянні з капіталізмом продуктивність праці»².

Для того, щоб справді допомогти стахановському рухові створити вищу, ніж за капіталізму, продуктивність праці, необхідно *насамперед* викрити класово-ворожі елементи, які намагаються гальмувати стахановський рух, необхідно зламати опір стахановському рухові, що ще залишився з боку консервативної частини господарників і інженерно-технічних працівників, і згуртувати навколо стахановського руху найширші маси робітників.

¹ Сталін, Промова на першій Всесоюзній нараді стахановців. Стенографічний звіт, стор. 373—374.

² Резолюції грудневого пленуму ЦК ВКП(б), Партвидав ЦК КП(б)У, 1936 р., стор. 7—8.

Зміцнення і розвиток стахановського руху вимагає крім того серйозної раціоналізації технологічних процесів, нової організації праці, зокрема правильного розподілу праці у виробництві, звільнення кваліфікованих робітників від другорядних підготовчих робіт, зразкової організації робочого місця і т. д.

Досвід організації стахановського руху в важкій промисловості, зокрема металургійній промисловості України, показує, що тільки систематичне поліпшення організації виробництва і праці дозволяє стахановцям систематично, день-у-день відкривати і використовувати все нові і нові можливості нашої першокласної техніки і на цій основі неухижно підвищувати продуктивність праці.

Вияткове значення для дальшого розвитку стахановського руху має правильна організація заробітної плати, яка створює необхідні матеріальні стимули для дальшого культурно-технічного зростання кадрів і підвищення продуктивності праці. Тепер, як ніколи, необхідно домогтися такого стану, щоб кожний стахановець, *кожний* робітник дійсно одержував заробітну плату в *точній* відповідності до тієї роботи, яку він фактично зробив для суспільства.

Необхідність всебічного зміцнення соціалістичних принципів розподілу знову і з усією рішучістю підкреслював товариш Сталін на першій всесоюзній нараді стахановців. «Принцип соціалізму, — говорив товариш Сталін, — полягає в тому, що в соціалістичному суспільстві кожний працює по своїх здібностях і одержує предмети споживання не по своїх потребах, а по тій роботі, яку він виконав для суспільства. Це значить, що культурно-технічний рівень робітничого класу все ще невисокий, протилежність між працею розумовою і працею фізичною продовжує існувати, продуктивність праці ще не така висока, щоб забезпечити достаток предметів споживання, через що суспільство змушене розподіляти предмети споживання не відповідно до потреб членів суспільства, а відповідно до роботи, виконаної ними для суспільства»¹.

Товариш Сталін вказав, що перехід до розподілу за потребами можливий тільки при повному достатку предметів споживання, який дозволяє задовольняти всі потреби кожного члена комуністичного суспільства. Без достатку предметів споживання комуністичний розподіл неможливий, а тому в першій фазі комунізму — за соціалізму — суспільство змушене розподіляти предмети споживання відповідно до роботи, яку виконав кожний для суспільства.

Разом з тим товариш Сталін показав, що повний достаток предметів споживання можливий тільки на основі гігантського зростання продуктивності праці, вирішальною умовою якого є піднесення культурно-технічного рівня робітничого класу до рівня інженерно-технічних працівників.

Таким чином тільки підвищення культурно-технічного рівня робітничого класу до рівня інженерно-технічних працівників і знищення на цій основі протилежності між розумовою і фізичною працею може забезпечити таке зростання продуктивності праці, такий достаток предметів споживання, який дозволить перейти до комуністичного розподілу предметів споживання.

Товариш Сталін вказав, що «Основою стахановського руху стало *насамперед* корінне поліпшення матеріального становища робітників»².

¹ Сталін, Промова на першій Всесоюзній нараді стахановців. Стенографічний звіт, стор. 363—364.

² Там же, стор. 368. (Курсив наш — А. Н.).

Без корінного поліпшення добробуту робітничого класу і без послідовного здійснення соціалістичних принципів розподілу величезних, що безперервно зростають, фондів особистого споживання, які стимулюють підвищення кваліфікації і зростання продуктивності праці, — стахановський рух був би неможливий.

Більше того, факти говорять про те, що там, де вкорінені найбільш прогресивні форми заробітної плати, наприклад, в чорній металургії, стахановський рух зростає вшир і вглиб і, навпаки, там, де збереглися ще відсталі форми заробітної плати, наприклад, в текстильній промисловості, рух стахановців досі не дістав значного розповсюдження.

Стахановський рух зростає і зростатиме вшир і вглиб, бо сам цей рух, будучи вирішальною силою дальшого підвищення продуктивності праці, створює ще більші можливості неухильного піднесення рівня життя трудящих.

Зміцнення соціалістичних принципів розподілу предметів споживання, яке стимулює зростання кадрів і підвищення продуктивності, може бути здійснене лише при правильній організації заробітної плати, що стала тепер *вирішальною* формою розподілу фондів, які задовольняють особисті потреби робітничого класу.

Заробітна плата зайняла тепер *лануюче* становище в матеріальному стимулюванні продуктивності праці, в зв'язку з переходом від карткової системи до відкритої радянської торгівлі всіма предметами споживання за єдиною твердою і значно зниженою державною ціною. Ліквідація карткової системи, дбайливо підготовлена партією і особисто товаришем Сталіним, і перехід до відкритої радянської торгівлі означають рішуче відмовлення від *подвійного* методу матеріального стимулювання продуктивності праці (грошова форма — зарплата і натуральна форма — пайкова система постачання) та перехід до *єдиного* — грошового методу матеріального стимулювання продуктивності праці.

Яка велика була роль грошової заробітної плати в стимулюванні продуктивності праці уже в 1935 році можна судити по тому, що загальний фонд заробітної плати збільшився в 1935 році на 12 мільярдів карбованців проти 1934 року, а ціни в усьому роздрібному товарообігу країни знизились протягом 1935 року не менш, ніж на 5 мільярдів карбованців.

Народногосподарський план 1936 року, прийнятий 2-ю сесією ЦВК СРСР VII скликання, передбачає зростання загального фонду заробітної плати до 63,4 мільярдів карбованців проти 56,2 мільярдів карбованців в 1935 році. Поруч з цим і надалі знижуватимуться роздрібні ціни державної і кооперативної торгівлі, обіг якої зростає в 1936 році до 100 мільярдів карбованців, проти 80,2 мільярдів карбованців в 1935 році.

Таким чином дальше зміцнення радянського карбованця, найстійкішої валюти в світі, що спирається на могутність соціалістичної економіки, величезне зростання грошової і ще більше зростання реальної заробітної плати, робить заробітну плату дійсно *вирішальним* матеріальним стимулом підвищення продуктивності праці.

Партія, керуючись 6 історичними умовами товариша Сталіна, сформульованими ще в 1931 році, і його дальшими вказівками, домоглася величезних успіхів в організації заробітної плати і завдала цим вирішального удару дрібнобуржуазній зрівнялівці в споживанні. За останні роки значно поліпшена тарифна система, широко застосовується відрядна оплата праці в ряді галузей промисловості, зокрема в чорній металургії, дістало значне, хоч ще й недостатне, поширення прогрес-

сивне відрядництво, виділяються щодо рівня оплати праці кваліфіковані робітники, особливо провідних професій і галузей промисловості і т. д.

Проте, досягнення промисловості в галузі організації заробітної плати робітників не означають ще повної ліквідації дрібнобуржуазної зрівнялівки в оплаті праці.

Корінними хибами в організації заробітної плати робітників, що гальмують розгортання стахановського руху, є: 1) діючі тарифні сітки, які припускають зрівнялівку і різнобій в оплаті праці і не стимулюють підвищення кваліфікації робітників; 2) слабе технічне нормування: необгрунтованість і явна застарілість технічних норм і норм виробітку, які гальмують підвищення продуктивності праці; 3) явно недостатнє розповсюдження найбільш прогресивної форми заробітної плати — прогресивного відрядництва і 4) широке розповсюдження колективного, бригадного відрядництва, що виключає можливість суворого обліку і контролю над мірою праці і мірою споживання кожного робітника і т. д.

Усунути ці величезні хиби в організації заробітної плати, піднести організацію заробітної плати робітників до рівня завдань і вимог стахановського руху — одне з важливіших завдань всіх господарських, партійних, профспілкових організацій.

Цілком очевидно, що остаточно знищити дрібнобуржуазну зрівнялівку в оплаті праці робітників неможливо без серйозного ламання і удосконалення всіх підойм організації заробітної плати у повній відповідності з вказівками товариша Сталіна і рішеннями грудневого пленуму ЦК ВКП(б) 1935 року.

Грудневий пленум ЦК ВКП(б) вказав, що вирішальне значення в організації заробітної плати робітників-стахановців має перегляд в бік підвищення застарілих норм виробітку, при збереженні в умовах прогресивного відрядництва попередніх розцінок, і широке вкорінення найбільш досконалої форми заробітної плати — індивідуального прогресивного відрядництва.

Широке вкорінення прогресивного відрядництва передбачає правильну тарифікацію робітників, засновану на правильно розроблених тарифних сітках і кваліфікаційних довідниках.

Тому треба викрити насамперед корінні хиби кількох сотень тарифних сіток, діючих тепер в одній тільки важкій промисловості, без усунення яких неможлива правильна організація заробітної плати робітників.

Відомо, що правильно розроблена тарифна сітка, при правильному віднесенні того чи іншого робітника до відповідного розряду сітки — вихідний крок до соціалістичної організації заробітної плати.

Більше того, при почасовій оплаті праці, де безпосередньою підставою заробітної плати є робочий час, вся організація заробітної плати зводиться в основному до розроблення правильної тарифної сітки.

Роль тарифної сітки при погодинній заробітній платі видно з такого прикладу. Припустимо, що в даному підприємстві, чи галузі промисловості, де праця виступає як безпосередньо організована суспільна праця, зайнята певна кількість робітників різних професій з найрізноманітнішим рівнем кваліфікації. Тоді при наявності, скажімо, восьмирозрядної тарифної сітки, яка має певні міжрозрядні тарифні коефіцієнти, і при певній денній чи годинній тарифній ставці I-го розряду, — досить розподілити всіх робітників за відповідними розрядами тарифної сітки і уже цим при почасовій заробітній платі буде дано грошове

визначення не тільки міри праці, але і міри споживання кожного робітника.

Не менш важливу роль відіграє тарифна сітка в організації відрядної оплати праці, безпосередньою підставою якої є продукт праці, а кінець-кінцем — робочий час, оскільки в продукті праці матеріалізується праця певної тривалості. Тут тарифна сітка, яка передбачає певні тарифні ставки для кожного робітника-відрядника, відповідно до рівня його кваліфікації, доповнюється нормою виробітку. Норма виробітку, або міра праці, яка показує, скільки одиниць продукту праці повинен протягом години, чи робочого дня певної тривалості виробити кожен робітник, дозволяє визначити розцінку, або «ціну» одиниці продукту, що визначає, кінець-кінцем, «ціну» одиниці праці. При простому відрядництві розцінка, або ціна одиниці продукту, визначається шляхом ділення тарифної ставки відрядника на норму виробітку, а фактичний заробіток встановлюється помноженням ціни одиниці продукту на фактичний виробіток.

Таким чином тарифна сітка в наших соціалістичних умовах — необхідний інструмент, який дозволяє свідомо, планово зіставити найрізноманітніші форми і якості праці, або порівняти працю робітників різного рівня кваліфікації, без чого, очевидно, зовсім неможливий кількісний вимір в грошах якісно різних видів праці і, отже, неможливий розподіл по кількості і якості праці.

Складність і трудність організації заробітної плати полягає, очевидно, насамперед в розробці таких тарифних сіток, які б дійсно досить відображали необхідні, з погляду соціалістичного розподілу, ступені кваліфікації робітників і правильні співвідношення між ними, без чого неможливо організувати ніяку форму заробітної плати.

Інакше кажучи, головна трудність при розробці тарифних сіток зводиться до того, щоб правильно визначити: 1) число тарифних сіток і число розрядів тарифної сітки, потрібних на даному етапі, 2) розрахунковий коефіцієнт останнього розряду тарифної сітки і 3) міжрозрядні розрахункові коефіцієнти.

Очевидно, що цю трудність можна подолати тільки шляхом наукового критичного узагальнення досвіду побудови тарифних сіток і старанного аналізу тих кваліфікаційних зрушень в робітничому класі, які сталися і, головню, ще повинні статися в зв'язку з освоєнням і розвитком нової техніки.

Звернемося тому до досвіду організації тарифної системи за останні 12 років. Відомо, що з 1923 по 1927 рік діяла одна загальна для робітників всіх галузей народного господарства 9-тирозрядна тарифна сітка, яка характеризується такими даними:

Розряди	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Розрахункові коефіцієнти	1,0	1,2	1,5	1,8	2,2	2,5	2,8	3,1	3,5
Розриви між розрядами в %/о	0	20,0	25,0	20,0	22,0	12,6	12,0	10,7	12,9

Уважний аналіз цієї тарифної сітки показує, що поруч з достатніми на той час розривами між 1 і 9 розрядами, як 1 : 3,5, сітка має згадані розриви між розрядами в міру підвищення ступеня кваліфікації,

і в той же час наявні різко наростаючі розриви від 1 до 5 розряду. Зрозуміло, що тарифікація робітників за такою сіткою не досить матеріально стимулювала підвищення кваліфікації і зростання продуктивності праці.

Період 1927 — 1931 рр. характерний для нашої тарифної практики рішучим відмовленням від єдиної для всіх галузей народного господарства тарифної сітки і запровадженням особливих тарифних сіток для кожної галузі промисловості.

На яких принципах будувалися перші галузеві тарифні сітки можна судити по 8-мирозрядній тарифній сітці, яка раніш діяла в чорній металургії, бо майже аналогічні тарифні сітки були прийняті і в інших галузях важкої індустрії.

Тарифна сітка чорної металургії 1927—1931 рр.

Розряди	1	2	3	4	5	6	7	8
Розрахункові коефіцієнти . .	1,0	1,2	1,45	1,70	1,95	2,2	2,5	2,8
Розрив між розрядами в %/о/о	0	20,0	20,8	17,25	14,7	13,6	13,6	12,9

Порівняльний аналіз цієї тарифної сітки показує, що її запровадження було кроком назад в бік дрібнобуржуазної зрівнялівки, порівнюючи з старою тарифною сіткою 1923—1927 рр. Такий висновок підтверджується тим, що в новій тарифній сітці ще послідовніше проведений дрібнобуржуазний зрівняльний принцип в оплаті кваліфікованих робітників: зменшений розрахунковий коефіцієнт останнього розряду до 2,8 проти попереднього — 3,5; не тільки збережений, але і ще більше поглиблений в міру наростання кваліфікації, принцип згасаючих розривів між розрахунковими коефіцієнтами, і, крім того, тарифна сітка зменшена на один 9-й розряд.

Відомо, що заробітна плата, побудована на основі цих тарифних сіток, — а в той час взагалі переважали відсталі форми оплати праці, зокрема почасова заробітна плата, — привела до дрібнобуржуазної зрівнялівки. Відомо, що зрівнялівка в заробітній платі була однією з головних причин значного посилення плінності робочої сили, яка перетворилася, особливо в 1929 — 1930 рр., в бич виробництва, який дезорганізує роботу підприємств.

Досить вказати на те, що по об'єднанню «Сталь» процент вибулих за рік робітників щодо середньо-спискового складу, який становив в 1927 — 1928 рр. — 83%, в 1928 — 1929 рр. підвищився до 93,4%, а в 1929 — 1930 рр. — до 160%. Коефіцієнт плінності робочої сили по окремих заводах металургії України був ще вищий.

Ось чому товариш Сталін у своєму блискучому виступі на нараді господарників в 1931 році, викриваючи причини плінності робочої сили, вказав, що вони полягають «В неправильній організації заробітної плати, в неправильній тарифній системі, в «лівацькій» зрівнялівці в галузі зарплати. В ряді підприємств тарифні ставки встановлені у таким чином, що майже зникає різниця між працею кваліфікованою і працею некваліфікованою, між працею важкою і працею легкою»¹.

¹ *И. Сталин*, «Питання лєнінізму», вид. X, стор. 385.

Підавши суворій критиці «лівацьку» практику в організації заробітної плати, товариш Сталін вказав конкретні шляхи і методи боротьби з дрібнобуржуазною зрівнялівкою в оплаті праці і з зумовленою нею плінністю робочої сили. «Щоб знищити це зло (плінність робочої сили — А. Н.), — говорив товариш Сталін, — треба скасувати зрівнялівку і розбити стару тарифну систему. Щоб знищити це зло, треба організувати таку систему тарифів, яка б урахувувала різницю між працею кваліфікованою і працею некваліфікованою, між працею важкою і працею легкою. Не можна терпіти, щоб каталь у чорній металургії одержував стільки ж, скільки підмітальник»¹.

Ці вказівки товариша Сталіна стали основою перебудови тарифної системи і заробітної плати взагалі.

В наслідок двох тарифних реформ в 1932—1933 рр. були розроблені і запроваджені нові тарифні сітки у всіх галузях промисловості, які дозволили піднести організацію заробітної плати на новий, вищий ступінь.

Що собою являють нові тарифні сітки, видно з доданої таблиці тарифних сіток головніших галузей промисловості (див. таблицю на стор. 10).

Таблиця, складена нами на підставі даних ЦУНГО СРСР, яке обслідувало в кінці 1933 року тарифну систему 6.000 підприємств різних галузей промисловості, показує, що нові тарифні сітки є великим кроком вперед, порівнюючи з тим, що було в 1927—31 рр.

Це виявляється насамперед в тому, що: 1) збільшились в усіх тарифних сітках розрахункові коефіцієнти останніх розрядів від 2,85 до 5 проти 2,8 в тарифній сітці 1927—1931 рр.; 2) майже всі тарифні сітки передбачають замість колишніх згасаючих в основному наростаючі міжрозрядні розрахункові коефіцієнти.

Поруч з цим були вперше запроваджені в більшості галузей промисловості особливі групи оплати, які дозволяють встановлювати різний рівень тарифних ставок, як для робітників важкої праці, порівнюючи з працею легкою, так і для робітників, що працюють відрядно, порівнюючи з робітниками, які одержують почасову заробітну плату. Крім того, почали застосовуватися диференційовані тарифні ставки в залежності від ступеня народногосподарського значення даної галузі промисловості.

Однак, не зважаючи на всі ці позитивні зрушення в тарифній системі, повного значення дрібнобуржуазної зрівнялівки в тарифних сітках, як цього вимагає товариш Сталін, ми ще не добились. Більше того, елементи зрівнялівки в тарифікації робітників за останні два-три роки трохи збільшились. Посилення елементів зрівнялівки в тарифній системі пояснюється тим, що прийняті в 1932 році тарифні сітки діють досі без будь-яких істотних змін, не зважаючи на бурхливі процеси росту кваліфікації робітників, що відбуваються в зв'язку з розвитком нової техніки і в зв'язку з боротьбою за її соціалістичне опанування.

Корінна хиба діючої тепер тарифної системи полягає насамперед в неправильному визначенні рівня розрахункового коефіцієнта останнього розряду тарифних сіток в різних галузях промисловості. Порівняння розрахункових коефіцієнтів останнього розряду тарифних сіток різних галузей промисловості показує їх коливання між 2,85 і 5,0. Це означає, що майже кожна галузь промисловості по-своєму проводить грань в тарифних ставках некваліфікованих і найкваліфікованіших робітників. Що через це виходить, видно з порівняння тарифних коефі-

¹ Й. Сталін, «Питання лєнінізму», вид. X, стор. 385.

Тарифні сітки, що діють в різних галузях промисловості з 1933 року

Г А Л У З І	1) Тарифн. коефіцієнт. 2) У % до попереднього тарифного коефіцієнту :	Т а р и ф н і р о з р я д и																	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
		1. Будівельна	1) 1,0 2) —	1,23 23,0	1,51 22,8	1,86 23,2	2,30 23,6	2,85 23,9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Нафтова	1) 1,0 2) —	1,13 13,0	1,2 6,2	1,5 25,0	1,85 23,3	2,35 27,0	3,1 31,9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Союзазоткокс	1) 1,0 2) —	1,21 21,0	1,46 20,7	1,77 21,2	2,23 20,6	2,59 16,1	3,3 27,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Консервна	1) 1,0 2) —	1,15 15,0	1,4 21,7	1,75 25,0	2,3 31,4	3,1 34,8	4,2 35,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Хемічна	1) 1,0 2) —	1,17 17,0	1,38 17,9	1,65 19,6	2,0 21,2	2,45 22,5	3,2 26,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Крохмально-пагочна	1) 1,0 2) —	1,5 15,0	1,4 21,7	1,73 23,6	2,5 44,5	3,0 20,0	4,0 33,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Лісопилна	1) 1,0 2) —	1,18 18,0	1,45 22,9	1,8 24,1	2,16 20,0	2,6 20,4	3,15 21,1	3,85 22,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Швацька	1) 1,0 2) —	1,3 30,0	1,56 20,0	1,37 19,9	2,25 30,3	2,7 20,8	3,25 20,4	4,0 23,1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Металургія чорних металів	1) 1,0 2) —	1,21 21,0	1,46 20,7	1,77 21,2	2,13 20,3	2,59 21,6	3,3 27,4	4,0 21,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10. Цукрова	1) 1,0 2) —	1,15 15,0	1,35 17,4	1,65 22,2	2,05 24,2	2,60 26,8	3,35 28,8	4,4 31,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Загальне машинобудування, с.-г. машинобуд., елтотракторне, електро-станції, електротехніч. суднобуд.	1) 1,0 2) —	1,2 20,0	1,45 20,8	1,75 20,7	2,1 20,0	2,5 19,0	3,0 20,0	3,6 20,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12. Паперова	1) 1,0 2) —	1,18 18,0	1,4 18,6	1,66 18,6	1,97 18,7	2,34 18,8	2,78 18,8	3,33 19,8	4,0 20,1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13. Металургія кольорових металів	1) 1,0 2) —	1,13 13,8	1,28 13,3	1,45 13,3	1,67 15,2	1,94 16,2	2,27 17,0	2,75 21,1	3,46 25,8	4,4 27,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14. Скляна	1) 1,0 2) —	1,18 12,0	1,4 18,6	1,65 17,8	1,95 18,2	2,38 2,0	2,85 19,7	3,45 21,0	4,15 20,3	5,0 20,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15. Техноткальна	1) 1,0 2) —	1,11 11,0	1,19 7,2	1,33 11,8	1,45 9,0	1,61 11,0	1,7 9,9	1,93 9,0	2,16 11,9	2,39 10,6	2,53 5,9	2,84 12,3	3,18 12,0	3,57 12,3	4,0 12,3	—	—	—	—
16. Шерстяна	1) 1,0 2) —	1,08 8,0	1,16 7,4	1,26 8,6	1,38 9,5	1,52 10,1	1,65 8,5	1,83 10,9	2,01 9,8	2,18 8,4	2,35 12,4	2,45 13,1	2,77 13,0	3,13 13,1	3,54 13,1	4,0 13,0	—	—	—
17. Галантерейна	1) 1,0 2) —	1,10 10,0	1,21 10,0	1,34 10,7	1,41 5,2	1,65 17,0	1,85 12,1	2,07 11,9	2,32 12,1	2,51 11,9	2,94 12,5	3,23 12,6	3,75 9,5	4,24 15,4	4,0 13,1	—	—	—	—
18. Бавовняна	1) 1,0 2) —	1,10 10,0	1,17 6,4	1,25 6,8	1,36 8,8	1,46 7,4	1,58 8,2	1,7 7,5	1,85 8,8	2,0 8,1	2,09 4,5	2,29 9,6	2,52 10,0	2,76 9,5	3,02 9,4	3,32 9,9	3,64 9,9	4,0 9,	—

ціентів останнього розряду тарифних сіток ряду вищенаведених галузей промисловості:

Г а л у з і	Число розрядів тарифної сітки	Розрахунковий коефіцієнт останнього розряду
1. Будівельна (промислове і житлове будівництво ¹)	6	2,85
2. Нафтова	7	3,1
3. Хемічна	7	3,2
4. Союзазоткокс	7	3,3
5. Машинобудування (7 галузей)	8	3,6
6. Лісопильна	8	3,85
7. Чорна металургія	8	4,0
8. Швацька	8	4,0
9. Крохмально-паточна	7	4,0
10. Паперова	9	4,0
11. Бавовняна	18	4,0
12. Шерстяна	15	4,0
13. Техноткальна	15	4,0
14. Консервна	7	4,2
15. Кольорова металургія	10	4,4
16. Цукрова	8	4,4
17. Галантерейна	15	4,8
18. Скляна	10	5,0

Таблиця показує, що в таких галузях промисловості, де сталися гігантські технічні зрушення, як, наприклад, нафтова, хемічна, машинобудування, чорна металургія, — найкваліфікованіший робітник одержує в 3,1—4 рази більшу тарифну ставку, ніж чорнороб. Навпаки, в тих галузях промисловості, де сталися значно менші технічні зрушення, або де нова техніка менш складна, як, наприклад, цукрова, швацька, консервна і, нарешті, галантерейна, розрив між тарифними ставками чорнороба і найкваліфікованішого робітника коливається від 1:4 до 1:4,8, а в скляній навіть — до 1:5.

Чи не ясно, що діючі тепер тарифні сітки припускають «лівацьку» зрівнялівку в оплаті чорноробів і висококваліфікованих робітників, а також зрівнялівку в оплаті висококваліфікованих робітників різних галузей промисловості з різною щодо рівня технікою.

Чи можна, наприклад, прирівнювати щодо рівня кваліфікації, по провідній ролі і народногосподарському значенню праці, працю сталевара в чорній металургії, що веде найскладніший процес топлення сталі на новій потужній механізованій мартенівській печі, або працю вальцювальника прокатного стана, зокрема блюмінга, до праці найкваліфікованішого робітника галантерейної, або швацької промисловості? Звичайно, ні. Чи не ясно, що діючі тарифні сітки, які ставлять найкваліфікованіших робітників провідних галузей промисловості, що опановують найновішу і найскладнішу техніку, в таке ж, або навіть менш

¹ Замість цієї тарифної сітки постановою РНК і ЦК ВКП(б) від 11 лютого 1936 року запроваджено дві нових тарифних сітки для робітників будівельної промисловості: одна для будівельних робітників з коефіцієнтом крайніх розрядів 1:3 і друга — для робітників, зайнятих на механізмах і для робітників — металістів з крайнім коефіцієнтом 1:3,9 — А. Н.

сприятливе, кратне відношення до чорноробів і малокваліфікованих робітників другорядних галузей промисловості (особливо, коли в них немає найновішої техніки) — гальмують зростання кваліфікації. Це тягне нас назад, до дрібнобуржуазної зрівнялівки в найгрубішій формі. Найновіші тарифні сітки московського автомобільного заводу ім. Сталіна і ленінградської машинобудівельної промисловості, схвалені відділом праці Наркомважпрому в 1935 році, передбачають ще менший розрив тарифних коефіцієнтів крайніх розрядів, тобто 1:3,16 і 1:2,9.

Тарифні сітки, затверджені Наркомважпромом
в червні 1935 р.

Московський автозавод ім. СТАЛІНА			Ленінградська машинобудівельна промисловість		
Розряди	Тарифний коефіц.	Розрив в %/о	Розряди	Тарифний коефіц.	Розрив в %/о
1	1,0	0	1	1,0	0
2	1,17	17,0	2	1,12	12,0
3	1,38	18,0	3	1,27	13,3
4	1,63	18,0	4	1,45	14,1
5	1,92	18,0	5	1,70	17,2
6	2,27	18,0	6	2,0	17,6
7	2,68	18,0	7	2,4	20,0
8	3,16	18,0	8	2,9	20,8

Це означає, з одного боку, що найкваліфікованіший робітник ленінградської машинобудівельної промисловості одержує тарифну ставку тільки в 2,9 рази більше тарифної ставки чорнороба першого розряду, а в скляній або галантерейній промисловості в 4,8 і 5 разів більше.

Не можна визнати також за нормальне те, що ряд галузей промисловості має 15-ти і навіть 18-тирозрядні тарифні сітки, що обумовлюють надто незначні міжрозрядні коефіцієнти, які мало стимулюють підвищення кваліфікації.

Жодна тарифна сітка не відображає культурно-технічного зростання робітників, особливо робітників, які опановують найновіші і найскладніші агрегати. Не можна тарифікувати по одному і тому ж, наприклад, 8 розряду, тобто платити однакову тарифну ставку робітникам навіть у межах одного підприємства, якщо в ньому є однорідні агрегати різної складності і потужності, бо це не стимулює підвищення кваліфікації і зростання продуктивності праці. Наприклад, в чорній металургії всі сталевари, всі вальцювальники і інші висококваліфіковані робітники одержують однакову тарифну ставку, припустімо по 8 розряду, незалежно від того, який агрегат — новий чи старий — вони обслуговують. Проте, відомо, що рівень кваліфікації сталевара нової потужної механізованої американської мартенівської печі повинен бути значно вищий, ніж при обслуговуванні старої непотужної печі. Це значить, що за інших рівних умов фактичні заробітки сталеварів, що обслуговують різні щодо рівня техніки мартенівські печі, — однакові. Цілком очевидно, що за таких умов послаблюється матеріальна зацікавленість робітників у переході до освоєння нових агре-

гатів, де потрібний вищий рівень кваліфікації, більша відповідальність і т. д.

Таким чином велика кількість існуючих тарифних сіток з різко відмінними міжрозрядними розрахунковими коефіцієнтами, навіть у таких однорідних в основному галузях промисловості, як автомобільна і машинобудівельна (порівняй тарифні сітки московського автомобільного заводу ім. Сталіна і ленінградської машинобудівельної промисловості), а також рівна оплата робітників, незалежно від новизни і складності техніки, є корінні хиби діючої тепер тарифної системи. Цілком очевидно, що при існуючій тепер тарифній системі застосування навіть найпрогресивніших форм відрядництва не може не вести до дрібнобуржуазної зрівнялівки в оплаті праці. Це тим більше неминуче при слабкому технічному нормуванні і, отже, при технічно необгрунтованих нормах виробітку.

Великі хиби існуючої тарифної системи, що приводять до дрібнобуржуазної зрівнялівки, видні не тільки при порівняльному аналізі тарифних сіток різних галузей промисловості, але і в тарифних сітках, діючих в одній галузі промисловості, і навіть в середині одного підприємства. Розглянемо це на досвіді металургійного заводу ім. Дзержинського, типового для всіх заводів чорної металургії.

Як ми вже вказували, в чорній металургії в 1933 році була запроваджена така тарифна сітка:

Розряди	1	2	3	4	5	6	7	8
Розрахункові коефіцієнти	1,0	1,21	1,46	1,77	2,13	2,59	3,3	4,0

Єдина тарифна сітка передбачала різний рівень тарифної ставки першого розряду для відрядників гарячих цехів, для відрядників на холодних роботах і для робітників, які одержують почасову заробітну плату. Запровадження диференційованих тарифних ставок для різних категорій робітників, що дозволило розрізняти щодо оплати праці робітників, які працюють в різних умовах, — допомогло зміцненню вирішальних ланок виробництва. Протягом 1933, і особливо 1934 рр., в наслідок дальшої надмірної диференціації тарифних ставок і неодноразових надвишок до тарифного заробітку робітників різних професій виявилось всього 7 основних тарифних сіток. Хлібна надвишка, проведена з 1-го жовтня 1934 року, у зв'язку з скасуванням карткової системи, подвоїла число тарифних сіток, їх стало 14.

Які саме категорії робітників тепер тарифікуються по кожній тарифній групі 8-мирозрядної тарифної сітки видно ось з чого:

Група 1-а. Для тарифікації робітників провідних професій виробничих (гарячих) цехів.

Група 2-а. Теж, що й перша, але застосовується до робітників, які одержували в 1934 році 800 (а не 1000, як робітники першої тарифної групи) грам хліба.

Група 3-я. Для оплати інших робітників-виробничників основних (гарячих) цехів.

Група 4-а. Теж, що і 3-я, але для оплати робітників, які одержували 800 грам хліба.

Група 5-а. Для тарифікації робітників-відрядників допоміжних (холодних) цехів, які працюють на постійних нормах.

Група 6-а. Теж, що і 5-а, але для оплати робітників, які одержували 800 грам хліба.

Група 7-а. Теж, що і 5-а. Застосовується для тарифікації (ярличних) робіт, що систематично не повторюються.

Група 8-а. Теж, що і 7-а, але для робітників, які одержували 800 грам хліба.

Група 9-а. Для тарифікації висококваліфікованих робітників з почасовою оплатою, які обслуговують відповідальні агрегати.

Група 10-а. Теж, що і 9-а, але застосовується для тарифікації робітників, які одержували 800 грам хліба.

Група 11-а. Для оплати висококваліфікованих робітників, що одержують почасову оплату, допоміжних цехів (інструментальників, лекальників, розмітників і т. д.).

Група 12-а. Теж, що і 11-а, для робітників, які одержували 800 грам хліба.

Група 13-а. Для тарифікації робітника з почасовою оплатою.

Група 14-а. Теж, що і 13-а для робітників, які одержували 800 грам хліба.

Крім цих 14 основних тарифних груп (сіток) діють 7 додаткових — для оплати простоїв, надурочних робіт, для робітників, які одержують оклади, і для учнів. Таким чином, завод застосовує тепер надзвичайно складну тарифну систему, що складається з однієї основної 8-мирозрядної тарифної сітки з 21 тарифною групою, що різко відрізняються не тільки щодо рівня тарифних ставок першого розряду, але і щодо міжрозрядних розрахункових коефіцієнтів.

Який через це стався шкідливий різнобій і зрівнялівка в тарифних ставках, видно з такої таблиці:

Тарифні ставки в коефіцієнтах до 1-го розряду першої групи по металургійному заводу ім. Дзержинського ¹

Розряди	1	2	3	4	5	6	7	8
Групи оплати								
1	1,00	1,17	1,37	1,63	1,92	2,30	2,88	3,45
2	0,99	1,16	1,36	1,51	1,91	2,28	2,86	3,43
3	0,97	1,08	1,19	1,39	1,64	1,93	2,42	2,90
4	0,96	1,06	1,18	1,37	1,63	1,92	2,40	2,89
5	0,86	0,97	1,09	1,24	1,45	1,72	2,15	—
6	0,85	0,96	1,07	1,22	1,44	1,71	2,13	—
7	0,78	0,88	0,98	1,11	1,30	1,54	1,91	—
8	0,77	0,86	0,97	1,10	1,29	1,53	1,90	—
9	—	—	—	—	1,64	1,93	2,42	—
10	—	—	—	—	1,63	1,92	2,40	—
11	—	—	—	—	1,30	1,54	1,91	—
12	—	—	—	—	1,29	1,53	1,90	—
13	0,73	0,80	0,90	1,01	1,14	1,34	1,65	—
14	0,71	0,78	0,89	1,00	1,12	1,33	1,65	—

¹ З звітних даних металургійного заводу ім. Дзержинського за грудень 1935 року.

Таблиця, яка показує відношення всіх тарифних ставок по всіх сітках до тарифної ставки першого розряду першої тарифної групи, говорить про те, що: 1) розряд тарифної сітки фактично перестав бути показником (вимірником) рівня кваліфікації і, отже, рівня тарифної ставки; 2) така складна система тарифів не тільки зовсім незрозуміла робітникам, але і до краю утруднює і ускладнює розрахунки заробітної плати і вимагає величезного розрахункового апарату, що дорого коштує; 3) зважає застосуванню прогресивних форм заробітної плати і 4) неминуче веде до дрібнобуржуазної зрівнялівки в оплаті праці, навіть при найдосконалішій формі відрядництва.

Для того, щоб ще наочніше переконатися в тому, що існуюча на металургійних заводах тарифна система веде до зрівнялівки в оплаті праці, проаналізуємо співвідношення тарифних ставок робітників різних розрядів і співвідношення груп оплати.

Тарифні ставки робітників за день нормальної тривалості (в карбованцях)¹

Розряди групи	1	2	3	4	5	6	7	8
1	5,15	6,03	7,08	8,38	9,90	11,83	14,81	17,75
2	5,08	5,96	7,01	8,31	9,83	11,76	14,74	17,68
3	4,97	5,54	6,13	7,15	8,54	9,95	12,45	14,95
4	4,90	5,47	6,06	7,08	8,38	9,88	12,38	14,88
5	4,45	5,01	5,60	6,37	7,49	8,86	11,06	—
6	4,38	4,94	5,53	6,30	7,42	8,79	11,99	—
7	4,03	4,52	5,05	5,73	6,71	7,94	9,86	—
8	3,96	4,45	4,98	5,66	6,64	7,87	9,79	—
9	—	—	—	—	8,45	9,95	12,45	—
10	—	—	—	—	8,38	9,88	12,38	—
11	—	—	—	—	6,71	7,94	9,86	—
12	—	—	—	—	6,64	7,87	9,79	—
13	3,75	4,10	4,65	5,22	5,85	6,90	8,55	—
14	3,68	4,03	4,58	5,15	5,78	6,03	8,48	—

Таблиця показує надмірний неприпустимий розрив в тарифних ставках однакових щодо рівня кваліфікації робітників, тарифікованих по одному і тому ж розряду тарифної сітки. Так, наприклад, денна тарифна ставка робітника 7-го розряду першої тарифної групи дорівнює 14 крб. 81 коп., а робітники того ж 7-го розряду 14-ї групи одержують тільки 8 крб. 48 коп. Робітники 6-го розряду 14-ї тарифної групи одержують на день 6 крб. 03 коп., а робітники 5-ї групи того ж розряду тарифної сітки — 11 крб. 83 коп., тобто майже в два рази більше.

Більше того, робітники першої тарифної групи 4-го розряду тарифної сітки одержують 8 крб. 33 коп. на день, тобто стільки ж, скільки робітники 7-го розряду 14-ї групи (8 крб. 48 коп.), кваліфікація яких набагато вища. Робітники дуже високої кваліфікації — 7-го розряду 14-ої групи з денною ставкою 8 крб. 48 коп. одержують значно менше,

¹ Дані взяті із звіту по праці металургійного заводу ім. Дзержинського за 1935 рік.

ніж робітники нижчої кваліфікації 5-го розряду першої групи, денна тарифна ставка яких становить 9 крб. 90 коп.

Нарешті, некваліфікований робітник (чорнороб) 1-го розряду першої групи, робота якого не вимагає ніякого навчання, одержує 5 крб. 15 коп., тобто рівно стільки, скільки одержує порівнюючи кваліфікований робітник 4-го розряду 14-ої тарифної групи.

Чи треба спеціально доводити, що такі надмірні розриви у тарифних ставках ряду категорій робітників, що визначають в основному їх фактичний заробіток, розриви, які цілком ігнорують кваліфікацію, не можуть стимулювати культурно-технічного росту кадрів і підвищення продуктивності праці. Само собою зрозуміло, що робітники однакового рівня кваліфікації, які виконують різну по важкості, значенню чи відповідальності роботу, повинні одержувати різні тарифні ставки, але це не повинно ні в якому разі зовсім стирати всяку різницю в кваліфікації.

Величезні хиби в тарифних сітках чорної металургії, що обумовлюють зрівнялівку в тарифних ставках, ще більше поглиблюються в наслідок неправильної кваліфікаційної розбивки робітників по розрядах тарифної сітки. Наприклад, інструментальники, лекальщики, розмітники і інші подібні професії найвищої кваліфікації (7-го розряду 12-ої групи оплати), яка досягається роками, одержують 9 крб. 79 коп. на день, а напівкваліфіковані (вірніше майже некваліфіковані) Другі підручні горнових, сталеварів мають велику тарифну ставку (9 крб. 90 коп.) тому, що вони кваліфікуються по 5 розряду, тоді як фактично рівень їх кваліфікації не вищий 3-го розряду. Не можна також прирівнювати кваліфікацію електромонтерів, слюсарів, водогінників 6-го розряду, які обслуговують, найвідповідальніші агрегати — доменні і мартенівські печі і прокатні стани — до кваліфікації, скажімо, перших підручних горнового або навіть підручних сталевара, які тарифікуються по цьому ж 6-му розряду.

Особливо неприпустимі явно занижені тарифні ставки висококваліфікованих робітників механічних професій: слюсарів, токарів, фрезерувальників, буровиків, інструментальників і машиністів найбільш відповідальних механізмів (головні мотори в прокатних цехах, потужні крани тощо). Заробітна плата вищих груп цієї категорії робітників, які одержують ставку по 7 розряду, становить при 5—10% перевиконання норм виробітку не більше 300 крб. на місяць, тоді як незрівняно менш кваліфіковані робітники власне металургійних професій заробляють в півтора-два рази більше.

Цілком очевидно, що при таких умовах надзвичайно важко подолати і плинність серед висококваліфікованих робітників. На заводі ім. Дзержинського зареєстровано немало фактів переходу найкваліфікованіших робітників 7 і 8 розрядів на сусідній вагонобудівельний завод імени «Правды», де ці робітники одержали не тільки вищі тарифні ставки, але й переводились на прогресивно відрядну оплату праці, яка забезпечує значні прироби понад тарифну ставку.

І, нарешті, безперечно, що рівень кваліфікації сталевара сучасної мартенівської печі, або вальцювальника прокатного стана вище кваліфікації горнового, а тим часом всі ці професії одержують однакову тарифну ставку першої групи по 8 розряду в 17 крб. 55 коп., і при цьому незалежно від потужності і ступеня механізації агрегата, який вони обслуговують. Тому найкваліфікованіший сталевар, який провадить найскладніший процес топлення сталі на найновішій механізованій мартенівській печі, обслуговування якої вимагає величезних знань і великої набуваної роками виучки і досвіду, одержує таку ж тарифну ставку,

як і горновий, що обслуговує стару доменну піч, при чому горновий фактично не веде процесу витоку чавуну. Зрозуміло, що й робота горнового досить складна і дуже відповідальна, але проте вона не може прирівнюватися до роботи сталевара або вальцювальника.

Таким чином треба зробити висновок, що існуюча тепер в чорній металургії тарифна система обумовлює дрібнобуржуазну зрівнялівку в оплаті праці навіть при найдосконалішій формі відрядництва і, отже, не може забезпечити створення достатніх матеріальних стимулів для зростання кваліфікації і підвищення продуктивності праці.

* * *

Усунення цих серйозних хиб в тарифній системі, які гальмують правильну організацію заробітної плати, одна з важливіших умов успішної боротьби з зрівнялівкою. Розв'язання цього завдання неможливе без серйозного ламання існуючих тарифних сіток як в чорній металургії, так і в усій промисловості. Перебудова тарифної системи повинна полягати насамперед в різкому скороченні числа тарифних сіток, при чому сітки повинні будуватися за єдиним для всіх галузей промисловості принципом. За таких умов, замість діючих тепер кількох сот тарифних сіток, цілком досить запровадити по одній тарифній сітці для кожної великої групи однорідних галузей промисловості, побудованих на таких основних принципах:

1. В основу побудови тарифної сітки необхідно покласти один єдино правильний принцип — рівень *кваліфікації* (якість робочої сили), необхідний для безумовно успішного виконання даної роботи (освоєння «до дна» даного конкретного агрегата, процесу і т. д.);

2. Тарифна сітка повинна мати стільки розрядів, щоб можна було розрізняти основні і абсолютно необхідні для правильної організації заробітної плати ступені кваліфікації робітників;

3. Розрахунковий коефіцієнт останнього розряду тарифної сітки повинен досить різко розрізняти найкваліфікованішого робітника від чорнороба;

4. Міжрозрядні розрахункові коефіцієнти повинні будуватися так, щоб досить різко і в наростаючому ступені розрізнялася щодо рівня тарифної ставки праця кваліфікована від праці некваліфікованої, при чому відносно більш різко повинна окреслюватися грань між групами *некваліфікованих, напівкваліфікованих, кваліфікованих і висококваліфікованих* робітників.

Розглянемо докладніше необхідність застосування саме таких принципів побудови тарифної сітки. В основу побудови тарифної сітки мусить бути покладений тільки один принцип — рівень кваліфікації, або якість робочої сили, адекватні опанованій техніці тому, що тільки за таких умов можливе порівняння і грошова оцінка (визначення) найрізноманітніших конкретних форм праці і праці різних щодо рівня кваліфікації робітників. Без цього якісно різні трудові витрати кількісно несумірні.

Необхідність сумірності в певних пропорціях праці робітників різного рівня кваліфікації цілком очевидна, бо без цього зовсім неможливий будьякий точний розподіл щодо кількості і якості праці в масштабі всієї промисловості, всіх державних підприємств і установ. А соціалізм, як відомо, вимагає безумовного і при цьому *найсуворішого* обліку і контролю з боку держави над мірою праці і мірою споживання кожного члена соціалістичного суспільства.

В основу тарифікації робітників мусить бути покладена якість робо-

чої сили або *рівень кваліфікації* тому, що це є основний *вирішальний і постійно діючий фактор*, який визначає, за інших рівних умов, рівень заробітної плати і, отже, рівень споживання кожного робітника. Тарифна ставка того чи іншого розряду повинна визначатися виходячи з необхідного для безумовно успішного освоєння техніки рівня кваліфікації робітника, підкреслюю — необхідного або адекватного освоєваній техніці рівня кваліфікації — з двох важливих міркувань. Поперше, це усуне в основному зрівнялівку в заробітній платі уже в самій тарифній сітці, тобто в самому зародку, бо, наприклад, в металургії 4 горнових, 4 вальцювальники і 4 сталевари, або більше того, всі робітники цих і інших професій певного розряду мають фактично більш-менш різний рівень кваліфікації і, отже, не можуть не давати, за інших рівних умов, різних наслідків в роботі. Одержують же вони при існуючих порядках цілком однакову тарифну ставку. Тут наявна прихована форма зрівнялівки, яка поглиблюється ще й тим, що ці професії одержують заробітну плату в формі прогресивного відрядництва. Подруге, при досить істотному коливанні фактичного рівня кваліфікації робітників в межах одного розряду і однієї і тієї ж професії, переважна маса тих же сталеварів, горнових і вальцювальників взагалі не має покищо ще того ступеня кваліфікації, який абсолютно необхідний для безумовно успішного використання «до дна» найновіших і найскладніших агрегатів — доменних і мартенівських печей і прокатних станів.

Ось чому абсолютно необхідно при визначенні розряду робіт і рівня тарифної ставки виходити з рівня кваліфікації, адекватного опановуваній техніці, а при відсутності цього необхідного рівня кваліфікації робітників, які виконують дану роботу, — сплачувати їм трохи знижену тарифну ставку.

Це дозволить уникнути зрівнялівки в самій тарифній сітці, тобто в зародку і, що не менш важливе, — сприятиме швидкому підвищенню кваліфікації робітників до рівня, необхідного для успішного опанування техніки, бо заробітна плата при такій тарифікації стане безпосереднім і при цьому цілком відчутним для кожного робітника матеріальним фактором, що рухає зростання кваліфікації.

Ледве чи треба окремо доводити, що технічне навчання одержало б завдяки цьому серйозний додатковий матеріальний стимул, і розрив між наявним тепер і дійсно необхідним рівнем кваліфікації переважної маси робітників був би значно швидше ліквідований. Цей захід тим більше доцільний тепер, коли рішення грудневого пленуму ЦК ВКП(б) вимагає цілковитого охоплення технічним навчанням в найближчі два-три роки всіх робітників промисловості і неухильного підвищення якості самого навчання.

Число розрядів тарифної сітки можна визначити тільки шляхом старанного вивчення процесів технічної реконструкції і ходу освоєння техніки. В усякому разі треба підкреслити, що безперервне зростання і ускладнення техніки показують, що діючі тепер у вирішальних галузях промисловості 8-розрядні тарифні сітки з тарифними коефіцієнтами останнього розряду від 2,85 до 4, уже не відображають як кваліфікаційних зрушень, які вже відбулися, так і особливо тих, які ще повинні відбутися, для того, щоб ліквідувати розрив між наявним рівнем кваліфікації основної маси робітників і рівнем нашої передової техніки.

Стахановський рух, що відбиває величезний загальний культурно-технічний ріст робітників і насамперед самих стахановців, — наочне підтвердження консервативності існуючої тепер тарифної системи.

Зламати існуючу тарифну систему можна двома способами: або

зберегти 8-розрядні тарифні сітки, прийняті в більшості галузей промисловості, трохи збільшивши розрахунковий коефіцієнт останнього розряду, і відповідно змінити міжрозрядні розрахункові коефіцієнти, або збільшити трохи число розрядів тарифної сітки і істотно змінити міжрозрядні розрахункові коефіцієнти в межах встановленого розрахункового коефіцієнта останнього розряду.

Очевидно, що радикальне розв'язання цього завдання можливе лише шляхом збільшення числа розрядів тарифної сітки і розрахункового коефіцієнта останнього розряду і побудування таких міжрозрядних коефіцієнтів, які б стимулювали безперервне зростання кваліфікації всіх робітників, особливо перехід з групи некваліфікованих робітників в групу напівкваліфікованих, а з останньої в групу кваліфікованих, і, нарешті, з групи кваліфікованих в групу висококваліфікованих.

Збільшення тарифного коефіцієнта останнього розряду при збереженні 8-розрядної тарифної сітки, звичайно, дозволяє правильно розрізнити щодо рівня тарифної ставки найкваліфікованішого робітника і чорнороба, але цим повною мірою не розв'язується питання про правильне співвідношення міжрозрядних розрахункових коефіцієнтів.

Само собою зрозуміло, що не всі галузі промисловості повинні мати однакові розрахункові коефіцієнти останнього розряду тарифної сітки і, отже, однакове число розрядів тарифної сітки, бо це привело б до дрібнобуржуазної зрівнялівки в оплаті праці робітників різних щодо рівня техніки галузей промисловості.

Питання про число розрядів тарифної сітки повинно розв'язуватися конкретно, відповідно до кожної групи однорідних галузей промисловості, виходячи з рівня техніки, і, отже, рівня кваліфікації робітників, необхідного для повного освоєння техніки. Більше того, навіть в межах окремих галузей промисловості, які мають підприємства з різко відмінним рівнем техніки, необхідно тарифікувати робітників різних підприємств або до останнього розряду, прийнятої для даної галузі промисловості тарифної сітки, або на 1, а іноді і 2 розряди менше.

Постанова Ради Народних Комісарів Союзу РСР і Центрального Комітету ВКП(б) від 11 лютого 1936 року, згідно з якою запроваджена з 1 березня 1936 року нова тарифна сітка для будівельної промисловості, дає конкретне більшовицьке розв'язання питання про перебудову тарифної системи і організацію заробітної плати взагалі.

В будівельній промисловості діяла така єдина для всіх категорій робітників тарифна сітка:

Розряди	1	2	3	4	5	6
Тарифні коефіцієнти	1,0	1,23	1,51	1,86	2,30	2,85
У % до попереднього тарифного коефіцієнта	0	23,0	22,8	23,2	23,6	23,9

Раднарком СРСР і ЦК ВКП(б) ухвалили: «Скасувати діючу тарифну сітку будівельних робітників, як таку, що припускає зрівнялівку і різниці в оплаті праці будівельних робітників, не стимулює підвищення кваліфікації і гальмує розгортання стахановського руху в будівництві.

Запровадити з 1 березня 1936 року нові, єдині для всього будівництва, тарифні сітки:

а) для будівельних робітників 6-розрядну тарифну сітку з співвідношенням між першим і вищим шостим розрядом 1:3;

б) для робітників, зайнятих на механізмах, і робітників металістів — 7-розрядну тарифну сітку з співвідношенням між 1-м і вищим 7-м розрядом — 1:3,9»¹.

З цього рішення РНК СРСР і ЦК ВКП(б) необхідно зробити такі висновки:

1) треба більш різко, ніж це робиться в ряді галузей промисловості, розрізнити щодо рівня тарифних ставок працю кваліфіковану від праці некваліфікованої; 2) не можна тарифікувати робітника всіх категорій в межах однієї галузі до останнього розряду тарифної сітки; 3) питання про рівень тарифної ставки кожного робітника треба розв'язувати насамперед, вірніше майже виключно, в залежності від рівня кваліфікації, дійсно необхідного для повного освоєння даного агрегата, процесу і т. д.

З зіставлення рівня наявної техніки (складності механізмів і технологічного процесу) будівельної промисловості з рівнем техніки, наприклад, металургійної, хемічної, машинобудівельної і інших галузей промисловості випливає, що тарифний коефіцієнт останнього розряду тарифної сітки останніх повинен бути трохи вищий, ніж в будівельній промисловості.

Разом з зміною тарифних коефіцієнтів останнього вищого розряду тарифних сіток повинні бути встановлені правильні міжрозрядні розрахункові коефіцієнти. Загальний принцип побудови міжрозрядних коефіцієнтів — це наростаючі розриви між розрядами від 1-го до останнього вищого розряду. Проте, наростання цих розривів не повинно бути обов'язково рівномірним і однаковим для всіх галузей промисловості оскільки не можна ігнорувати специфічні особливості ряду галузей промисловості.

В усякому разі, розриви у тарифних коефіцієнтах між групами некваліфікованих, напівкваліфікованих, кваліфікованих і висококваліфікованих робітників повинні бути більш різкими, ніж розриви між тарифними коефіцієнтами всередині цих великих і різко відмінних груп робітників.

Проте, на даному етапі соціалістичного будівництва, коли в ряді галузей промисловості ще існує фізично важка і відносно ще шкідлива праця, з одного боку, і коли не вижита ще повнотою плинність робочої сили, з другого, — не можна обмежуватися тарифними сітками, в основу яких покладений тільки один, хоч і основний, вирішальний фактор — кваліфікація робітників. За таких умов повнотою ігнорувалися б різні умови праці в різних галузях промисловості і на різних щодо рівня техніки, щодо умов праці підприємствах всередині кожної галузі. Різні ще умови праці, різне її народногосподарське значення диктує необхідність різної оплати навіть якісно однорідної роботи.

Стосовно до чорної металургії це означає, що, наприклад, сталевари, вальцювальники, горнові і т. п. професії, які працюють в особливих умовах, повинні одержувати трохи підвищену проти звичайної тарифну ставку за важчу працю, за роботу при високій температурі і в атмосфері газів.

¹ «Правда» від 12 лютого 1936 року, № 42.

Крім того, треба встановлювати трохи підвищену тарифну ставку для деяких категорій робітників *провідних* галузей промисловості і для робітників дійсно провідних професій всередині відносно другорядних галузей промисловості. Потреба на даному етапі трохи підвищеної оплати праці відносно більшої народногосподарської значимості прямо впливає з вказівок товариша Сталіна про те, що цей додатковий матеріальний стимул сприяє зміцненню постійними кадрами *провідних* ланок народного господарства.

Нарешті, повинна передбачатися трохи знижена тарифна ставка для певних груп некваліфікованих або малокваліфікованих робітників з почасовою оплатою непровідних професій. Одержання ними трохи зниженої, порівнюючи з відрядниками, тарифної ставки цілком законмірне, оскільки їх робочий день буває, як правило, менш ущільненим. Щодо тієї, порівнюючи невеликої, групи висококваліфікованих робітників провідних професій, яку за умовами роботи недоцільно переводити на відрядну оплату праці, то їх тарифні ставки повинні бути однакові з тарифними ставками провідних категорій відрядників.

Неважко зрозуміти, що через майже поголовне охоплення відрядництвом основних виробничих робітників і однакових, в основному, умов праці в більшості галузей промисловості і підприємств, — абсолютно переважна маса робітників буде фактично тарифікуватися по останній тарифній сітці. І тільки порівнюючи невелика група робітників, мабуть, не більш 15—20%, одержуватиме диференційовані (підвищені або знижені) тарифні ставки. Але за цих умов буде усунений, або принаймні скорочений в тисячу раз неприпустимий різнобій і зрівнялівка в тарифних ставках, що неминуче тепер при наявності кількох сот явно застарілих тарифних сіток.

Можна прямо сказати, що при перебудові тарифної системи для всієї важкої промисловості потрібно буде максимум кілька десятків тарифних ставок проти кількох тисяч існуючих тепер. Чи досить для правильної тарифікації всіх робітників промисловості кілька десятків тарифних ставок? Безумовно, досить. Таке число тарифних ставок при правильній організації відрядництва цілком дозволяє диференціювати оплату робітників промисловості так, щоб подолати в корені дрібнобуржуазну зрівнялівку в заробітній платі робітників і цим достатньо стимулювати піднесення їх культурно-технічного рівня. Мати більше тарифних ставок і особливо стільки, скільки є тепер (тобто кілька тисяч) — це означає створювати буквально копійчну різницю в оплаті праці робітників різних професій, різних розрядів, в різних галузях промисловості і створювати різницю, яка відіграє явно негативну роль у зростанні кадрів і до того ж до краю утруднює планування і облік фондів заробітної плати, а також розрахунок відрядної заробітної плати.

Більше того, багато тарифних ставок, наприклад, 160 ставок в металургії веде до зрівнялівки в заробітній платі і прямо заважає справі матеріального стимулювання підвищення кваліфікації.

Правильна тарифікація робітників вимагає не тільки правильної розробки тарифних сіток, але і єдиного принципу, єдиної системи визначення кваліфікації робіт і, отже, кваліфікації робітника, необхідної для цілком успішного виконання даної роботи. Створити єдину систему тарифікації — це означає удосконалити існуючі галузеві кваліфікаційні довідники, в тому числі — кваліфікаційний довідник, діючий в чорній металургії.

Корінна хиба діючих кваліфікаційних довідників,—це надмірна диференціація (дрібнення) професій, які відображає буржуазну функціоналку, не зважаючи на те, що самій функціоналці завдано вирішального удару. Досить вказати на те, що в окремих галузях промисловості, зокрема в чорній металургії, старі кваліфікаційні довідники нараховували сотні, а в промисловості в цілому — навіть кілька тисяч професій. Проте, в наших соціалістичних умовах, де на основі неухильного культурно-технічного піднесення всього робітничого класу і зростання техніки відбуваються процеси знищення розподілу праці, число змістовних, досконалих професій має тенденцію до скорочення і фактично скорочується.

Звідси практичне завдання йти в наших галузевих кваліфікаційних довідниках по лінії дальшого скорочення назв професій, бо це дозволить значно уточнити і спростити тарифікацію робітників.

Роль галузевих кваліфікаційних довідників винятково велика і багатогранна як для складання і здійснення планів підготовки і перепідготовки робітничих кадрів, так і в справі організації праці і заробітної плати. Для того, щоб кваліфікаційні довідники могли повнотою відповідати високим вимогам організації заробітної плати, тобто служити міцною основою побудови тарифної сітки і тарифікації робітників, вони (кваліфікаційні довідники) повинні давати абсолютно точні і цілком науково-обґрунтовані дані: 1) про зміст роботи даної професії; 2) про кваліфікацію робітника необхідну для освоєння «до дна» даного агрегата, процесу тощо (рівень загальної і спеціальної технічної підготовки, середня тривалість освоєння даної роботи тощо); 3) про умови роботи (шкідливість і важкість праці); 4) про народногосподарську значимість даного виду праці (визначення провідної ролі професії) і, виходячи з усього цього, 5) про тарифний розряд і групу оплати, до яких треба віднести робітника, який виконує дану конкретну роботу.

Тільки за таких умов можна встановити ту необхідну внутрішню, органічну єдність між тарифними сітками, тарифікацією робітників і кваліфікаційними довідниками, без яких неможливо правильно організувати заробітну плату.

Само собою зрозуміло, що складання таких досконалих кваліфікаційних довідників мислиме не кабінетним шляхом, як це робилося в минулому, а на основі глибокого вивчення процесу виробництва і організації праці, зокрема — на основі усвідомлення того необхідного розподілу праці на виробництві і організації робочого, місця, яке знайшли і успішно здійснюють стахановці, що осіддали техніку і перебивають рівень продуктивності праці передових капіталістичних країн.

Кваліфікаційний довідник, складений на основі викладених принципів плюс тарифна сітка, дозволяють створити таку систему тарифікації, за допомогою якої можна буде дійсно визначити для кожного робітника зокрема такий рівень тарифної ставки, який повнотою відповідає його дійсному місцю і ролі у виробництві (підприємстві, галузі і всій промисловості).

Створити правильну тарифну систему в усій промисловості це означає опанувати основною підоймою, за допомогою якої тільки й можна порівняти, і при цьому з точністю, достатньою для правильної організації відрядної заробітної плати, різні рівні кваліфікації багатомільйонної армії робітників. Без цього зовсім неможливо організувати заробітну плату кожного робітника насамперед за якістю його праці. Але

правильна тарифікація робітників це тільки перший, вихідний, хоч і дуже важливий, крок на шляху соціалістичної організації відрядної заробітної плати.

Другий крок в організації соціалістичного відрядництва — це технічне нормування і встановлення на його основі норми виробітку для кожного робітника, яка визначає міру його праці, тобто визначає ту кількість доцільно затраченої праці і, отже, — продукту праці, якої наша соціалістична держава вимагає в середньому від кожного робітника при певних умовах роботи і яка повинна становити його індивідуальний трудовий пай в сукупній суспільній праці нашої країни.

Технічне нормування в умовах нашого соціалістичного господарства є вирішальною підмогою, основою середзаводського планування, організації праці і заробітної плати. Правильно організоване технічне нормування, засноване на старанному, всебічному, поелементному вивченні всього технологічного процесу і організації праці дозволяє виявити і встановити найбільш раціональний виробничий і трудовий режим роботи кожного робітника, кожного агрегата, цеху, заводу. Більше того, технічне нормування може й повинно відігравати величезну організуючу роль в справі раціоналізації технологічного процесу, організації праці та безперервного підвищення на цій основі продуктивності праці. Розкриваючи технічно можливу продуктивність праці, показуючи шляхи і засоби її розширення і досягнення — технічні норми кличуть вперед до вищої продуктивності соціалістично організованої праці. На першій Всесоюзній нараді стахановців товариш Сталін показав, що «Без технічних норм неможливе планове господарство. Технічні норми потрібні, крім того, для того, щоб відстаючі маси підтягувати до передових. Технічні норми — це велика регулююча сила, яка організує на виробництві широкі маси робітників навколо передових елементів робітничого класу»¹.

Не зважаючи на величезну регулюючу і організуючу роль технічних норм і спеціальне рішення XVII партійної конференції про те, що «в основу правильної організації праці і середзаводського планування повинно бути покладене технічне нормування», — встановленням технічних норм господарники і інженерно-технічний персонал практично не займалися, передовірівши цю найважливішу роботу нормувальникам, тарифікаторам, які не мають достатньої підготовки і відірвані від керівництва технологічним процесом.

Через це технічне нормування стало найслабкішою ланкою в організації виробництва, праці і заробітної плати. Більше того, технічні норми, які склалися, перетворилися з знаряддя підтягування відстаючих робітників до передових, з знаряддя організації просування вперед у фактор, який гальмує підвищення продуктивності. Як були відірвані технічні норми і норми виробітку від дійсних можливостей нашої першокласної техніки і зрослих кадрів, які її опанували, як технічні норми орієнтували на старе, замість того, щоб рухати вперед, показує стахановський рух, який зламав встановлені в квітні—травні 1935 року явно занижені, застарілі технічні норми і перекрив на ряді ділянок продуктивність праці найпередовіших капіталістичних країн.

¹ Сталін, Промова на першій Всесоюзній нараді стахановців. Стенографічний звіт, стор. 372.

Виконання норм виробітку робітниками металургійних заводів України
за вересень — грудень 1935 р. ¹

Заводи Місяці	Загальна кількість відрядників	Не вико- нують норми	Виконали норми в % від загаль- ного числа відрядників			
			Від 100 до 125%	Від 125 до 150%	Від 150 до 200%	Понад 200%
1	2	3	4	5	6	7
Ім. Петровського						
Вересень	12007	19,5	60,2	14,6	5,8	0,7
Жовтень	11865	16,2	58,2	19,2	5,4	0,7
Листопад	12257	14,6	49,2	27,1	7,9	1,2
Грудень	12298	9,4	41,1	34,1	13,0	2,3
Ім. Дзержинського						
Вересень	15181	12,5	61,9	17,1	6,7	0,75
Жовтень	15233	8,3	58,4	23,1	8,5	1,75
Листопад	15103	6,4	51,6	28,2	12,0	1,9
Ім. Комінтерну						
Вересень	3992	16,0	48,3	25,8	9,9	— §
Жовтень	4037	8,6	42,5	35,8	12,5	0,6
Листопад	4064	8,2	41,9	35,5	11,7	1,7
Грудень	4221	2,7	35,5	48,1	12,9	0,8

Таблиця показує значне перевиконання норм виробітку, встановлених тільки в квітні-травні 1935 р., переважною більшістю робітників, при чому перевиконання норм стахановцями становить 150—200% і більше. Не виконують норми лише небагато робітників, число яких безперервно зменшується.

Така ж в основному картина виконання норм виробітку робітниками основних виробничих цехів найбільших металургійних заводів України.

Виконання норм виробітку робітниками металургійних заводів України
в грудні 1935 р.

З а в о д и	Не ви- конали норм	Виконали норми у % від загаль- ного числа відрядників			
		Від 100 до 125%	Від 125 до 150%	Від 150 до 200%	Понад 200%
1	2	3	4	5	6
Ім. Кірова					
Цехи: Доменний	—	46,2	44,0	7,9	2,9
Мартенівський	0,7	48,0	31,6	15,8	3,9
Прокатний	—	16,0	57,0	16,8	10,0
Ім. Сталіна					
Цехи: Доменний	4,0	47,9	23,2	20,5	4,3
Мартенівський	5,8	61,2	21,0	8,5	3,5
Прокатний	0,6	50,6	31,4	10,0	7,3
Ім. Дзержинського					
Цехи: Доменний	2,7	42,9	19,8	12,9	1,1
Мартенівський	3,5	54,0	27,7	14,7	0,1
Прокатний	7,0	59,8	28,3	4,5	0,6

¹ За даними сектора праці об'єднання «Сталь».

Наведені дані свідчать про величезні досягнення у виявленні і практичному використанні резервів виробничих потужностей таких великих і складних агрегатів, як доменні і мартенівські печі, прокатні стани, резервів, які не були і не могли бути виявлені попередніми методами технічного нормування. Навпаки, нормувальники, як і інженерно-технічний персонал, сліпо довіряючи «теоретикам», що будували, як відомо, свої висновки на основі абстрактних кабінетних підрахунків і викладок, «доводили», що металургійна і інші галузі промисловості працюють начебто на «межі» і що тому значних резервів виробничих потужностей немає. І тільки могутній народний стахановський рух, який відображає нову вищу форму соціалістичного змагання і нову вищу форму організації праці, своїм революційним натиском міг зломити і перекинути відірвані від життя закостенілі технічні норми і цим довести, наскільки неприпустимий і шкідливий відрив теорії від практики, відрив технічного нормування від глибокого наукового вивчення дійсних виробничих потужностей нашої першокласної соціалістично-організованої техніки і кадрів стахановців, які її опанували.

Ось чому товариш Сталін на нараді стахановців вказував, що «Нинішні технічні норми вже не відповідають дійсності, вони відстали і перетворилися в гальмо для нашої промисловості, а для того, щоб не гальмувати нашу промисловість, необхідно їх замінити новими, вищими технічними нормами. Нові люди, нові часи, — нові технічні норми»¹.

Керуючись вказівками товариша Сталіна, який показав дійсну роль технічного нормування в наших соціалістичних умовах, грудневий пленум ЦК ВКП(б) ухвалив:

«... замінити нинішні технічні норми, як застарілі, вищими нормами і змінити відповідно норми виробітку в бік деякого їх підвищення з тим, проте, щоб в умовах прогресивної відрядності теперішні розцінки були збережені, а фонд заробітної плати, зважаючи на зростання стахановського руху, був збільшений»².

Тут дана розгорнута програма дій, здійснення якої усуне таку серйозну перепону, що заважає розвитку стахановського руху, як явно занижені технічні норми і норми виробітку. З другого боку, збереження нинішніх розцінок, перехід на прогресивно-відрядну оплату праці основних мас робітників і збільшення фонду заробітної плати створить новий могутній матеріальний стимул для дальшого культурно-технічного піднесення робітників, підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції і поліпшення її якості.

Перегляд в бік підвищення технічних норм і норм виробітку, за допомогою яких в наших умовах визначається міра праці кожного робітника, створить могутній стимул дальшого підвищення продуктивності праці. Відсталі ж, занижені норми виробітку не мобілізують робітників до безперервного підвищення продуктивності праці.

Створити нові, науково-обгрунтовані технічні норми і норми виробітку, що відбивають дійсні можливості, заховані в нашій передовій техніці, і які відповідають досягнутому культурно-технічному рівню робітничого класу і виробничому досвіду стахановців, — це значить опанувати могутню підйому організації заробітної плати, спроможну рушити вперед гігантськими кроками продуктивність праці.

При встановленні технічних норм і норм виробітку необхідно

¹ Сталін, Промова на першій Всесоюзній нараді стахановців. Стенографічний звіт, стор. 373.

² Резолюції грудневого пленуму ЦК ВКП(б), 1935 р., Партвидав ЦК КП(б)У, 1936 р., стор. 8.

брати за вихідне не вчорашній день, або сьогоднішню відсталість в організації праці, не те, що робітник виробляє сьогодні, а те, що фактично може і повинен виробити робітник при наявній техніці і, головне,—кращій ніж сьогодні організації праці.

Виходячи з цього, грудневий пленум ЦК ВКП(б) дав директиву: «...виходити при встановленні норм виробітку з пильної перевірки виробничих можливостей цеху і підприємства і врахування передового виробничого досвіду стахановців»¹.

Таким чином, норма виробітку повинна складатися з двох основних факторів: 1) з дійсної виробничої потужності агрегата, цеху, підприємства і 2) з передового виробничого досвіду стахановців, що показує, якого рівня продуктивності праці ми можемо і повинні досягнути уже сьогодні при наявній техніці, кадрах і правильній організації праці.

Таке єдино правильне розв'язання питання про рівень норм виробітку, спрямоване, з одного боку, проти можливих «лівацьких» заскоків у визначенні норм виробітку, тобто проти встановлення таких норм, які засновані тільки на граничних можливостях техніки і зовсім ігнорують наявний культурно-технічний рівень робітничого класу і наявність відомих ще хиб в організації виробництва і праці, навіть у стахановців, а, з другого боку,—проти правоопортуністичного рівняння на відсталість, на самоплив, на відмовлення від організації по-стахановському праці всіх робітників, на відмовлення від використання норм виробітку, як величезної організуючої сили, здатної рушити робітничі маси на підвищення продуктивності праці.

Перегляд технічних норм і норм виробітку дуже важка, дуже відповідальна і важлива справа, як для планування виробництва, так і для організації праці та заробітної плати. Ось чому перехід на нові стахановські норми вимагає старанної підготовки і насамперед рішучого відмовлення від старих, непридатних методів технічного нормування, як от: 1) встановлення технічних норм на основі фотографування стану роботи з усіма її хибами і включення в норму простовів агрегата, допоміжних операцій тощо; 2) встановлення норм, виходячи з обов'язкового збереження попереднього заробітку робітника, та 3) частого перегляду технічних норм і норм виробітку, що викликався насамперед тим, що нормування базувалося головню на так званих досвідно-статистичних нормах, які відображають рівень продуктивності праці відсталих робітників.

Стара практика технічного нормування відображала і узаконювала нашу технічну відсталість, хиби в організації виробництва і неправильну організацію праці. Ось чому технічні норми не стільки рухали, скільки гальмували зростання кадрів і підвищення продуктивності праці.

Револьюційність стахановського руху і полягає насамперед в тому, що він зламав ці застарілі, занижені норми і цим практично довів необмежені резерви підвищення продуктивності праці.

Перехід на нові підвищені норми виробітку неможливий без головного включення в технічне нормування інженерно-технічних працівників цеху, заводу і широкого залучення до цієї роботи стахановців та покладення всієї відповідальності за правильне встановлення норм на начальників цехів і директорів заводів. Не можна далі терпіти такого стану, як тепер, коли технічним нормуванням займаються

¹ Резолюції грудневого пленуму ЦК ВКП(б). Партвидав ЦК КП(б)У, 1936 р., стор. 9.

в основному лише нормувальники і тарифікатори, дуже часто малокваліфіковані люди і до того ж відірвані від безпосередньої організації й керівництва виробничим процесом. Тимчасом встановити дійсну виробничу потужність цеху, підприємства, виявити, зокрема, на основі досвіду роботи стахановців, можливі поліпшення організації праці і раціоналізації технологічного процесу та встановити на цій основі відповідну дійсним можливостям цеху, підприємства норму виробітку, може тільки інженерно-технічний персонал, який безпосередньо керує виробництвом.

Ось чому грудневий пленум ЦК ВКП(б) визнав за необхідне:

б) покласти роботу по нормуванню і відповідальність за її стан на інженерно-технічний персонал цеху і підприємства під безпосереднім керівництвом директора підприємства; в) широко залучити до роботи по встановленню нових норм виробітку на підприємствах кадри стахановців»¹.

Встановлення технічних норм і норм виробітку, які відображають дійсні можливості підприємства, буде великим кроком вперед на шляхах до організації заробітної плати, відповідно до умов і завдань стахановського руху.

Підсумки роботи ряду галузевих конференцій свідчать про виявлення величезних резервів виробничих потужностей і про можливість уже тепер значно підвищити норми виробітку.

Зокрема, галузева конференція по південній металургії, яка відбулася в лютому цього року, провела велику роботу щодо перегляду норм виробітку основних виробничих цехів металургійних заводів України, виявила величезні резерви виробничих потужностей всіх основних агрегатів. Разом з тим, конференція встановила відповідно до кожного агрегата нові, значно підвищені, норми виробітку і намітила конкретні шляхи освоєння виробничих потужностей заново встановлених.

Ось дані про наслідки перегляду норм ряду найважливіших агрегатів найбільших металургійних заводів України.

Норми виробітку по доменних цехах.

Заводи	№№ печей	Діюча норма виробітку (в тн. за добу)	Фактичний виробіток за грудень 1935 р. у % до норми			Нова норма	
			Всіх бригад	Кращої бригади	Кращі досягнення стахановців	В тн. за добу	У % до діючої
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Ім. Кірова (нові печі)	4	820	126,5	126,7	142,4	950	115,9
	5	800	124,2	127,3	145,4	900	112,5
	6	800	128,0	129,5	145,3	950	118,8
2. Ім. Дзержинського	3	550	111,0	112,1	185,1	615	111,8
	7	880	96,3	98,7	126,6	1020	115,9
3. Ім. Сталіна	1	485	122,7	—	137,5	565	116,5
	2	380	125,6	—	136,3	441	116,1

Таблиця показує, що підвищення норм виробітку коливається по різних печах різних заводів між 11,8% до 18,8%, що значно менше окремих досягнень кращих стахановців і трохи відрізняється від се-

¹ Резолюції грудневого пленуму ЦК ВКП(б). Партвидав ЦК КП(б)У, 1936 р., стор. 9.

редніх фактично виконаних норм кращими бригадами в грудні 1935 року. Досягнення кращих стахановців свідчать про значні *найближчі* резерви виробничих потужностей доменних печей і про повну можливість не тільки виконання, але й перевиконання заново встановлених норм виробітку.

Норми виробітку мартенівських цехів

Заводи	№№ печей	Діюча норма виробітку (в тн. за добу)	Фактичний виробіток за добу у % до норми			Нова норма	
			Всіх бригад	Кращої бригади	Кращі досягнення стахановців	В тоннах за добу	У % до діючої
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Ім. Кірова	2	340	114,6	122,6	159,2	420	123,5
	3	340	120,3	124,9	165,8	420	123,5
	4	340	131,4	135,9	183,3	420	123,5
2. Ім. Дзержинського	11	318	117,1	121,3	156,0	392	123,3
	12	318	104,7	110,2	161,0	392	123,3
	13	318	97,9	102,3	170,0	392	123,3
3. Ім. Сталіна	5	205	116,9	125,4	190,1	255	124,4
	6	205	123,4	132,7	177,3	255	124,4
	7	205	113,4	117,7	155,3	255	124,4

Наведені дані свідчать про величезні і порівнюючи легкі для освоєння *найближчі* резерви виробничих потужностей прокатних цехів, практично виявлених досвідом стахановців. Нові норми виробітку, які перевищують старі в середньому від 23,3% до 24,4% і далеко відстають від кращих досягнень стахановців, цілком можна виконати і перевиконати в короткий строк.

Норми виробітку прокатних цехів

Заводи	Назва станів	Діюча норма виробітку за зміну (тн.)	Фактичний виробіток за зміну у % до норми			Нова норма	
			Всіх бригад	Кращої бригади	Кращі досягнення стахановців	В тн. за зміну	У % до діючої
1	2	3	4	5	6	7	8
Ім. Кірова	Нов. блюмінг	748	130,0	138,2	161,3	1068	147,1
	600 бід.	111,0	115,0	116,3	199,0	125,0	112,6
	330	75,0	129,1	133,3	173,3	90,0	120,0
Ім. Дзержинського	Нов. блюмінг	470	129,9	133,4	182,8	860	183,0
	550	161,1	116,1	120,2	140,7	190,0	117,4
	330	98,0	110,4	116,2	168,6	116,0	118,4
Ім. Сталіна	710	300,0	124,8	126,9	141,3	370,0	123,3
	350	65	125,6	136,6	189,2	80,0	123,1
	250	50,5	152,9	155,4	187,0	69,5	137,6

Наведені дані говорять про відносно більше підвищення норм виробітку в прокатних цехах, порівнюючи з мартенівськими і особливо з доменними цехами (підвищення від 12,6% до 83%). Разом з тим і по прокатних цехах заново встановлені норми виробітку далекі ще від окремих кращих досягнень стахановців, які показали, особливо в прокатних цехах, зразки більшовицького освоєння техніки.

Галузева конференція металургів, в якій брали вперше участь кращі робітники металургії України, після старанного обговорення, встановила нові, що їх цілком можна досягнути в найближчий же час, норми виробітку, які безперечно відіграють ту величезну організуючу роль у підтягуванні відстаючих робітників до рівня передових, про яке говорив товариш Сталін на нараді стахановців. Надто важливо відмітити диференційований підхід конференції до встановлення норм виробітку для кожного агрегата зокрема, що є значним кроком вперед в справі ліквідації того знеособленого підходу до визначення норм, який був в минулому, коли кожний завод встановлював і часто змінював норми виробітку на свій погляд. До цієї конференції мали місце випадки, коли норми виробітку на одних і тих же агрегатах заводів, що знаходяться поруч, встановлювалися, за інших рівних умов, різні, або, навпаки, коли однакові агрегати, що працюють на зовсім різних сировині (наприклад, доменні печі) мали однакові знеособлені норми виробітку.

Разом з тим конференція металургів, як і робітників інших галузей промисловості, внесла, керуючись вказівками товариша Сталіна і директивами грудневого пленуму ЦК ВКП(б), повну ясність в розуміння «технічна норма» і «норма виробітку», які досі на практиці ототожнювались. Справді, заводська практика, в тому числі практика металургійних заводів, фактично зводила технічне нормування, що є найважливішою підмогою виявлення кращих методів організації технологічного процесу та праці, і на цій основі — граничної технічної потужності агрегата, цеху, заводу, до визначення норм виробітку, як однієї з основ планування і організації відрядної заробітної плати.

Відсутність дійсно науково-технічно обґрунтованих технічних норм на металургійних заводах, як і у всій промисловості, норм, які показують дійсну виробничу можливість агрегата, цеху, заводу, в значній мірі пояснюється тим, що технічне нормування досі підпорядковувалося тільки і безпосередньо інтересам організації заробітної плати. Тим часом безпосередньою базою для визначення норми виробітку і розцінок може і повинні служити технічна норма плюс досвід кращих стахановців, базування норм виробітку, а, отже, і середзаводського планування тільки на дійсно науково обґрунтованій технічній нормі, або навіть тільки на кращих досягненнях кращих стахановців було б неприпустимим лівацьким заскоком, перескакуванням через непереїдений основними масами робітників етап, проти чого застерігав товариш Сталін.

Встановлені тепер галузевими конференціями нові значно підвищені норми виробітку відіграють величезну організуючу і регулюючу роль у підвищенні продуктивності праці не тільки тому, що норми визначалися диференційовано, тобто відповідно до кожного окремого агрегата і що норми ці не будуть переглядатися до кінця 1936 року, але і тому, що перегляд норм зовсім по-новому зв'язується з організацією заробітної плати робітників. Рішення грудневого пленуму ЦК ВКП(б) про перегляд норм виробітку «.... в бік деякого їх підвищення

¹ Із рішень грудневого пленуму ЦК ВКП(б).

з тим, проте, щоб в умовах прогресивної відрядності теперішні розцінки були збережені, а фонд заробітної плати, зважаючи на зростання стахановського руху, був збільшений»¹, вносить зовсім новий важливий принцип в організацію заробітної плати, принцип, який не має ще прецеденту в практиці організації заробітної плати в СРСР. Перегляд норм виробітку в бік їх підвищення, при збереженні старих розцінок і збільшенні фонду заробітної плати, можливий тільки в наших соціалістичних умовах, змінює докорінно думку, що склалася, і практику організації заробітної плати. Цей перегляд безумовно відіграє величезну позитивну роль. Справа в тому, що досі зміна норм виробітку в бік підвищення автоматичного тягла за собою відповідне зниження розцінок, і, за інших однакових умов, зниження заробітної плати робітників. А через те, що в минулому технічні норми і норми виробітку часто змінювалися, нерідко по кілька разів на рік, то відрядна заробітна плата фактично не стимулювала зростання продуктивності праці, оскільки фактичний заробіток мало і не на довго міг перевищувати рівень тарифної ставки. Інакше кажучи, відрядництво не тільки мало стимулювало зростання продуктивності праці, але, безумовно, часто-густо його затримувало. Це мало місце особливо там, де переважали досвідно-статистичні норми виробітку і де, отже, найменш свідомі робітники прямо були зацікавлені перекривати свої норми рівно настільки, щоб переробіток не загрожував черговому переглядові розцінок.

Інша справа тепер, коли перегляд норм відбувається на основі росту кадрів, які опанували техніку і здатні працювати по-новому, за більш передовими — стахановськими нормами, а основні розцінки залишаються попередні і тільки прогресивна зарплата вираховується починаючи з перевиконання нової норми виробітку. Цей новий принцип організації заробітної плати відіграє величезну організуючу роль у підвищенні продуктивності праці, оскільки він виключає зниження розцінок при підвищенні норм виробітку і цим створює цілковиту упевненість кожного в можливості безперервного і неухильного зростання заробітної плати відповідно до підвищення продуктивності праці. Разом з тим норми виробітку одержують додаткову силу, як найважливіша підойма, що організує безперервне зростання продуктивності праці. Цілком очевидно, що за таких умов заробітна плата, особливо передових робітників стахановців, які безперервно підвищують продуктивність праці, неухильно зростатиме, тим більше, що правильно встановлені норми виробітку, як про це говориться в рішеннях пленуму ЦК, не повинні змінюватися часто.

Правильна тарифікація, встановлення норм виробітку, які підтягують відстаючих робітників до рівня передових, новий принцип зміни розцінок, — все це створює необхідні умови для успішного застосування найбільш досконалих форм відрядної заробітної плати.

Цілком очевидно, що почасова заробітна плата, безпосередньою основою якої є робочий час, не може стимулювати зростання кадрів і підвищення продуктивності праці, оскільки ця форма заробітної плати наперед виключає дійовий облік і контроль над мірою праці і мірою споживання. Почасова заробітна плата через це веде до дрібнобуржуазної зрівнялівки і є в сучасних умовах найвідсталішою і, отже, непридатною формою оплати праці. Корінні хиби почасової заробітної плати не можуть бути повнотою подолані і в тому випадку, коли вона поєднується, або доповнюється тією чи іншою системою преміювання.

¹ Із рішень грудневого пленуму ЦК РКП(б).

Кращою формою оплати праці в наших радянських умовах є відрядна заробітна плата, яка дозволяє практично здійснювати соціалістичні принципи розподілу.

Правильно організована відрядна заробітна плата дозволяє враховувати кількість і якість фактично затраченої праці кожним робітником, і, отже, визначати міру споживання в прямій залежності від тієї роботи, яку він зробив для суспільства.

Підкреслюю, що тільки правильно організоване відрядництво забезпечує дійсний облік і контроль над мірою праці і мірою споживання тому, що не всі форми відрядної заробітної плати дозволяють довести до кінця соціалістичні принципи розподілу. Так, наприклад, колективне відрядництво, яке охоплює значну групу робітників одиниць чи різних професій, неминуче веде до дрібнобуржуазної зрівнялівки, оскільки ця форма організації відрядництва виключає облік і контроль над роботою кожного робітника зокрема.

Але і просте обмежене індивідуальне відрядництво не може стимулювати підвищення продуктивності праці, бо воно, з одного боку, лімітує заробіток, а з другого, — не дозволяє врахувати досить точно фактичні затрати праці. Більше того, і просте індивідуальне необмежене відрядництво, яким охоплена тепер більша частина основних виробничих робітників важкої промисловості, хоч і виключає корінні хиби всіх перелічених форм заробітної плати, таксамо не може бути визнана досконалою формою оплати праці на тій підставі, що і вона не дозволяє повною мірою усунути найбільш приховані форми зрівнялівки.

І тільки правильно організоване індивідуальне прогресивне відрядництво є такою формою заробітної плати, яка повною мірою забезпечує дійсний облік і контроль над мірою праці і мірою споживання. Ось чому індивідуальне прогресивне відрядництво стає і безперечно стане єдиною формою оплати праці основної маси виробничих робітників. Рішення грудневого пленуму ЦК ВКП(б), вказівки керівників партії та уряду, які підкреслюють необхідність широкого запровадження індивідуального прогресивного відрядництва, повинні бути здійснені зі всією рішучістю і в найкоротший строк.

В чому перевага індивідуального прогресивного відрядництва перед всіма іншими формами заробітної плати, і чому тільки воно дозволяє в максимально можливій мірі стимулювати культурно-технічне зростання кадрів та перехід на стахановські методи і темпи роботи, які дають небувалу продуктивність праці.

Досконалість індивідуального прогресивного відрядництва полягає в тому, що тільки воно дозволяє довести до кінця соціалістичні принципи розподілу і, отже, максимально матеріально стимулювати культурно-технічне зростання кадрів і підвищення продуктивності праці.

Проілюструємо це на такому простому прикладі. Хай десять робітників на 10 зовсім однакових агрегатах, скажімо, токарних верстатах, виконують при однакових умовах однакову роботу. У всіх цих робітників однакова тарифна ставка, однакова норма виробітку і, отже, однакова розцінка. При виконанні всіма робітниками норми виробітку рівно на 100% їх фактичний заробіток буде однаковий, тобто рівний тарифній ставці. В такому випадку неможлива зрівнялівка в оплаті праці всіх 10 робітників, але досить тільки, припустімо, 6 робітникам виконати норму виробітку на 100%, 2 робітникам на — 80% і 2 — на 120% і зразу ж, навіть при простому індивідуальному необмеженому відрядництві, будуть в наявності істотні елементи зрівнялівки. Справді ж,

6 робітників будуть по-старому, віддаючи суспільству рівно стільки, скільки від них вимагалось нормою виробітку, одержувати однаковий заробіток, тоді як фактичний заробіток 2 робітників, які виконували норму тільки на 80%, буде відповідно зменшуватися, а заробіток останніх 2 робітників, які виконують норму на 120%, відповідно зросте. У підсумку, в наведеному прикладі робітники, які перевиконали норму на 20%, дали суспільству фактично більше, ніж вони одержали від нього назад і, навпаки, 2 робітники, які не виконали норми, — одержали від суспільства фактично більше, ніж вони йому дали, бо дійсна продуктивність праці у першому випадку підвищилась фактично значно швидше зростання заробітної плати, а в другому випадку, навпаки, темп падіння заробітної плати був менший від темпу падіння продуктивності праці.

Цей приклад є безперечним доказом того, що в даному типовому випадку навіть ідеально побудоване просте індивідуальне необмежене відрядництво неминуче веде в більшій або меншій мірі до зрівнялівки в оплаті праці.

Візьмімо цей же випадок при індивідуальному прогресивному відрядництві. Тоді фактичний заробіток робітників, які перевиконали норму, буде прогресивно збільшуватися, і при правильній шкалі прогресії вони одержать заробітну плату в повній відповідності до дійсно затраченої ними якості і кількості праці. Два робітники, які не виконали норм, якщо не буде прогресивно зменшуватися фактичний заробіток, одержать від суспільства відносно більше, ніж вони йому віддали.

Існуючі в промисловості прогресивно-відрядні системи оплати праці не передбачають прогресивного падіння заробітку при невиконанні норм виробітку і не припускають падіння фактичного заробітку відрядників нижче тарифної ставки того, що одержує почасово, даного тарифного розряду. Звідси неминучі певні переоплати у випадку невиконання норм.

Таким чином повнотою можна усунути зрівнялівку тільки при такому індивідуальному прогресивному відрядництві, яке засноване: 1) на правильній тарифікації робітників, 2) на безумовно точному технічному нормуванні і точних нормах виробітку та розцінках і, що необхідно особливо підкреслити, — 3) на шкалі, яка дозволяє, з одного боку, в певній прогресії підвищувати зарплату при перевиконанні норм, а, з другого, — відповідно знижувати фактичний заробіток при невиконанні норм. Звідси випливає, що при переході на індивідуальне прогресивне відрядництво, як основну форму заробітної плати, здатну в повній мірі матеріально стимулювати культурно-технічне зростання кадрів і підвищення продуктивності праці, необхідне обов'язкове додержання таких основних положень: 1) удосконалити тарифну систему, 2) зміцнити технічне нормування і на цій основі та врахуванні досвіду стахановців встановити правильну норму виробітку, 3) розробити відповідно до особливостей кожної галузі промисловості такі шкали підвищення і зниження фактичного заробітку, які забезпечували б приведення до повної відповідності заробітної плати з динамікою продуктивності праці.

.. * . .

Металургійні заводи України нагромадили уже значний позитивний досвід в практичному застосуванні прогресивного відрядництва в оплаті праці робітників. Ці заводи, починаючи з 1934 року, одні з перших у важкій промисловості, охоплювали прогресивним відряд-

ництвом все більше і більше число робітників доменних, мартенівських, бесесмерівських і прокатних цехів.

Про ступінь запровадження металургійними заводами України прогресивного відрядництва в основних виробничих цехах можна судити по таких даних:

Форми заробітної плати робітників основних виробничих цехів металургійних заводів України

(на 1 лютого 1936 року)¹

Цехи	Кількість відрядників					
	Всього		На прогресивному відрядництві		На простому відрядництві	
	Абс.	% до загального числа робітників	Абс.	% до загального числа робітників відрядників	Абс.	% до загального числа робітників відрядників
Доменні	10 492	79,4	7 371	70,3	3 121	29,7
Мартенівські . . .	10 103	75,6	5 159	52,1	4 844	47,9
Бесесмер і Томас .	1 218	83,2	982	80,6	236	19,4
Прокатні	19 961	81,9	14 825	74,2	5 136	25,7
Разом	41 784	79,7	28 437	68,1	13 337	31,9

Таблиця, яка охоплює всіх робітників доменних, мартенівських, бесесмерівських, томасівських і прокатних цехів 13 заводів об'єднання «Сталь», показує, що до 1-го лютого 1936 року 79,7% всіх робітників охоплені відрядництвом, а більша частина робітників відрядників — 68,1% одержують прогресивну відрядну заробітну плату; тільки 25,7% всіх робітників-відрядників основних виробничих цехів оплачуються в формі простого необмеженого відрядництва.

Значне поширення прогресивного відрядництва, що створило для робітників додаткові матеріальні стимули у підвищенні кваліфікації і продуктивності праці, було однією з найважливіших підойм, за допомогою яких металургійні заводи України здобули в 1935 році і продовжують здобувати зараз блискучі перемоги в освоєнні техніки і в боротьбі за соціалістичну рентабельність.

Проте, у практиці застосування металургійними заводами прогресивного відрядництва були і є ще тепер великі хиби, які значно послаблюють позитивний вплив цієї досконалої форми заробітної плати на розвиток стахановського руху і зростання продуктивності праці.

Насамперед необхідно підкреслити, що на металургійних заводах України дістала широке поширення колективна (бригадна і навіть змінна) форма прогресивного відрядництва, яка, як відомо, виключає будь-який точний облік і контроль над мірою праці і мірою споживання кожного окремого робітника. Всі форми колективного відрядництва зумовлюють зрівнялівку в заробітній платі і тому знижують трудову дисципліну, заохочують ледарів, послаблюють матеріальну зацікавленість кожного окремого робітника в безперервному підвищенні своєї кваліфікації і продуктивності праці.

Про живучість колективного відрядництва, навіть на такому пере-

¹ По обробленим нами даним сектора праці об'єднання «СТАЛЬ». — А. Н. 786—3

довому підприємстві, яким є Макіївський металургійний завод ім. Кірова, свідчить організація заробітної плати робітників прокатного стану 330 мм. дрібносортового цеху цього заводу. (Див. стор. 35).

Розцінка показує, що в даному випадку кілька десятків робітників (ціла зміна), які обслуговують прокатний стан 330 мм., одержують заробітну плату пропорціонально тарифній ставці і фактично відробленому часу. Цілком очевидно, що така форма оплати праці безпосередньо не може матеріально стимулювати кожного робітника в підвищенні продуктивності праці, поліпшенні якості продукції і зниженні її вартості. Навпаки, при такій формі організації прогресивного відрядництва наслідками індивідуальних зусиль робітників, які дійсно ударно працюють, користується в однаковій мірі весь колектив, в середовищі якого можуть бути, і фактично є, не тільки менш підготовлені і менш здібні робітники, але і нерідко ледарі.

Якщо навіть припустити, що в цілій зміні всі робітники фактично мають рівень кваліфікації, який відповідає привласненим їм розрядам тарифної сітки, і що всі робітники зміни віддають виробництву всі свої здібності (чого, зрозуміло, на ділі ще немає), то і в цьому випадку неминучі елементи зрівнялівки, оскільки загальні наслідки роботи всієї зміни є наслідком трудових зусиль окремих робітників, які відіграють істотно різну роль у виробництві.

Колективне відрядництво, яке веде до зрівнялівки в заробітній платі, поширене не тільки в прокатних цехах і не тільки на Макіївському металургійному заводі ім. Кірова, який є і в галузі організації заробітної плати одним з найбільш передових підприємств у всій важкій промисловості. Колективне відрядництво в не меншій, а як правило в ще більшій, мірі існує на інших металургійних заводах, при чому не тільки в прокатних, але і в доменних, мартенівських і інших цехах. І це негативне явище вважається багатьма робітниками заводів таким, що не може бути усуненим в силу наче б то виняткових умов роботи на металургійних заводах. Найбільш консервативні робітники заводів «доводять», що особливості металургійного виробництва не дозволяють запроваджувати індивідуальне і навіть дрібногруппове прогресивне відрядництво.

Проте, уважний аналіз організації виробництва і праці в прокатних цехах розкриває такі можливості організації заробітної плати робітників, які обслуговують прокатний стан 330 мм. заводу ім. Кірова. (Див. табл. на стор. 35).

1. Необхідно і цілком можливо поставити заробітну плату групи робітників, які обслуговують нагрівні печі, в пряму залежність від їх безпосередньої роботи, тобто числа нагрітих і виданих болванок та якості нагріву. Більше того, оскільки звичайно кожний прокатний стан обслуговується не однією, а двома, трьома, а нерідко і більшою кількістю печей, необхідно і цілком можливо диференціювати оплату робітників по кожній печі зокрема. При цьому газівник, вугільник і машиніст виштовхувача можуть одержувати заробітну плату не тільки від наслідків роботи нагрівних печей, але і в залежності від наслідків їх безпосередніх зусиль. За таких умов лише зварник—центральна фігура при нагрівній печі—і його підручні одержуватимуть заробітну плату тільки від загальних кінцевих результатів роботи нагрівної печі. При такій організації відрядництва група робітників, що обслуговує нагрівні печі в цілому, і кожний робітник зокрема відчуватимуть індивідуальну відповідальність і матеріальну зацікавленість у підвищенні якості своєї роботи і тому роботи всієї печі.

Розцінка робітників прокатного стану 330 мм. Макіївського металургійного заводу ім. Кірова, запроваджена з 1 січня 1935 р.¹

Назва професій	Делла тарифна ставка (в карб.)	Тарифний розряд	Плата кожному за 1 тн. 1 сорту з розрахунк. норми в 75 гн.	Премія за кожну тону виробітку понад норму в місячному розрізі	Оплата за годину простою з вини цеху (2/3 тарифної ставки)	За 2 сорт і брак оплата кожному за 1 тону з розрахунку норм	
						2 сорти	Брак з вини цеху
1	2	3	4	5	6	7	8
П е ч і :							
Зварювачі	17,62	8	33,5	11,8	95,0	17,6	8,8
Підручні зварювача 1-ї	11,70	6	15,6	7,8	64,0	11,7	6,0
„ „ 2-ї	8,32	5	11,1	5,6	54,0	8,3	5,0
Газівники	7,02	4	9,4	4,7	48,0	7,1	4,5
Вуглярі	6,00	3	8,0	4,0	42,6	6,0	4,0
Машиніст виштовхувача	6,00	3	8,0	4,0	42,6	6,0	4,0
С т а н :							
Старші вальцювальники	17,62	8	23,5	11,8	95,0	17,6	8,8
Провідники	11,70	6	15,6	7,8	64,0	11,7	6,0
Вальцювальники	11,70	6	15,6	7,8	64,0	11,7	6,0
Крючечники	7,02	4	9,4	4,7	48,0	7,1	4,0
Машиніст візка	6,00	3	8,0	4,0	42,6	6,0	4,0
Мастильники	5,41	2	7,2	3,6	37,3	5,4	3,5
Р і з к а й п а к у в а н н я :							
Ріжчик	7,02	4	9,4	4,7	48,0	7,1	4,5
Робітники на різанні	6,00	3	8,0	4,0	42,6	6,0	4,0
„ на упаковуванні	6,00	3	8,0	4,0	42,6	6,0	4,0
„ на прибиранні	6,00	3	8,0	4,0	42,6	6,0	4,0
„ на крані	6,00	3	8,0	4,0	42,6	6,0	4,0
„ на відтягуванні	6,00	3	8,0	4,0	42,6	6,0	4,0
Ст. робітник на стелажі	6,00	3	8,0	4,0	42,6	6,0	4,0
Робітник на візку	6,00	3	8,0	4,0	42,6	6,0	4,0

1. Підрахунок зарплати провадиться щоденно по змінних наслідках роботи кожної зміни зокрема.

2. Цією розцінкою передбачені всі простої, виключаючи зупинку через відсутність струму, води, заготівлі вугілля, зміни валків, ремонту печей, зміни сорту, через механічний і електричний ремонт тривалості понад 20 хвилин, які оплачуються по 2/3 тарифної ставки.

3. Другий сорт виробів оплачується за даною розцінкою і не включається до загального числа випуску, при нарахуванні оплати за продукцію першого сорту і при визначенні премії за виробіток понад місячну норму.

4. При прокатці обручного заліза і інших профілей заліза з високим коефіцієнтом до основного сорту, штат робітників по прибиранню зменшується на погляд адміністрації.

5. Брак з вини робітників оплаті не підлягає.

Начальник ООТ (Осовець)

Начальник дрібносортового цеху (Семенов)

¹ Розцінку наведено в скороченому вигляді і без змін норми виробітку. А. Н.

2. Робітників, які обслуговують безпосередньо прокатний цех — вальцювальників, провідників, крючечників не можна, зрозуміло, оплачувати інакше, як колективно, оскільки вони становлять нерозривне ціле і загальний наслідок їх зусиль може бути досягнутий тільки одночасним і однаковим темпом і якістю роботи кожного. Ця група робітників тому повинна одержувати заробітну плату у формі колективного відрядництва, і це, при правильній тарифікації робітників, не приведе до значних елементів зрівнялівки. Правда, і тут, оскільки ці робітники працюють з підзміною, треба провадити облік числа прокатних болванок, якості прокату і браку окремо по кожній підзміні. Такий підзмінний облік числа прокатаних болванок протягом підзміни, що звичайно триває 20 хвилин, застосовується уже на всіх металургійних заводах України, і один цей, здавалося б незначний, захід дав велике підвищення продуктивності праці. Машиніст візка при прокатному стані повинен оплачуватися тільки від числа поданих від печі стану болванок.

3. Робітників на різанні, пакуванні і прибиранні прокату не важко перевести на індивідуальне відрядництво, в основу якого можуть бути покладені конкретні показники їх безпосередньої роботи.

Таким чином, переведення робітників, які обслуговують прокатний стан 330 мм., з змінного на індивідуальне і дрібногрупове відрядництво цілком можливе. Існуюча тепер оплата робітників всієї зміни від одного показника — кінцевих результатів роботи прокатного стану, повинна бути пояснена насамперед консервативністю частини інженерно-технічного персоналу прокатних цехів. Аналогічні в основному зміни в організації заробітної плати можуть і повинні бути запроваджені в доменних і мартенівських цехах, де колективне відрядництво не менш живуче.

Перехід на індивідуальне, а там, де це неможливо, на дрібногрупове прогресивне відрядництво поставить заробітну плату в пряму залежність від наслідків індивідуальних зусиль кожного робітника, або невеликого їх колективу і цим, за інших однакових умов, буде завдано остаточного удару дрібнобуржуазній зрівнялівці в оплаті праці. Зайво доводити, що при таких умовах підвищиться матеріальна зацікавленість кожного окремого робітника щодо підвищення його кваліфікації, ущільнення робочого дня коштом поліпшення організації праці і підвищення його продуктивності.

Розгляд питань оплати простоїв, оплати браку з провини цеху, а також продукції 2 сорту (див. графи 6, 7 і 8 наведеної вище розцінки), які також мають серйозне значення в організації заробітної плати робітників, ми залишаємо відкритим. Це питання вимагає особливого аналізу, який в даній статті не може бути поданий.

Другою великою хвилюючою в організації прогресивного відрядництва у металургії була одноступнева шкала прогресивки.

Робітники в металургії, переведені на прогресивне відрядництво, оплачувалися тільки в полуторному розмірі, незалежно від проценту перевиконання норм виробітку. Зрозуміло, що це при частих переглядах норм виробітку в бік підвищення мало стимулювало підвищення продуктивності праці, оскільки прогресивка слабо відбивалася в загальному заробітку робітників.

Галузева конференція по перегляду технічних норм і норм виробітку, що закінчилася в лютому ц. р., розробила нову шкалу прогресивки, затверджену Наркомважпромом. Тепер на всіх заводах чорної металургії запроваджена, замість попередньої одноступневої прогресивної оплати праці, дво і тріступнева оплата в залежності від катего-

рії робітників (їх ролі у виробництві) і ступеня перевиконання ними нових норм виробітку. Диференційоване застосування подвійних і навіть потрійних розцінок в оплаті праці провідних категорій робітників за підвищення продуктивності праці, близьке до освоєння дійсних виробничих потужностей основних агрегатів, дозволить довести принцип оплати по кількості і якості праці до кінця і цим створити вирішальний матеріальний стимул для дальшого зміцнення і розвитку стахановського руху.

Разом з тим галузева конференція чорної металургії Півдня правильно засудила практику нарахування прогресивної заробітної плати по наслідках роботи однієї зміни, як таку, що заохочує і санкціонує штурмівщину і рвацтво. Рішучий перехід всіх металургійних заводів на вирахування, в умовах прогресивного відрядництва, фактичного заробітку робітників відповідно до наслідків їх місячної роботи створює матеріальну зацікавленість в рівномірній, ритмічній роботі заводу, цеху і кожного агрегата зокрема.

Галузева конференція по перегляду виробничих потужностей і норм виробітку, правильно орієнтуючи металургійні заводи України на розширення охоплення прогресивним відрядництвом ще більшого числа робітників-виробничників власне металургійних цехів, в той же час не розв'язала питання про поширення прогресивного відрядництва на певні групи робітників так званих «допоміжних» цехів. Проте, так звані допоміжні і підсобні цехи взагалі, а на металургійних заводах зокрема, відіграють таку далеко не «допоміжну» роль, що питання про запровадження прогресивного відрядництва і в цих цехах стає винятково актуальним.

Хіба основні робітники таких «допоміжних» цехів сучасного металургійного заводу, як силові, механічні, копрові, транспортні і т. д. не відіграють величезної ролі в металургійному циклі? Тим часом робітники цих цехів досі оплачуються почасово, а в кращому випадку в формі простого, і до того ж колективного, відрядництва. Ось чому рішуче підтягування рівня тарифних ставок провідних кваліфікованих робітників допоміжних цехів до рівня тарифних ставок власне металургів, а також переведення їх на прогресивне відрядництво вимагає найшвидшого позитивного розв'язання.

Беручи рішучий курс на максимальне охоплення робітників металургійних заводів відрядною заробітною платою, особливо індивідуальним прогресивним відрядництвом, необхідно домогтися повного проведення цих безумовно необхідних заходів на всіх заводах. Серйозне відставання ряду металургійних заводів в справі запровадження прогресивних форм заробітної плати можна простежити по таких даних. (Див. таблицю на стор. 38).

Таблиця показує велику строкатість форм заробітної плати, застосовуваних металургійними заводами об'єднання «Сталь» не тільки по заводах, але й по основних виробничих цехах всередині заводів. Так, в середньому по всіх заводах 79,4% робітників доменних цехів охоплені відрядною заробітною платою, а по окремих заводах охоплення відрядництвом робітників коливається між 51,2% і 92,3%, прогресивною охоплено в середньому 70,3% робітників-відрядників доменних цехів, а окремі заводи дають тільки 13,1% (завод ім. Фрунзе), 48,6% (Краматорський) охоплення прогресивним відрядництвом.

Ще більш строката картина в організації заробітної плати робітників мартенівських цехів. В цих цехах при 75,6% (з середньому) охоплення робітників відрядництвом прогресивна відрядна заробітна плата

Форми заробітної плати робітників основних виробничих цехів
металургійних заводів об'єднання „СТАЛЬ“

(на 1 лютого 1936 р.)¹

Заводи	Число відрядників					
	Доменні цехи		Мартенівські цехи		Прокатні цехи	
	В % до загального числа робітників	На прогресивці в % від відрядників	В % до загального числа робітників	На прогресивці в % від відрядників	В % до загального числа робітників	На прогресивці в % від відрядників
Ім. Кірова	61,9	83,2	75,5	30,4	76,4	70,5
Ім. Сталіна	74,0	77,5	64,3	64,7	73,0	75,5
Енаклівський	79,0	62,7	81,9	65,0	76,2	87,0
Ім. Ворошилова	92,9	46,2	83,9	62,9	87,0	76,1
Краматорський	83,3	48,6	64,1	72,2	72,8	76,2
Ім. Фрунзе	86,0	13,1	85,5	37,5	91,1	53,9
Ім. Орджонікідзе	93,1	70,2	80,1	46,5	—	—
Алмазьянський	92,3	93,8	—	—	—	—
Ім. Петровського	83,8	74,1	75,5	72,8	78,7	73,0
Ім. Дзержинського	79,6	85,5	79,1	27,1	88,4	76,1
Ім. Хатаевича	51,5	100,0	47,7	51,2	—	—
Криворізький	74,2	74,9	—	—	—	—
Ім. Войкова	83,7	49,3	—	—	88,5	58,4
Ім. Комінтерну	—	—	83,0	58,4	88,2	66,3
Сулінський	—	—	89,5	70,0	95,7	79,9
Жерстекатальний	—	—	—	—	83,5	71,3
Одеський	—	—	—	—	84,5	96,5
Разом	79,4	70,3	75,6	52,1	81,9	73,3

запроваджується ще дуже слабо. Тільки 52,1% робітників-відрядників мартенівських цехів одержують заробітну плату у формі прогресивного відрядництва. При чому, на окремих найбільших заводах і того менше (завод ім. Кірова—30,4%, завод ім. Дзержинського—27,1%). Попереду всіх заводів щодо запровадження прогресивки в мартенівських цехах іде завод ім. Петровського (72,8% охоплення відрядників).

Така ж в основному строкатість у запровадженні відрядних форм заробітної плати спостерігається і в прокатних цехах, хоч в цих цехах відрядні форми заробітної плати одержали покищо відносно більше поширення.

Строкатість форм організації заробітної плати на металургійних заводах України свідчить насамперед про те, що не всі ще заводи в належній мірі усвідомили вирішальну роль заробітної плати в матеріальному стимулюванні зростання кваліфікації робітників і в підвищенні продуктивності праці. Разом з тим, очевидно, і об'єднання «Сталь» не здійснює ще конкретного повсякденного керівництва організацією заробітної плати на заводах, не сприяє поширенню кращих зразків організації заробітної плати на всіх металургійних заводах України. Ось чому директиви Наркомважпрому про охоплення 85% всіх робітників металургійних заводів відрядництвом і про широке запровадження індивідуального прогресивного відрядництва повинні бути здійснені

¹ За обробленими нами даними сектора праці об'єднання «СТАЛЬ» — А. Н.

в найкоротший строк з усією рішучістю всіма металургійними заводами України.

* * *

Висновок, до якого ми прийшли, полягає в тому, що правильно запровадити індивідуальне прогресивне відрядництво і цим підняти організацію заробітної плати до рівня завдань і вимог стахановського руху можна тільки шляхом *одночасного* удосконалення всіх основних органічно зв'язаних елементів організації заробітної плати—тарифікації робітників, норм виробітку, розцінок, індивідуального простого і прогресивного необмеженого відрядництва, стосовно до умов і особливостей кожної галузі промисловості. Поруч з перебудовою всіх підойм організації заробітної плати робітників необхідне істотне удосконалення методів планування і обліку динаміки продуктивності праці, планування і обліку витрачання фондів заробітної плати. Заробітну плату кожного робітника необхідно поставити в пряму залежність не тільки від кількості, але й від собівартості, якості, а в певних випадках і від комплектності продукції.

Без точного додержання цих, безумовно обов'язкових умов, широкий перехід на прогресивне відрядництво дасть, в кращому випадку, мізерний ефект, а в гіршому випадку — прогресивне відрядництво приведе до розквіту зрівнялівки, підвищення собівартості і погіршення якості продукції.

Й. БРІВКО

Колгоспи в боротьбі за агротехніку

(На досвіді Камя'нської машинно-тракторної станції, Київської області)

Здійснення гасла вождя нашої партії товариша Сталіна про збільшення в найближчі 3—4 роки виробництва зерна до 7—8 мільярдів пудів на рік, про те, щоб досягти вже в 1936 році середньої врожайності цукрового буряку в 200—250 цнт. з гектара вимагає енергійного впровадження нової агротехніки в землеробство.

Наше сільське господарство має тепер усі умови для того, щоб домогтися швидкого і систематичного підвищення врожайності зернових і технічних культур і з честю виконати завдання, поставлені товаришем Сталіним.

Ці умови полягають, поперше, в тому, що пануючою формою в нашому землеробстві є великі соціалістичні господарства, а це має вирішальне значення, бо «...тільки велике господарство, — говорить товариш Сталін, — спроможне освоїти сучасну техніку, тільки велике господарство спроможне використати в достатній мірі сучасні агротехнічні знання, тільки велике господарство спроможне застосовувати як слід добрива»¹.

Подруге, ці умови полягають в тому, що колгоспи цілком забезпечені придатною, родючою землею; всі найкращі землі, які належали в дореволюційній Росії поміщицьким і куркульським господарствам, всі царські і монастирські землі передані в користування колгоспам і закріплені за ними навечно.

Потрете, найважливішою умовою піднесення врожайності соціалістичного землеробства є озброєність його новою соціалістичною технікою. Наявність потужної соціалістичної техніки є найкращою базою для впровадження в наше землеробство наукових методів виробництва. Високий рівень механізації забезпечує підвищення якості і своєчасність виконання всіх сільськогосподарських робіт.

Нарешті, вирішальною умовою є те, що наше землеробство має вже чимало нових кадрів, вирощених колгоспним ладом, кадрів, які успішно опановують техніку і агротехніку соціалістичного землеробства і посувають її вперед.

«Правда, — говорить товариш Сталін, — їх, цих кадрів, все ще мало, і в цьому, товариші, головна наша заковика. Але немає підстав сумніватися в тому, що кількість цих кадрів буде рости в нас не роками й місяцями, а днями і годинами»².

Січневий пленум ЦК КП(б)У, відзначаючи низький врожай зернових культур порівнюючи з величезними можливостями, закладеними

¹ Сталін, Промова на нараді комбайнерів і комбайнерок, Партвидав ЦК КП(б)У, стор. 10.

² Там же.

у великому соціалістичному високо механізованому виробництві, вказав, що «Основними причинами низьких врожаїв в колгоспах України є недостатнє застосування агротехніки в більшості колгоспів, недостатнє запровадження сортового посіву, особливо ярих культур; відсутність у значної частини колгоспів правильних сівозмін; недооцінка, насамперед в районах степу, скупчення і використання місцевих добрив, особливо під зернові культури; недостатнє використання в більшості МТС тракторів і сільськогосподарських машин, що призводить до затягування робіт і порушення агротехнічних строків, нарешті, недостатнє агротехнічне керівництво колгоспним виробництвом з боку районних земельних відділів і МТС»¹.

Про те, що недостатнє застосування агротехніки є однією з основних причин низьких врожаїв — свідчить досвід п'ятисотенниць, передовиків по зерну, які не тільки виявили і показали колосальні резерви і можливості значного зростання врожайності, але і довели на практиці, що ці резерви і можливості можна реалізувати в усіх радгоспах, МТС і колгоспах.

В боротьбі за впровадження агротехніки надзвичайно гостро стало питання про комплексне і диференційоване запровадження агротехнічних заходів залежно від культури і умов виробництва.

Товариш Постишев в своїй доповіді на пленумі Київського обкому КП(б)У поставив це питання, як центральне завдання в боротьбі за суцільні високі і стійкі врожаї.

Соціалістичне землеробство в 1935 році домоглося величезних перемог в боротьбі за високу врожайність всіх культур. Практика боротьби за підвищення врожайності колгоспних ланів показала, що наше соціалістичне землеробство має можливості підвищувати врожайність до такого рівня і такими темпами, яких не знала історія людства. Ми вже вступили в смугу реалізації цих можливостей. «1935 сільськогосподарський рік — це перший рік, коли ми по-справжньому вступили в ту смугу швидкого піднесення і могутнього розбігу нашого сільського господарства, про який говорив товариш Сталін на XVII з'їзді партії»². Особливого значення ці перемоги набувають тому, що вони здобуті в значно гірших метеорологічних умовах порівнюючи з минулими роками.

Про те, що наше сільське господарство вступило в смугу швидкого піднесення і потужного розбігу свідчить загальний ріст врожайності в 1935 році і особливо рекордні врожаї, яких домоглися майстри буряків, зернових культур, льону, бавовни тощо. Швидке піднесення врожайності зернових культур за останні три роки в кам'янській машино-тракторній станції можна проілюструвати такими даними:

Ріст врожайності зернових культур по 9 колгоспах
кам'янської машино-тракторної станції
(в % до 1932 року)

Р о к и	1933	1934	1935
К у л ь т у р а	У % до 1932 р.	У % до 1932 р.	У % до 1932 р.
Озима пшениця	434,4	381,8	454,5
Ранні ярі зернові	174,7	150,8	198,4

¹ З резолюції січневого пленуму ЦК КП(б)У.

² П. П. Постишев, Підсумки сільськогосподарського року і наші завдання. Партвидав ЦК КП(б)У 1935 р., стор. 32.

Таблиця показує систематичне зростання врожайності зернових культур в колгоспах, при чому приріст врожайності в 1935 р. в цих колгоспах досягнутий при гірших, ніж в 1933 і 1934 р.р., метеорологічних умовах. За даними Бобринської міжрайонної метеорологічної станції на полях колгоспів кам'янської машино-тракторної станції була така кількість опадів: в 1932 році—638,4 мм, в 1933 р.—761,5 мм, в 1934 р.—386,3 мм і в 1935 р.—329,6 мм.

Врожайність 1935 року показує, що тільки великі колгоспні господарства, які опанували техніку, спроможні успішно подолати несприятливі метеорологічні умови.

В 1935 році відбулися величезні зрушення в напрямку підвищення врожайності, але ці зрушення ще недостатні порівнюючи з величезними можливостями, закладеними в соціалістичному високоmechanізованому господарстві.

Разом з тим врожайність в різних колгоспах кам'янської МТС (колгоспи: ім. Будьонного, «Хутір ім. Петровського», ім. Петровського, ім. Леніна), розташованих близько один від одного в основному в однакових ґрунтових і метеорологічних умовах, в 1935 році була не однакою.

Рівень врожайності основних зернових культур в колгоспах кам'янської МТС

№№ пп.	Колгоспи	В центнерах з 1 га			
		Озима пшениця	Жито	Ячмінь	Овес
1	Ім. Будьонного	17,3	16,3	12,7	11,8
2	«Хутір ім. Петровського»	16,5	19,8	17,8	15,6
3	Ім. Петровського	14,8	14,7	12,0	10,1
4	Ім. Леніна	11,9	11,9	11,9	13,7

Таблиця показує, що врожайність озимих культур в колгоспі ім. Леніна значно нижче врожайності інших колгоспів, а врожайність ярих зернових в колгоспі «Хутір ім. Петровського» значно вище врожайності інших колгоспів. Де причина такого відносно низького врожаю озимих культур в колгоспі ім. Леніна? Основна причина полягає в недостатньому, недиференційованому і некомплексному застосуванні агротехнічних заходів. Простежимо процес застосування системи агротехнічних заходів в цих колгоспах.

Запровадження основних агротехнічних заходів по озимій пшениці в колгоспах кам'янської МТС

Колгоспи	У % до площі засіву озимої пшениці								
	П о с і я н о								
	По чистому пару	По зайнятому пару	По угноєній площі	Сортовим насінням	Сівалками	У встановлені строки	З заплізнням до 10 днів	З заплізнням більше 10 днів	Проведено душення елементами
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Ім. Будьонного	24,6	42,9	19,4	99,3	100	100	—	—	39,0
2. «Хутір ім. Петровського»	37,0	58,0	25,5	100	96,0	100	—	—	—
3. Ім. Петровського	38,2	36,8	21,5	100	100	100	—	—	—
4. Ім. Леніна	28,9	44,8	17,0	100	95,9	71,5	24,1	4,4	—

Наведена таблиця показує лише застосування основних заходів. Її можна доповнити ще такими показниками: в той час коли в колгоспі ім. Будьонного в порядку підготовки ґрунту під озиму пшеницю почали піднімати чистий пар 10 квітня і закінчили протягом шести днів, в колгоспі ім. Петровського підняття пару почали 13 квітня і закінчили протягом дванадцяти днів, а в колгоспі ім. Леніна почали 15 квітня і закінчили 25 квітня. Якщо в колгоспі ім. Будьонного зайнятий пар почали піднімати 27 квітня, то в колгоспі ім. Петровського цю роботу почали 1 липня, а в колгоспі ім. Леніна ще пізніше. В колгоспі ім. Будьонного боронування озимої пшениці навесні було проведено на всій площі засіву, а в решті колгоспів боронування було проведено лише на 80% ланів. В колгоспі ім. Леніна прополювання озимих проведено лише на 43%, в той час як в решті колгоспів прополювання проведено на всій площі посіву озимих.

Наведені в таблиці дані показують, що в цілому всі колгоспи при організації виробництва озимої пшениці формально дотримувались агроправил. Немає жодного агрозаходу, якого б не застосовував у себе колгосп ім. Леніна. Але якщо глибше підійти до справи, то можна переконатися, що в колгоспі ім. Леніна порушено комплексне застосування агротехніки. Непогано забезпечивши попередниками озиму пшеницю, непогано організувавши застосування ряду агротехнічних заходів, цей колгосп посіяв лише 17% озимої пшениці на угноєній площі і ігнорував такі важливі заходи, як прополювання (43%) і боронування озимих навесні (80%). Колгосп ім. Леніна допускав засів вручну до 5% і, що найголовніше, як видно з таблиці, зірвав строки як сівби озимої пшениці, так і обробіток парів. Порушення комплексності в застосуванні агротехнічних заходів мало місце і в колгоспі ім. Петровського. Цей колгосп розтягав строки обробітку парів і ігнорував боронування озимих навесні. Крім того, колгоспи, за винятком колгоспу ім. Будьонного, ігнорували такий важливий агрозахід як своєчасне підняття зайнятих парів і лущіння стерні. Це набуває актуального значення, якщо урахувати те, що в колгоспі ім. Леніна 26,3% озимої пшениці було посіяно після озимої пшениці і 44,8% по зайнятому пару, а в колгоспі ім. Петровського після озимих було посіяно 21,5% і по пізньому пару — 36,8%. В колгоспі ім. Будьонного по озимій пшениці посіяно 32% озимих.

Взагалі в усіх колгоспах району діяльності кам'янської МТС дуже погано забезпечуються кращими попередниками озими засіви і зокрема озима пшениця. Це буває через те, що в усіх колгоспах порушується прийнята сівозмінна.

Відомо, що вузловим питанням підвищення врожайності соціалістичних ланів є запровадження правильних сівозмін, які б повністю відповідали вимогам планових завдань держави і раціональній організації виробництва і праці.

Уже той факт, що для всіх 22 колгоспів району діяльності кам'янської МТС прийнята й проведена в життя єдина семипільна система сівозміни, хоч ґрунтові, виробничі й інші умови цих колгоспів не однакові, показує, що до впровадження правильної сівозміни тут підійшли несерйозно. Крім того, майже в кожному колгоспі порушують прийнятну схему сівозміни.

За схемою семипільної сівозміни співвідношення основних культур в колгоспах мусить бути таким: пар — 14%, озимі — 36%, цукровий буряк — 14%, ранні ярі зернові — 21%, бобові — 14%.

Структура засіву культур в середньому по району в основному відповідає цій схемі, але в межах району співвідношення культур змінюється і це порушує прийнятну сівозміну в колгоспах.

Структура засіву окремих колгоспів Кам'янської МТС в 1935 р.

Колгосп	В %/о до всієї площі засіву				
	Озимих	В т. ч. пшениці	Ранні ярі зернові	Цукровий буряк	Бобові
1. ім. Будьонного . . .	37,3	26,5	21,4	16,0	10,8
2. ім. Петровського . .	39,0	28,7	22,0	13,9	10,5
3. ім. Леніна	40,0	32,0	18,0	13,8	10,9
4. „Хутір ім. Петровського“	39,5	30,4	18,8	13,9	10,6

Таблиця показує значний різнобій в розподілі культур в цих колгоспах, що по суті є порушенням схеми сівозміни. Порушення сівозміни в цих колгоспах відбилося на врожайності.

Колгосп ім. Леніна, де найбільше порушувалась схема сівозміни, одержав найменший врожай озимих культур. Колгоспи — «Хутір ім. Петровського» і ім. Петровського, де сівозміна була порушена в меншій мірі, одержали вищий урожай озимих. Найвищий урожай мав колгосп ім. Будьонного, де майже повністю додержувались встановленої сівозміни. Проте не було ніякої потреби для цих колгоспів порушувати сівозміну, всі вони мали цілковиту можливість додержуватись її.

Як видно з наведених даних, колгосп ім. Будьонного зробив великий крок вперед в справі застосування нової агротехніки і тому одержав відносно високу врожайність озимої пшениці. Виняткового значення набуває досягнутий рівень врожайності, якщо урахувати, що в даному районі були надзвичайно несприятливі метеорологічні умови. Кількість опадів в цьому році знизилась в районі до 50% проти 1933 року. Але і при цих надзвичайно несприятливих метеорологічних умовах колгосп ім. Будьонного одержав озимої пшениці 17,3 цнт. з гектара, тоді як в 1933 році при значно кращих метеорологічних умовах врожай озимої пшениці в цьому колгоспі дорівнювався 14 цент. з гектара, а в 1932 році врожайність дорівнювалася 3,4 цент. з гектара. Це свідчить про те, що в соціалістичному висококомеханізованому господарстві вміння застосовувати агротехніку перетворюється на вирішальний фактор підвищення врожайності.

Зрозуміло, що і колгосп ім. Будьонного далеко ще не використав всіх можливостей підвищення врожайності. Вкажемо на деякі з них.

Чи використані всі можливості в колгоспі для забезпечення кращими попередниками озимої пшениці? Ні. Колгосп 32,5% озимої пшениці посіяв в 1935 році по озимій пшениці. Проти цього рішуче застерігав П. П. Постишев в своїй доповіді на пленумі Київського обкому КП(б)У, підкреслюючи, що «хліб по хлібу сіяти — не молотити, не віяти». В той же час в колгоспі ім. Будьонного такі найкращі попередники озимої пшениці, як просапні і бобові в кількості 49 гектарів (що складає 18,5% площі озимої пшениці), відведені під пар. Все це сталося тому, що неправильно розподіляються культури на полях сівозміни, а в наслідок цього основні культури неповністю забезпечені найкращими попередниками.

Величезне значення в боротьбі за підвищення врожайності зернових

культур має добриво, зокрема використання місцевих добривних ресурсів. Колгосп ім. Будьонного використав цього року для угноєння площі під озими лише 70% наявного в колгоспі гною.

Зберігання гною в гноєсховищах, збирання гноївки, повне використання гною від тварин особистого користування колгоспників, закладання компостів з покидьків і відходів сільськогосподарської продукції, організація збирання фекальних добрив, сечі тварин, гноївки — всі ці заходи в 1935 році колгоспом не запроваджувались.

Класові вороги всіх гатунків, ураховуючи важливість і ефективність угноєння в системі заходів боротьби за врожайність, всіма засобами намагались зірвати справу використання місцевих добрив.

В роботі «Основи соціалістичної агрозограмоти» під редакцією Д. Лимаренка націоналісти, підтасовуючи факти, доводили, що застосування гною, як добрива, на ланах півдня України лише пошкодить культурам, тобто призведе до зменшення врожайності.

З метою витіснення гною, як добривного засобу, в Лісостепу і на Поліссі, націоналісти орієнтували колгоспи на ринкову рентабельність і протиставлення інтересів колгоспів інтересам пролетарської держави. В одній з таблиць, в якій націоналісти показують, якого ефекту в грошовому виразі можна досягти від реалізації на ринку різних сільськогосподарських культур при застосуванні гною, вони приходять до висновку, що позитивні результати при внесенні гною дають лише «городні культури як от: огірки, цибуля, баклажани і навіть гарбузи, а з польових культур добре окупають гній лише висадки з буряків»¹. Це твердження скероване до того, щоб витіснити гній як добриво з основних культур — озимої пшениці, цукрових буряків тощо.

Замість організації культурного зберігання гною, організації гноєсховищ в колгоспах і т. ін. націоналісти рекомендували колгоспам робити загороди для тварин без даху і ці загороди перетворювати в своєрідні гноєсховища, не вибираючи з них гній, а лише систематично роблячи підстилки аж до вивезення гною на поле.

Практика колгоспного виробництва відкинула подібні «теорії» і довела величезне значення місцевих добрив в справі піднесення врожайності озимих культур.

Не менше значення в боротьбі за високий врожай зернових має агротехніка і для ярих зернових культур. Фактичний стан щодо застосування колгоспами агротехніки ранніх ярих зернових культур в 1935 році характеризується такими показниками.

Запровадження основних агротехнічних заходів по ярих ранніх зернових культурах

Колгоспи	В % до посівної площі ранніх ярих зернових							
	Забезпечено			Провед. культв. трактор.	Посіяно ярівіз. насіння	Почали сіяти	Врожайність вцнт.з га	
	Зябьов. оранкою	Сортов. насінням					Овес	Овес
		Ячмінь	Овес					
1. Ім. Будьонного . . .	90,0	84,0	—	47,4	3,5	26.III	12,7	11,8
2. „Хутір ім. Петровського“	100	100	100	54,4	—	25.III	17,8	15,6
3. Ім. Петровського . .	82,4	98,6	100	75,3	2,3	25.III	12,0	10,1
4. Ім. Леніна	98,0	—	—	84,2	—	25.III	11,9	13,7.

¹ Основи соціалістичної агрозограмоти, стор. 208—209, вид. 1933 року.

Наведена таблиця показує, що хоч ці колгоспи і мають зрушення в застосуванні агротехнічних заходів, проте вони ще далеко не опанували всю систему цих заходів. З таблиці видно, що система агротехнічних заходів для ярих ранніх зернових культур стоїть на нижчому ступені порівнюючи з агротехнікою озимої пшениці. Тільки колгосп «Хутір ім. Петровського» повністю забезпечив посівну площу сортовим насінням, що має величезне значення для врожаю, і забезпечив зябловою оранкою всю площу засіву ярих зернових культур. Зяблова оранка — це один з найважливіших агротехнічних заходів. Всяка зяблова оранка, особливо рання, має величезну перевагу перед весняною оранкою. Такий найважливіший агротехнічний захід, як яровізація посівного матеріалу, що дає збільшення врожаю від 1½ до 4—5 центн. з гектара, майже не запроваджувався. Зяблова оранка під ярі засіви провадилась пізно. Зовсім не здійснювалось снігозатримання, що сприяє підвищенню врожайності ярих зернових культур.

Тільки колгосп «Хутір ім. Петровського», який одержав найвищу врожайність ярих зернових культур, повністю забезпечив посівну площу зябловою оранкою і сортовим насінням, краще застосовував основні агротехнічні заходи. Решта колгоспів хоч і непогано застосовували агротехнічні заходи, але вони не пов'язали їх в єдину систему. Так, наприклад, колгосп ім. Будьонного 99% посіяв по зябі, але не забезпечив посів сортовим насінням і мало застосовував тракторну культивуацію. Це призвело до зниження врожаю більше ніж на 5 цент. з гектара порівнюючи з колгоспом «Хутір ім. Петровського».

Розглянемо тепер застосування агротехніки в 1935 році у виробництві цукрового буряку. На тлі загального підвищення врожайності цукрового буряку в 1935 році в окремих колгоспах і навіть в районах наявна величезна різниця в рівні врожайності. Так, наприклад, в колгоспі ім. Сталіна середня врожайність буряків 208 цент. з гектара, «Хутір ім. Петровського» — 180,8 цент. з гектара, а в колгоспі ім. Косіора — тільки 78 цент.

Наведемо таблицю, яка показує застосування основних агротехнічних заходів і урожайність цукрового буряку в цих колгоспах.

Колгоспи	В % до площі цукрових буряків			Скільки днів сяли	Внесено добрив в середньому на 1 га в цент.						Врожайність з га в цент.
	Попередня озима пшениця	Посіино по зябі	Видучено стерні під зябь		Супер-фосфат	Селітра	Сильвініт	Перегній	Попіл	Пташиний послід	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Ім. Сталіна	100	100	—	5	3,59	0,18	0,21	10,13	0,51	0,15	208,2
2. „Хутір ім. Петровського“	100	100	75	4	3,48	—	—	4,28	2,54	1,00	180,8
3. Ім. Петровського	98	100	100	4	3,72	0,12	—	1,72	1,45	0,29	137,7
4. Ім. Косіора	97	100	—	7	4,31	—	—	9,29	0,45	0,04	78,0

Таблиця показує, що, поруч з величезними зрушеннями в запровадженні агротехніки цукрового буряку в цих колгоспах, є значне розходження в мірі впровадження агрозаходів в окремих колгоспах.

В цьому головна причина величезної різниці в рівні врожайності

зазначених колгоспів. Адже колгосп ім. Косіора має врожайність цукрового буряку нижче на 130,2 цент. з гектара порівнюючи з врожайністю в колгоспі ім. Сталіна.

В системі агротехнічних заходів особливо важливе значення має угноєння ґрунту. Перевага колгоспу ім. Сталіна полягає в тому, що в ньому проведено інвентаризацію ґрунтів, зроблено карту ґрунтів, а добрива вносились диференційовано, стосовно до вимог ґрунтових умов і в достатній кількості, в той час як в решті колгоспів це не робилося. В інших колгоспах, які не знають своїх ґрунтів, добрива вносились «на око».

На зниження врожайності цукрового буряку в колгоспах кам'янської МТС, зокрема в колгоспі ім. Косіора, вплинула також недостатня організація боротьби з шкідниками, що призвело до пошкодження частини буряків. Дуже вплинуло на зниження врожайності колгоспу ім. Косіора також розтягування строків посіву і оброблення цукрового буряку.

На матеріалах чотирьох колгоспів ми показали роль агротехнічного комплексу в підвищенні урожайності. Але забезпечити високу врожайність це ще не значить одержати її. Збирання сільськогосподарської продукції є одним з найважливіших і найвідповідальніших видів сільськогосподарських робіт. Наслідки всієї річної праці колгоспників у великій мірі залежать від того, як успішно проводиться збирання врожаю, як організовано боротьбу з втратами сільськогосподарської продукції.

Найрадикальнішим засобом боротьби з втратами є збирання комбайнами. В зазначених колгоспах в 1935 році збирання комбайнами зовсім не провадилось, а звідси великі втрати зерна. Проте облік основних втрат зерна шляхом накладання метрівок на зібраних полях в цих колгоспах показує велику різницю в розмірах втрат кожного колгоспу і певну залежність розміру втрат від застосування системи агротехнічних заходів.

Якщо в колгоспі ім. Будьонного втрата озимої пшениці в колосках в середньому на один гектар складає 14,6 кгр., то в колгоспі ім. Леніна втрати досягли 24,8 кгр. з гектара, а в окремих бригадах колгоспу ім. Петровського — 46,4 кгр. Якщо в колгоспі ім. Леніна втрати жита в колосках в середньому на 1 гектар складають 25,1 кгр., то в окремих бригадах колгоспу ім. Петровського вони складають 46,8 кгр. на гектар. В колгоспі ім. Леніна під час збирання висипалось ячменю 17,7 кгр. в середньому на 1 гектар (крім втрат в колосках), а в окремих бригадах колгоспу ім. Петровського — 49,4 кгр.

Ці окремі дані про розміри втрат зерна доводять, що колгоспи по різному оцінили важливість організації боротьби з втратами. Якщо в колгоспі ім. Будьонного такі заходи, як встановлення зерновловлювачів під час косовиці, підстилання ряден під час в'язання снопів, ретельне зберігання колосків в в'язальниками, вживання заздалегідь заготовлених перевесел при в'язанні снопів, подвійне загібання колосків кінними граблями і суцільне збирання колосків руками — стали невід'ємною частиною процесу збирання зернових культур, то в решті колгоспів ці заходи майже ще не запроваджуються.

Розміри втрат зерна в значній мірі визначаються і строками збирання культур. Розтягування строків збирання призводить до того, що хліба травостою попадають в несприятливі метеорологічні умови, хліба вилягають, зерно висипається на корені і більше обломлюється колосків під час збирання. В самому простоянні хлібів на корню без-

умовно втрачається його якість. Втрати зерна збільшуються і при розтягуванні строків молотьби.

Не можна не вказати на те, що колгосп ім. Будьонного, в якому були найменші втрати, закінчив косовицю ранніх зернових протягом 19 календарних днів, в той час як колгосп ім. Леніна косив 22 дні, колгосп ім. Петровського — 28 днів. Якщо колгосп ім. Будьонного закінчив молотьбу всіх зернових культур протягом 40 календарних днів, то колгосп ім. Петровського цю роботу робив 45 днів, а колгосп ім. Леніна — 44 дні.

Всі виробничі процеси на наших соціалістичних ланах — передпосівний обробіток і підготовка ґрунту до засіву, засів, догляд культур і їх обробіток та збирання — з самого початку і до повного закінчення виробничого року становлять нерозривну систему агротехнічних заходів, пов'язану також і з агротехнічними заходами минулих років.

Не можна планувати і застосовувати агротехнічні заходи на якому-небудь конкретному полі сівозміни, не враховуючи того, яку культуру вирощували на ньому протягом ряду минулих років і які агротехнічні заходи тоді запроваджувались на цьому полі. Також не можна не враховувати того, яка саме культура буде вирощуватись на даному полі і які агротехнічні заходи будуть застосовуватись на ньому в наступні роки.

Вирішальним фактором в боротьбі за високі і стійкі врожаї всіх культур на наших соціалістичних ланах є своєчасне диференційоване і комплексне застосування агротехнічних засобів, засноване на кращих досягненнях агрономічної науки і практики нашого соціалістичного виробництва.

Ось чому П. П. Постишев в своїй доповіді на пленумі Київського обкому КП(б)У вказав: «Агротехніка може дати наслідки і ефекти лише при тій умові, якщо вона застосовується саме як комплекс. Інакше кажучи, агротехніка — це і вчасні строки проведення сільськогосподарських робіт, і додержання відповідних вимог до якості обробітку ґрунту, і врахування метеорологічних умов при проведенні тієї чи іншої сільськогосподарської роботи, і правильне внесення добрив, і засів чистосортним насінням»¹.

Але комплексне застосування агротехніки може дати ефект лише тоді, коли його провадити диференційовано, стосовно до агротехнічних вимог вирощуваної культури, до ґрунтових і кліматичних умов.

Відомо, що, наприклад, цукровий буряк вимагає іншої глибини оранки порівнюючи з якими зерновими і іншими культурами. Це і не було враховане в колгоспі ім. Петровського, де провадили оранку під буряки на глибину 18—20 см., тоді як в колгоспі ім. Сталіна було проведено оранку на глибину, що повністю задовольняє вимоги агротехніки. Тому колгосп ім. Сталіна одержав врожайність цукрового буряку вище на 71 цент. з гектара порівнюючи з колгоспом ім. Петровського.

При внесенні добрив треба виходити з вимог ґрунту і культури. Колгосп ім. Сталіна одержав в 1935 році врожайність цукрового буряку вище на 44,2 цент. з га порівнюючи з 1934 роком головним чином тому, що в 1935 році добрива вносили, точно додержуючись вимог ґрунтових умов. Проведена в 1934 році в колгоспі інвентаризація ґрунтів показала інші вимоги на добрива і тепер уже на окремих ділянках, крім суперфосфату, внесена селітра і сільвініт, не кажучи вже про збільшення кількості місцевих добрив.

¹ П. П. Постишев, Підсумки сільськогосподарського року і наші завдання. Партздав ЦК КП(б)У, стор. 32.

Найважливішим підсумком 1935 року є те, що в колгоспах вирости сотні і тисячі нових людей, які з успіхом опановують техніку і агротехніку соціалістичного землеробства. Стахановський рух, який перетворився в соціалістичній індустрії в потужний рух за високу продуктивність праці, рзгорнувся і в сільському господарстві, висуваючи сотні і тисячі передових колгоспників, імена яких стали символом в боротьбі за рекордні більшовицькі врожаї.

Рух п'ятисотенниць бурякових плантацій і майстрів рекордних врожаїв зернових культур, цукрового буряку, бавовни, льону і інших культур збагатив агротехнічну науку. Стахановці застосовують на своїх полях нові методи, ще невідомі агротехнічній науці.

Яку ж особливість виявили майстри рекордів більшовицьких врожаїв в галузі застосування нової агротехніки на своїх полях в 1935 р.?

Поперше, ця особливість полягає в тому, що вони застосували нові агротехнічні заходи, серед яких особливо виділяється підживлення. Вони застосовували комплексно і диференційовано всю складну систему агротехнічних заходів на своїх полях. Зовсім по-новому підходять вони до справи застосування агротехніки, одночасно запроваджуючи і нові принципи організації праці.

Коли ланка Марії Демченко зобов'язалась дати врожаєм цукрового буряку в 500 цнт. з гектара, то, одержавши ділянку для засіву, вона взяла на себе відповідальність не лише за застосуванні агрозаходи (обробіток і догляд за культурою), але і за всі ті заходи, які взагалі необхідно було провести на цій ділянці. Марія Демченко з своєю ланкою контролювала час і якість підготовки і обробітку ґрунту перед засівом, засів і роботу машин по розпушуванню і копанню цукрового буряку, час і якість застосування кожного агрозаходу, регулюючи роботу так, щоб кожний агрозахід застосовувати відповідно до вимог ґрунтових умов. Сама тов. Демченко розповідає про це так: «За якістю культивування, боронування і сівби я стежила сама; і коли на одній ділянці площею в 0,10 га після культивування залишились бур'яни, я повернула культиватор. Звичайно, очистили всю площу»¹.

Така організація роботи забезпечує комплексне застосування агрозаходів і зовсім виключає знеосібку земельної площі. Тому практику закріплення ділянок землі за ланками майстри високих врожаїв переносять і на решту галузей землеробства, такі як бавовна, льон, коноплі і навіть зернові культури.

Подруге, особливість застосування агротехніки майстрами високих врожаїв полягає в тому, що вони рішуче ламають рамки застосування агротехніки, встановлені агроправилами, виявляючи творчість, відшукуючи нові способи і збагачуючи таким чином агротехніку своїм новим цінним досвідом. Вони запроваджують цілий ряд нових заходів, які дають великий ефект. Так, наприклад, коли після першого шарування в кінці квітня почали насуватися морози, які загрожували цукровому буряку, Марія Демченко з своєю ланкою вирішила «гнати» мороз з плантації. Для цього ланка Марії Демченко розклала купами навколо плантацій перегній і солому. Кілька ночей аж до 30 квітня колгоспниці палили перегній навколо плантації. Дим розстилався по плантації, вкриваючи буряки і зберігаючи їх від пошкоджень. Так робилось до того часу, поки зовсім не минула небезпека. Таким чином вони відстояли буряки від морозу, а по горбах, де були деякі пошкодження буряків, провадили нові насадження.

¹ «Пролетарська правда» від 18/Х — 1935 р.

В тій же ланці, коли весняний холод затримував ріст цукрових буряків, колгоспниці вносили в ґрунт селітру, яка прискорює ріст буряків, особливо в холодну весну. Перше потепління настало 13 травня, але буряки не мали ще швидкого росту тому, що недостатньо нагрівся ґрунт. Одразу ж було проведено глибоке розпушення міжрядь, розпушення ґрунту, що дало доступ теплому повітрю в ґрунт і утворило сприятливі умови для швидкого росту цукрового буряку.

На ділянках п'ятисотенниць колгоспу ім. Ворошилова на Вінниччині вже після четвертого розпушення ґрунту пройшов градобій. Не вдаючись в розпач, п'ятисотенниці взялись відстоювати гичку: вони відривали від землі листочки, обтрушували землю з кожного буряка зокрема і зразу ж провели розпушування. Було також проведено підживлення буряків: внесли суперфосфат по центнеру на гектар, в окремих місцях курячий послід, попіл, а в деяких місцях полили розчином гноївки. Буряки швидко почали рости і через 12 днів знов закрили міжряддя.

П'ятисотенниці цього ж колгоспу — тепер орденоносці, — за ініціативою ланкової Х. Байдич, запровадили у себе новий спосіб розпушування ґрунту. Під час проривання буряків робилося глибоке розпушування ґрунту. Коли ж ланкова побачила, що під час виконання цієї роботи самі колгоспниці дуже утоптують ґрунт, вона на своїй ділянці встановила такий порядок роботи: колгоспниці проходять вперед по рядках, проривають їх, потім, не обертаючись, повертаються назад тими ж рядками і розпушують за собою ґрунт. Ґрунт залишається розпушеним без слідів від ступнів. Побачивши ефективність цього засобу, інші ланкові п'ятисотенниці даного колгоспу — Катерина Андрощук, Текля Стецюк, Марина Пилипчик — встановили на своїх ділянках такий же порядок роботи, створюючи цим найкращі умови аерації ґрунту.

Величезну творчість виявили майстри високих врожаїв в галузі вдосконалення і точності виконання агротехнічних заходів, в основному вже випробуваних колгоспним виробництвом.

Не можна, наприклад, порівняти якість проривання цукрового буряку, проведеного на ланках п'ятисотенниць, з прориванням, проведеним на бурякових плантаціях рештою колгоспників. Якщо проривання буряків взагалі на плантаціях провадилось «на око», без точного розміру і з дуже приблизним розрахунком кількості коренів на одному гектарі, то на ділянках п'ятисотенниць проривання провадилось двічі: перший раз на відстані 10 см. і другий раз на відстані 20 см.; другий раз проривання робилося в півтора-два рази швидше. Особливості цього проривання полягає в тому, що воно робилося з точним дотриманням відстані буряка від буряка, з точним розрахунком залишити певну кількість коренів на гектар (110 тис. штук). Під час проривання застосовували спеціальний прилад для вимірювання відстані. Там, де не вистачало коренів, робилось насадження. Цим була повністю забезпечена рівномірна площа живлення для кожного кореня і встановлена кількість коренів на гектар.

Ланкові п'ятисотенниці колгоспу ім. Ворошилова (на Вінниччині) в боротьбі з попелицею застосовували новий і дуже складний засіб. Винищуючи попелицю вони не пошкодили самих буряків. П'ятисотенниці ланки колгоспу ім. Ворошилова ганчіркою, або ватою, змоченою в мильній емульсії, змивали попелицю з кожного листочка буряка. При такому способі боротьби листочки буряків не тільки не мали ніяких пошкоджень, але могли краще рости після того як їх очистили від порошу.

Особливу творчість майстри високих урожаїв виявили в галузі використання найрізноманітніших місцевих добривних ресурсів. Не було

жодної ланки п'ятисотенниць, яка б не використала на своїй ділянці, крім мінеральних добрив (суперфосфат, селітра, сільвініт), таких добрив як перегній, попіл, пташиний послід. П'ятисотенницям належить ініціатива застосування і такого заходу як підживлення цукрового буряку в процесі його росту. Для підживлення використовувались селітра, суперфосфат, але основним матеріалом для підживлення були гноївка, сеча тварин і фекальні добрива.

«Випробували ми і таке добриво,— говорить Марія Демченко,— як фекалій (нічне золото). Розчин (одне відро фекалію на шість відер води) йшов на плантацію по жолобках, звідки його набирали в поливалки і поливали міжряддя, виходячи з розрахунку 10 тис. відер на гектар.

Спочатку дехто сміявся над цим добривом, але сміятися тут немає чого. Це чудове добриво, яке, мабуть, найкраще впливає на врожай. Де угноювали фекалієм, там буряки найкращі— великі, білі, міцні, а буйна гичка стіною стоїть, ніби її хтось відзначив»¹.

Тільки переконлива практика майстрів високих врожаїв зламала консерватизм агрономічної науки щодо використання місцевих добрив на ланах південного степу України. Ряд науково-дослідних станцій просто вказував на негативний вплив на врожай внесення гною і інших місцевих добрив; дехто висловлював сумнів щодо ефективності цих заходів.

Нарешті, найважливішою особливістю застосування агротехніки майстрами високого врожаю є те, що вони диференційовано підходили до застосування агротехніки на своїх ділянках, ураховуючи, що умови ґрунту на полях не однакові і вимагають відповідного застосування агротехніки. Майстри високих врожаїв— п'ятисотенниці бурякових плантацій— не всякий агротехнічний захід застосовували в однаковій мірі навіть на невеликій ділянці цукрового буряку, відведеній для тієї чи іншої ланки. Візьмемо такий захід як внесення добрив. Як він застосовувався п'ятисотенницями? «Вивчаючи свій ґрунт,— говорить Марія Демченко,— ми дізналися, що на так званих «острівках» (горбках) ґрунт найбідніший на азот. Тому ми запровадили поливання їх сечею тварин». Або далі говорить вона: «на найбідніших ділянках ми розсіяли порошок з курячого посліду, змішаного з суперфосфатом».

В цьому відношенні особливо цікавий випадок, який мав місце на ділянках п'ятисотенниць колгоспу ім. Ворошилова на Вінниччині, де після градобою, який пошкодив на цих ділянках буряки, застосували цілий ряд заходів, і буряки почали рости. Але спостереження, проведені хатою-лабораторією, встановили, що на 24 червня (до градобою) буряки на всіх ділянках п'ятисотенниць мали однакову вагу. На 10 липня після градобою, коли буряки почали вже нормально рости, на ділянці Христі Байдич буряки в середньому важили 79 грм., а на ділянці Катерини Андрощук— 38 грм. Причина ясна. Вона полягає в тому, що на цій ділянці буряки були найбільше пошкоджені. Такий сигнал хати-лабораторії примусив ланкову К. Андрощук уважно доглядати свою ланку і провести підживлення буряків і незабаром буряки на всіх ділянках почали однаково рости.

Цих прикладів досить для того, щоб побачити що майстри високих врожаїв застосовують агротехніку не взагалі, а суворо диференційовано і своєчасно і це дає найбільший ефект.

Товариш Сталін своєю реплікою на нараді передовиків врожайності

¹ «Пролетарська правда» від 18/Х—1935 р.

по зерну звернув увагу на потребу диференціювати агротехнічні заходи залежно від конкретних умов кожної земельної ділянки. Агроном Сельков у своїй промові відзначив, що «Як лікар, з метою попередження серйозних хвороб, виписує і рекомендує різні рецепти, так і в нашій роботі треба диференційовано підходити до кожної клітинки землі, вправовуючи її особливості: де треба орати на 22 см. в глибину, де на 15—18, де треба двічі проборонувати, а де 3 і 4 рази. Де насіння треба загортати на 4—5 см.; а де на 6—7. Ці правила на перший погляд здаються малозначними, але в практиці нашої роботи вони дають великий ефект.

Сталін: «Правильно, правильно»¹.

Застосування раціональних методів землеробства, і зокрема комплексне застосування системи агротехнічних заходів, вимагає культурної роботи колгоспника, а цього не можна досягти, не ліквідувавши агротехнічну неграмотність.

«Проте, і забезпечити комплексність агротехніки, — говорить тов. Постишев, — і впровадити диференційований підхід до кожної ділянки та культури, і запобігти замилюванню очей у цій галузі ми зможемо лише при тій умові, якщо ми ліквідуємо найближчим часом нашу агротехнічну неграмотність»².

Стахановці в колгоспах поєднують свою роботу з систематичним вивченням агротехніки. Вони вивчають якість ґрунтів, ефективність кожного агротехнічного заходу в конкретних умовах ґрунтів своїх ланів, а також вивчають роботу машин і це дає їм можливість систематично контролювати виробничі процеси, які відбуваються на полях, застосовувати комплекс агротехнічних заходів відповідно до вимог кожної окремої культури. Стахановці не тільки виконують відомі агроправила, але й збагачують агротехніку своїм новим цінним досвідом боротьби за рекордні врожаї.

Величезне значення в боротьбі за агротехніку і вирощування кадрів мають колгоспні хати-лабораторії, які розгортають дослідницьку роботу безпосередньо в колгоспному виробництві. Хати-лабораторії вже зарекомендували себе, як осередки агрокультури на селі. Підхопивши блискучу ідею П. П. Постишева, колгоспні маси розгорнули роботу по організації хат-лабораторій. На 1 січня 1936 року в колгоспах Радянської України організовано близько 9 тисяч хат-лабораторій. В ряді районів майже в кожному колгоспі організовано хати-лабораторії. Наприклад, в Шполянському районі 97% колгоспів мають хати-лабораторії, в районі ім. Петровського — 89%, в Кременчуцькому — 94%, Сичанському — 97%.

За два роки свого існування хати-лабораторії широко розгорнули дослідницьку роботу в колгоспному виробництві. Вони вже стали організуючими центрами дослідницької роботи, центрами боротьби за опанування агротехнічних знань, за впровадження найновіших досягнень сільськогосподарської науки, за узагальнення і поширення досвіду кращих передовиків в усіх галузях колгоспного виробництва.

Хата-лабораторія колгоспу ім. Петровського, Кам'янського району в 1935 році організувала вивчення таких питань:

1. Вплив різних видів добрив на врожайність цукрового буряку, одимої пшениці і ячменю. Ці досвіди провадяться на 40 ділянках, де вивчається вплив як мінеральних добрив, так і різних місцевих добрив на підвищення врожайності.

¹ Народа передовиків врожайності по зерну, Стенографічний звіт, стор. 55.

² П. Постишев, Підсумки сільськогосподарського року і наші завдання, Партидаєв ЦК КП(б)У, вид. 1935 р., стор. 37.

2. Вплив різних способів внесення добрив на врожайність цукрового буряку, ячменю, вівса та інших культур.
3. Вплив на врожайність озимої пшениці різних попередників.
4. Вплив мульчування і яровізації на врожайність цукрового буряку, ячменю, вівса та інших культур.
5. Вплив на врожайність буряку густоти насаджень.
6. Сортовипробовування.

П'ятисотенниці одержували і одержують систематичну допомогу в своїй боротьбі за рекордні врожаї від хат-лабораторій. Поряд з цим п'ятисотенниці і інші передовики колгоспів ставлять перед хатами-лабораторіями нові завдання.

Ось що пише Марія Демченко: «Треба сказати, що своєчасний аналіз ґрунту має величезне значення для правильного угноєння. Везити ґрунти на аналіз кожний раз до Києва — зовсім незручно. Треба, щоб наша хата-лабораторія в наступному році здобула все потрібне для проведення аналізів на місці, а районні обласні організації повинні постаратись, щоб кожний колгосп мав агрохімічну карту своїх ґрунтів».

Зрозуміло, що й надалі вимоги до хат-лабораторій будуть рости. Ось чому хати-лабораторії повинні перетворитися в справжні добре устатковані лабораторії високих сталінських врожаїв.

Науково-дослідні установи повинні брати активну участь в роботі хат-лабораторій. Зразок правильної організації допомоги хатам-лабораторіям і залучення їх до розв'язання складних актуальних проблем боротьби за високі врожаї показує Одеський генетико-селекційний інститут на чолі з академіком-орденоносцем тов. Лисенком.

Через хати-лабораторії академік Лисенко успішно провів перевірку і впровадження в колгоспне виробництво яровізації літніх посадок картоплі, виведення і поширення нових сортів різних культур і т. ін. Цей досвід академіка Лисенка показує всім науково-дослідним установам і науковим працівникам в галузі сільського господарства справжній шлях найпродуктивнішої наукової роботи і реальної допомоги колгоспам і їх хатам-лабораторіям, особливо в справі поширення досвіду і методів роботи стахановців.

Славний стахановський досвід 1935 року на практиці показав шляхи і методи досягнення високих врожаїв. На основі цього досвіду широко розгортається масовий рух за високі сталінські врожаї всіх культур в 1936 році. Тільки по Київській області на 15 березня до 17 тис. ланок взяли на себе зобов'язання дати в цьому році по 500 і більше центнерів цукрового буряку з гектара. Стахановський рух в сільському господарстві перетворюється на масовий рух. Договір, укладений між колгоспами і радгоспами Київської, Харківської і Вінницької областей, про соціалістичне змагання за високі врожаї цукрового буряку (250 центнерів з гектара в колгоспах, 280 центнерів в радгоспах) і зернових культур свідчить про розвиток цього руху. Соціалістичні методи праці розвивають ініціативу і ентузіазм колгоспників в застосуванні і раціоналізації агротехніки, в створенні нових методів агротехніки.

Озброєння широких колгоспних мас узагальненим агротехнічним досвідом роботи передовиків-орденоносців і поширення цього досвіду в усіх колгоспах, поруч з здійсненням інших заходів, забезпечить в 1936 році величезний поступ вперед на шляху одержання сталінських 7—8 мільярдів пудів врожаю зернових.

ШЛЯХИ ВЕЛИКОЇ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА УКРАЇНІ

М. ТРЕГУБЕНКО

До питання про грудневе збройне повстання 1905 року на Україні

Революційний рух, який широко розгорнувся по всій країні після «кривавої неділі»—9-го січня і хвилеподібно наростав на протязі всього 1905 року, підняв широкі верстви робітничих і селянських мас до боротьби за збройне повалення царату. Цей рух підтвердив життєвість і своєчасність рішень III-го з'їзду більшовицької партії про збройне повстання, тимчасовий революційний уряд і конфіскацію поміщицької землі і зробив ці рішення прапором боротьби мільйонів трудящих. В жовтні 1905 року всеросійський політичний страйк охопив переважну більшість промислового й залізничного пролетаріату. Більше третини повітів по всій Росії було охоплено «селянськими непорядками» і селянськими повстаннями. Царату вже важко було військовою силою придушувати повстання. Солдати відмовлялися розстрілювати революційний народ, а окремі частини царської армії переходили на бік революції. Намагання царя обдурити та заспокоїти народні маси шляхом обіцянок, даних в маніфесті 17 жовтня, зазнало краху під впливом більшовицького викриття і революційного руху.

Але революція ще не перемогла. Для її перемоги був необхідний ще один, більш рішучий революційний натиск. Необхідне було все-народне збройне повстання.

Підготовка збройного повстання була основним змістом роботи більшовицької партії.

На Україні більшовицькі організації в 1905 році існували по всіх великих промислових центрах. На початку 1905 року більшовицька організація Одеси нараховувала 250—300 членів і була, поряд з петербурзькою, московською та бакинською, однією з найміцніших більшовицьких організацій в Росії. В. І. Ленін, систематично листуючись з одеським комітетом, безпосередньо керував його роботою. Одеська більшовицька організація обрала Володимира Ільча своїм делегатом на III з'їзд партії. В одеській організації в 1905 році працювали такі видатні партійні працівники, як товариші Є. Ярославський, О. Пятницький, С. Гусев, Л. Кніпович Секретарем комітету до червня була Л. Кніпович, а після червня — С. Гусев.

Міцні більшовицькі організації існували також в Катеринославі, Миколаєві і Луганську. Цитаделлю їх були великі заводи: в Катеринославі—брянський металургійний завод, в Миколаєві—суднобудівельний, в Луганську—паровозобудівельний завод Гартмана. Луганську більшовицьку організацію очолював тов. К. Є. Ворошилов, який працював

секретарем партійного комітету до липня, коли він був заарештований під час страйку на заводі Гартмана, та з грудня 1905 року, після того, як був звільнений з тюрми за вимогою робітників. В катеринославській організації працювали товариші Г. І. Петровський та С. Гопнер.

Під час класових боїв 1905 року більшовицькі організації набагато зросли, політично та організаційно зміцніли.

Так, в Харкові, де більшовицька організація була організаційно оформлена тільки в січні 1905 року, влітку був створений більшовицький комітет, а восени — більшовицькі групи працювали вже на всіх великих підприємствах. Центром більшовицької роботи були харківський паровозобудівельний завод і машинобудівельний завод Гельферіх-Саде. На чолі організації стояв товариш Артем (Ф. Сергеев).

Зросли й зміцніли також катеринославська, одеська і миколаївська більшовицькі організації: кожна з них восени 1905 року налічувала в своїх лавах 300—350 членів партії.

У вересні 1905 року був відновлений комітет більшовицької організації м. Луганська, який був розгромлений під час лютневого страйку.

Крім Одеси, Катеринослава, Луганська, Миколаєва і Харкова, восени 1905 року більшовицькі групи і окремі більшовики працювали в Києві, Херсоні, Олександрівську, Єлисаветграді, Чернігові, Конотопі, Кременчуці, Гришино та інших містах.

Виконуючи рішення III з'їзду партії, більшовицькі організації під час страйкової боротьби 1905 року створювали революційну армію для збройного повстання. Грандіозний травневий страйк в Одесі, страйки наприкінці травня і на початку червня в Харкові і Катеринославі, повстання робітників в Одесі під час повстання матросів на панцернику «Князь Потемкин Таврический» — всі ці виступи проходили під керівництвом, — хоч і не завжди цілком достатнім (особливо червезе повстання робітників в Одесі), — більшовицьких організацій. В червні — липні більшовицькі організації Миколаєва, Катеринослава, Харкова і Луганська організували страйки солідарності з повсталими матросами чорноморського флоту і робітниками м. Одеси. В серпні — вересні більшовики, викриваючи царський наказ від 6 серпня, провели бойкот булігінської думи і з метою пропаганди програми й тактики партії та викриття самодержавства і ліберальної буржуазії використали численні мітинги в університетах та інших вищих учбових закладах. В жовтні більшовицькі організації керували загальним політичним страйком, масовими мітингами і вуличними демонстраціями, які в Харкові, Катеринославі та Одесі супроводжувалися барикадними боями робітників проти поліції та війська. Наприкінці жовтня вони викривали царський маніфест 17 жовтня, викривали лібералів, які злякались масового революційного піднесення і задовольнилися обіцянками царя про допущення поміщиків і буржуазії до участі в державних справах, викривали уряд і чорносотенців, які залили під час єврейських погромів кров'ю всю країну.

Свою роботу в масах більшовицькі організації безпосередньо підпорядковували підготовці збройного повстання. Вони наполегливо пояснювали масам шкідливість пропагованих ліберальною буржуазією, меншовиками та есерами надій на одержання свободи з рук царського уряду, на скликання царським урядом установчих зборів або народної думи. Створення революційної армії, організація збройного повстання для повалення самодержавства, створення тимчасового революційного уряду народом, що переміг, — такі були більшовицькі лозунги.

Одночасно з політичною підготовкою збройного повстання більшовики готували повстання організаційно і технічно.

Наприкінці липня — на початку серпня Південне бюро Центрального Комітету партії скликало в Києві конференцію більшовицьких організацій України. Конференція, проте, не відбулась тому, що не приїхали делегати з Одеси та Миколаєва. Делегати, що прибули, провели нараду, на якій обмірковували ряд тактичних і організаційних питань і в тому числі питання практичної підготовки повстання. Вирішено було утворювати грошові фонди для придбання зброї та ознайомити більшовицькі комітети з технікою організації повстання. Нарада обговорила питання про бойові угоди з непролетарськими партіями, про масову заготівлю зброї та надсилку її комітетам.

В Києві Південним бюро ЦК РСДРП була утворена школа-майстерня для виробництва бомб. Її організатором був товариш С. Сулімов.

Більшовицькі організації створювали бойові дружини і озброювали робітників. Значні успіхи в цій справі позначились вже під час жовтневого страйку, коли робітники та студенти з зброєю в руках боролися проти поліції та козаків. Але швидко зростання бойових дружин поширилося тільки після жовтневих днів. Посилено провадилося збирання грошей на придбання зброї. В Харкові робітники паровозобудівельного заводу, машинобудівельного заводу Гельферіх-Саде та інш. систематично відраховували 2% заробітної плати до фонду, який витрачався на підтримування безробітних, придбання нелегальної літератури та на купівлю зброї.

Через нестачу вогнепальної зброї на заводах і в майстернях заготовляли холодну зброю — списи, залізні прутки, кинжалки. Бойові дружини охороняли робітничі мітинги від нападів поліції і козаків. Під час єврейських погромів вони захищали населення від громил та чорносотенців. Бойові дружини вивчали військову справу. В Харкові навчання проходило в районі паровозобудівельного заводу. На паровозобудівельному заводі та на заводі Гельферіх-Саде і в залізничних майстернях, — за повідомленням «охоронного відділу», — дружинники не залишали зброї навіть під час роботи.

Готуючись до збройного повстання, більшовицькі організації повинні були перемагати опір меншовиків і есерів, які всіляко гальмували їх боротьбу за організацію мас.

В той час, коли більшовики мали переважний вплив серед робітників великих промислових і залізничних підприємств, меншовики користувалися впливом серед ремісників, учнів, міської інтелігенції і робітників дрібної промисловості. Відносно помітну роль відігравали меншовицькі організації в таких містах, як Умань, Кременчук, Полтава, де пролетаріат був порівнюючи відсталіший і більше підпадав під вплив дрібнобуржуазного оточення. В таких містах, як Харків, Катеринослав, Луганськ, Одеса, Миколаїв, вплив більшовиків поширювався переважно в заводських і залізничних, а меншовиків — в центральних міських районах.

Серед дрібнобуржуазного єврейського населення значним впливом користувалася «Загальна єврейська робітничка спілка» — «Бунд». Діяльність «Бунду» на Україні за своїм розмахом значно поступалася перед його ж діяльністю в Західному краї, в Литві та Польщі; проте, організації «Бунду» існували в Києві, Одесі, Миколаєві, Катеринославі, Чернігові та в ряді дрібних міст і містечок України.

В грудні 1904 року від РУП¹, яка являла собою конгломерат різно-

¹ «Революційна українська партія».

манітних дрібнобуржуазних українських націоналістичних течій, відкололася група на чолі з Меленівським-Баском, Тучапським-Лукашевичем, Канівцем, Мазуренком і заснувала український соціал-демократичний союз — «Спілку», який приєднався до меншовиків. На протязі 1905 і особливо 1906 р. «Спілка» розгорнула значну діяльність в селах і містечках Київської, Подільської, Чернігівської і Полтавської губернь.

В грудні 1905 року з решток РУП утворилася націоналістична «Українська соціал-демократична партія» (УСДРП). Її лідерами були М. Порш, С. Петлюра, В. Садовський, В. Вінниченко. Ніякого впливу серед робітничих мас українські соціал-демократи не мали; спиралися вони на буржуазні шари студентства та на націоналістично настроєну частину сільської інтелігенції: вчителів, фельдшерів, ветеринарів і т. ін.

Російські есери на Україні мали свої організації переважно в університетських містах — у Києві, Харкові, Одесі, а також в ряді сіл Харківської, Херсонської, Полтавської і Чернігівської губернь. Серед робітників вплив есерів був незначний, хоч есери і намагалися перетягти на свій бік заводських робітників. Так на харківському паровозобудівельному заводі працював відомий есер Забелін. Були есери і на брянському металургійному заводі, проте, робітники за ними не йшли.

Будучи представниками «лівого» крила буржуазної демократії і заперечуючи гегемонію пролетаріату в революційному русі, російські та українські меншовики і есери не ставили своєю метою рішучий розгром царату і цілковиту перемогу революції.

В грудневі дні, коли пролетаріат і революційне селянство під керівництвом більшовицької партії йшли на штурм самодержавства, більшовики Одеси вели запеклу боротьбу проти меншовиків за дальший розвиток політичного страйку.

Більшовики боролися за перехід від страйку до збройного повстання. «Мирний страйк — демонстрація має рацію і можлива тільки 2—3 дні, — говорили більшовики 12 грудня на засіданні Виконавчого комітету Ради робітничих депутатів м. Одеси, — після цього треба йти вгору або вниз. Стояти на одному місці більше неможливо; якщо будеш старатися перебувати в стані спокою, то без сумніву будеш коти́тися вниз. Отже, треба або припинити страйк, або йти далі; припинити його ніхто не думає, — значить, треба йти далі»¹.

Меншовики наполягали на тому, що страйк повинен залишатися мирним і повинен мати характер «страйку-демонстрації». «Поведінка мас, — говорили вони на засіданні Виконавчого комітету Ради робітничих депутатів м. Одеси, — повинна бути у найвищій мірі обережна: мітингів не влаштовувати; на вулицях великими юрбами не скупчуватись; збори влаштовувати тільки ті, на які є дозвіл»².

В Миколаєві в грудневі дні відбувалася аналогічна боротьба більшовиків проти меншовиків і бундівців з приводу питання про дальший розвиток політичного страйку і озброєння робітників. Більшовики озброювали робітників і створювали бойові дружини, підготовляючи збройне повстання. Меншовики та бундівці в озброєнні робітників бачили тільки організацію самооборони для захисту населення від чорнотенців та для підтримування порядку в місті.

¹ Одеський обласний історичний архів, «Ізвестия» Ради робітничих депутатів м. Одеси, № 3, від 25 грудня 1905 р.

² Там же.

Через всі рішення з'їзду української соціал-демократичної партії (УСДРП), що відбувся в грудні 1905 року, проходила основна думка про те, що зміни існуючого ладу партія українських соціал-демократів має намір добиватися не шляхом збройного повстання, а шляхом «демократизації державного ладу». На тих же позиціях стояв і український соціал-демократичний союз — «Спілка», який закликав в своїх прокламаціях тільки до того, щоб «силою примусити панів зменшити трохи грабунок».

Так само, як і російські меншовики, українські соціал-демократи заперечували революційну роль повстання селян проти поміщиків. Боротьбу селян за захоплення поміщицької землі грудневий з'їзд УСДРП оцінив, як реакційну. Орган українських соціал-демократів — журнал «Вільна Україна» називав повстання селян проти поміщиків проявом «протикультурних ексцесів»¹. Борючись проти гегемонії пролетаріату в селянському русі, грудневий з'їзд української соціал-демократичної партії ухвалив рішення про те, що партія всіма засобами повинна відвертати сільський пролетаріат від участі в повстаннях селян проти поміщиків.

Таким чином програма російських і українських меншовиків в революції 1905 року зводилася до того, щоб «робити тиск» на царя і уряд і цим примусити їх стати на шлях реформ, погодитись на розширення «конституції», на скликання «повновладного парламенту». На ділі вони, будучи агентурою ліберальної буржуазії в робітничому класі, допомагали їй заспокоювати та примиряти революційний народ з царатом.

Разом з цим, українська соціал-демократична партія боролася за підкорення українського пролетаріату ідейному керівництву української буржуазії, намагаючись розділити організації робітничого класу (партії, профспілки) за національностями. З'їзд УСДРП, що відбувся в грудні 1905 року, домагався побудови пролетарських організацій за екстериторіальним принципом, тобто за «принципом національних організацій, не обмежених територіальними рамками»². «Бунд» таким же чином боровся за підкорення єврейського пролетаріату ідейному керівництву єврейської буржуазії. Видаючи себе за єдиних представників пролетаріату своєї національності і борючись за відрив українського і єврейського пролетаріату від пролетаріату інших національностей, ці дрібнобуржуазні націоналістичні партії проповідували лозунги «між-класового об'єднання», тобто об'єднання українських і єврейських робітників з українською і єврейською буржуазією. Вони проводили в масах витойчені націоналістичні ідеї буржуазії, яка, будучи сама об'єднана з буржуазією інших національностей в союзах промисловців, в акційних підприємствах, земствах, міських думах, — прагнула під виглядом охорони «національної культури», «національної автономії» або «незалежності» поділити й розпорозити трудящих по національних організаціях і таким шляхом послабити їх спільну боротьбу проти експлуататорів. Недаремно українська і єврейська буржуазія так хвалила націоналістичну діяльність українських соціал-демократів і «Бунд». «Поки в нас не було соціалістичної партії, краща енергійна молодь наша тікала до російських революційних партій... — писав один з лідерів буржуазної «української радикально-демократичної партії» — Є. Чикаленко, пригадуючи заснування РУП. — Я хоч і не соціаліст, але радий, що у нас вже є українська соціалістична партія, бо тепер

¹ «Вільна Україна», № 3. за 1906 р., стор. 108.

² Там же, стор. 110.

молодь наша не буде так денаціоналізуватися, як досі, а буде працювати на українському ґрунті і для нас не пропаде»¹.

Есери основним засобом боротьби проти царату висували індивідуальний терор. За допомогою вбивств окремих представників самодержавства вони хотіли примусити царський уряд лише стати на шлях реформ і погодитись на скликання Установчих зборів. Так само, як і меншовики, есери виступали в революції 1905 року, як «ліве» крило ліберальної буржуазії. В. І. Ленін характеризував есерів, як «лібералів з бомбою».

Під керівництвом більшовиків на Україні, так само як і по всій країні, в листопаді 1905 року швидким темпом наростали революційні події. В Харкові, Катеринославі, Миколаєві і інш. містах робітники майже щодня припиняли роботу на 2—3 години і влаштовували під охороною бойових дружин мітинги. В Харкові губернатор для розгону мітингів посилав на паровозобудівельний завод і на завод Гельферіх-Саде не тільки солдатів, але й артилерію. Спираючись на військову силу бойових дружин, робітники відмовлялися визнавати царську владу. В Харкові робітники електростанції на наказ губернатора про припинення страйку відповіли, що вони йому не підлягають, і порадили у питанні про припинення страйку звернутися до Федеративної ради РСДРП. Всередині листопада почалися страйки під лозунгами підтримки повсталих матросів і солдатів в Севастополі.

На боротьбу проти самодержавства під керівництвом пролетаріату піднялись дрібнобуржуазні шари народних мас. Всередині листопада почався всеросійський страйк службовців пошти та телеграфу.

В той же час близько половини повітів України були охоплені «селянськими заколотами» і селянськими повстаннями.

Зростав революційний рух у царській армії. Солдати почали бунтуватися по всіх кінцях Росії. 26—28 жовтня відбулося повстання матросів в Кронштадті. 30—31 жовтня мали місце хвилювання солдатів у владивостокському гарнізоні, 14—15 листопада відзначилися грандіозним повстанням матросів і солдатів у Севастополі. Зростання революційного руху підтвердило правильність взятої більшовиками лінії на створення революційної армії. В. І. Ленін, вивчаючи уроки повстання на панцернику «Князь Потемкин Таврический», писав, що революційна армія повинна складатися: 1) з озброєного пролетаріату і селянства, 2) організованих передових загонів з представників цих класів і 3) частин військ, які готові перейти на бік народу².

Цілі частини Харківського, Катеринославського і Миколаївського гарнізонів заявляли, що вони відмовляються втихомирювати революційних робітників і селян. Солдати, строк служби яким скінчився і яких уряд затримував для придушення заколотів, вимагали розпуску по домах. Підтримуючи надруковані в газетах вимоги гродненських артилеристів про правове і економічне поліпшення життя солдатів і беручи приклад з міських робітників, солдати київського, харківського, катеринославського та інш. гарнізонів загрожували своєму начальству страйком.

Більшовики закликали солдатів переходити на бік робітників. «Харківські робітники знову вступили в боротьбу з урядом, — писав харківський більшовицький комітет в прокламації «Братья солдаты». — Вони вимагають скасування військового стану і хочуть захищати ва-

¹ «Спогади», ч. II, видання 1925 р., стор. 120.

² Див. Ленін, Твори, т. VIII, стор. 304.

ших товаришів — севастопольських матросів, які повстали проти уряду і яким загрожує розстріл. Робітники вступилися за солдатів і солдати не повинні чинити їм опір. Якщо вам накажуть стріляти та вбивати робітників — відмовляйтеся, не йдіть на робітників... Відмовляйтеся стріляти, не слухайте ваших офіцерів, переходьте на бік робітників»¹.

У Києві 16 листопада 3 рота 5 саперного батальйону відмовилася йти в караул, стати на повірку і вимагала поліпшення харчів, видачі нового одягу і заміни ротного командира. Військові телеграфісти саперного батальйону, які були 17 листопада введені до телеграфної станції, щоб заміщати страйкуючих службовців телеграфу, робили те, що передавали телеграфом заклик до страйку. В той же день відбулася нарада представників військових частин, на якій за участю офіцера Б. Жадановського² вирішено було провести 18 листопада збройну демонстрацію і, якщо вдасться, підняти на демонстрацію піхотні полки — перетворити її в збройне повстання.

Ранком 18 листопада солдати 3 роти 4 саперного батальйону з зброєю вийшли з казарм. До них приєдналися військово-телеграфна рота та 3 роти 4 понтонного батальйону. Військове командування вивело проти демонстрантів останні роти саперного і понтонного батальйонів, але вони повернули свої багнети проти начальства і приєдналися до демонстрантів, кількість яких досягла тепер 700—800 чоловік. Озброєні солдати рушили до казарм піхотних полків, розраховуючи підняти їх на повстання.

Коли солдати проходили повз південно-російський машинобудівельний завод, робітники цього заводу приєдналися до демонстрації. Робітники кидали роботу і, озброюючись, поспішали на допомогу солдатам, які повстали. Кількість демонстрантів досягла 3—4 тисяч. Озброєна демонстрація почала переростати в робітничо-солдатське повстання.

Військове командування мобілізувало всі сили для того, щоб придушити повстання, що почалося. Проти повстанців були послані козаки і піхотні частини. Коли демонстранти зайняли майдан Єврейського базару перед ними несподівано розгорнулася в цілковитому бойовому порядку учбова команда Миргородського полку та без попередження відкрила вогонь. Зав'язалася перестрілка, наслідком якої було придушення повстання, що почалося.

В Харкові 16 листопада розпропаговані робітниками й студентами солдати-новобранці відмовилися прийняти присягу. Богодухівський полк 17 листопада влаштував антиурядову демонстрацію. Солдати з музикою демонстрували по вулицях, намагаючись втягнути до руху решту частин гарнізону.

Враховуючи зростання революційних настроїв, Федеративна рада РСДРП призначила на 23 листопада збройну демонстрацію.

Зранку 23 листопада робітничі бойові дружини вийшли на роботу зі зброєю, по гудку залишили роботу і одночасно з солдатами Богодухівського і Старобільського полків вийшли на вулицю. Демонстрація рушила до центру міста.

На чолі бойової дружини харківського паровозобудівельного за-

¹ Ц. А. Р. Канцелярія харківського генерал-губернатора, таємний стіл, 1906 р., справа 1—896, арк. 5.

² Б. Жадановський пізніше вступив до більшовницької партії і був розстріляний білими в Криму під час громадянської війни.

воду йшов т. Артем (Ф. Сергеев), який закликав робітників і солдатів до збройного повстання.

Проти демонстрантів військове командування вислало драгунів, козаків і солдатів з кулеметами і зайняло міст і Павлівський майдан, які лежать на шляху від заводського району до центру. Робітники й солдати, коли підійшли до висланих проти них військ, змішалися з ними і втягнули їх в демонстрацію. Дивізійному генералу Нечаєву, який виїшов умовляти солдатів, останні висунули такі вимоги: свобода зборів і мітингів, допущення до казарм книжок і газет, знищення військових судів, скасування кари на смерть, не посилати війська на придушення робітничих і селянських повстань та інше. Протягом цілого дня в місті тривали солдатські і робітничі мітинги. Більшовики пропонували використати цей виступ для початку збройного повстання та захоплення влади. Меншовики наполягали на тому, щоб «не форсувати подій» і «не передбачати заздалегідь ходу їх розвитку».

В останніх числах листопада уряд, передбачаючи неминучість збройного повстання, перейшов до контрнаступу. Почалася ліквідація «свобод», обіцяних маніфестом 17 жовтня. В Петербурзі заарештували керівний склад Ради робітничих депутатів і бюро поштово-телеграфної спілки і закрили 9 столичних газет. Уряд видав закон про покарання робітників і службовців за участь у страйках на підприємствах, які мають державне значення.

Перехід самодержавства до контрнаступу прискорив початок збройного повстання.

Більшовицька організація Москви закликала робітників до повстання. 5 грудня партійна конференція, яка була скликана московським комітетом РСДРП (більшовиків), запропонувала московській Раді робітничих депутатів почати 7 грудня страйк з тим, щоб перетворити його в збройне повстання. Заклик більшовицького комітету був підтриманий московською і петербурзькою радами робітничих депутатів, робітничими зборами м. Москви, а також конференцією представників 29 залізниць і з'їздом поштово-телеграфних службовців, які відбувалися в той час у Москві.

В Москві страйк розпочався 7 грудня і швидко перейшов у збройне повстання. 10 грудня бойові дружини обеззброювали поліцію і жандармів. В різних місцях міста будувалися барикади. Розгорнулася вперта збройна боротьба бойових дружин з військами. Партизанські бої відбувалися в Пресненському, Сокольницькому, Бутирському, Рогожсько-Сімоновському районах. Пресня стала всеросійським центром збройного повстання.

Грудневе збройне повстання було кульмінаційним пунктом революції 1905—1907 рр. За далеко неповними відомостями, в грудні в Росії страйкували робітники 2172 промислових підприємств, з охопленням близько півмільйона робітників. По всій країні розгорнулася збройна боротьба за повалення самодержавства. В Красноярську влада перейшла до рук революційного комітету. Новоросійська Рада робітничих депутатів захопила владу в місті і в навколишній місцевості. Робітники сормовського заводу захопили владу в заводському районі Нижнього Новгорода. В Ростові на Дону 230 озброєних дружинників на чолі з більшовицьким штабом 7 днів тримали в своїх руках робітничі селище. В Чіті повстали робітники і солдати утворили «республіку». В Латвії робітники і селяни, що повстали, розправлялися з поміщиками. В Закавказзі під керівництвом більшовицького Кавказького союзного комітету РСДРП, очолюваного товаришем Сталінін, загальний страйк

в промислових центрах і на Закавказькій залізниці переріс в ряді місцевостей в збройні бої робітників з поліцією та військами.

На Україні політичний страйк охопив залізниці, заводи, фабрики, майстерні і в значній мірі учбові, комунальні і навіть урядові установи. В Харкові, Катеринославі, Олександрівську, на Катерининській залізниці і інших промислових і залізничних пунктах страйк переріс у збройну боротьбу за захоплення влади.

В Харкові після збройної демонстрації 23 листопада влада розгубилася. Генерал-губернатор був неспроможний здійснювати надані йому диктаторські повноваження.

Бойові дружини посилено займалися військовим навчанням і вербуванням нових членів. На численних мітингах, які проходили під охороною бойових дружин, більшовики закликали маси до збройного повстання і утворення революційним шляхом тимчасового революційного уряду. Майже на всіх мітингах, які відбувалися на паровозобудівельному заводі, на заводі Гельферіх-Саде та інш. заводах, були присутні солдати, при чому часто озброєні. Генерал-губернатор, одержавши з Петербурга директиву — діяти рішуче вимагав від командувача Київської військової округи заміни гарнізону надійними військами і вживав рішучих заходів для розшуку і заарештування членів Федеративної ради РСДРП.

В таких умовах більшовицька фракція Федеративної ради РСДРП, вважаючи, що більше зволікати не можна, поставила питання про збройне повстання. Під впливом повстання, що почалося в Москві, Федеративна рада призначила повстання на 12 грудня. План повстання був такий: зранку 12 грудня робітники виходять на роботу озброєні. За сигнальним гудком одна група робітників збирається біля заводу Гельферіх-Саде, на якому ще з ночі зосереджується частина бойових дружин і санітарний загін. Друга група збирається біля вокзалу і захоплює його. Потім робітники з обох сторін рушають до центральної частини міста і захоплюють район університету, де утворюється тимчасовий революційний уряд. Тимчасовий уряд, спираючись на силу бойових дружин і робітників та селян, що мали прибути з околиць міста, оголошує місто в своїй владі і захоплює урядові установи¹.

Генерал-губернатор через провокатора довідався про план повстання.

Ранком 12 грудня бойові дружини, що зібралися на заводі Гельферіх-Саде, з усіх боків були оточені козаками, піхотою та артилерією. Війська обстрілювали завод із гармат. Дружинники примушені були здатися, бо їх зброя — головним чином револьвери і бомби — не могла вражати війська, що розташувалися далеко.

Коли на харківському паровозобудівельному заводі, в залізничних майстернях і інших підприємствах стало відомо про облогу бойових дружин на заводі Гельферіх-Саде, робітники однодушно вирішили піти їм на допомогу.

3.000 робітників паровозобудівельного заводу з червоними прапорами, під керівництвом т. Артема (Ф. Сергеева) рушили до місця облоги. На Кінному майдані війська зустріли їх залпами. Таксамо були розстріляні робітники залізничних майстерень. В цей день в Харкові було забито і важко поранено близько 200 чоловік.

7 грудня, після одержання з Москви заклику до страйку, відбулося засідання катеринославського більшовицького комітету, на якому

¹ Ц. А. Р. Фонд Харківського охоронного відділу, 1905 р., справа 1—102. арк. 305—306.

було вирішено розпочати страйк наступного ж дня зранку. Г. І. Петровський разом з іншими членами більшовицького комітету вночі проти 8 грудня побував на квартирах членів Ради робітничих депутатів і закликав їх очолити політичний страйк і збройне повстання. Зранку Рада робітничих депутатів і залізничний комітет Катерининської залізниці вирішили почати страйк.

Рада робітничих депутатів Катеринослава, яка назвала себе «Депутатськими зборами робітників міста Катеринослава», зародилася в страйковій боротьбі в жовтні 1905 року. Під час страйку заводи і фабрики вкрилися густою сіткою «делегатських зборів», які виконували функції страйкових комітетів. Міські збори представників «делегатських зборів», які були скликані наприкінці жовтня, винесли рішення про обрання Ради. Одним з організаторів Ради був Г. І. Петровський.

В листопаді керівництво Радою тимчасово перейшло до меншовиків. Вони намагалися вихолостити бойовий характер Ради, дбючи про переключення її діяльності на розв'язання виключно економічних питань.

На початку грудня керівництво в Раді робітничих депутатів завоювали більшовики.

Страйк в Катеринославі почався за планом більшовицького комітету. Зранку 8 грудня по гудку брянського заводу застрайкували робітники заводів, фабрик, залізниці, трамваю. Для керівництва страйком був утворений бойовий страйковий комітет. Більшовицьку групу в бойовому страйковому комітеті очолював Г. І. Петровський.

Рада робітничих депутатів і бойовий страйковий комітет видали розпорядження про закриття на час страйку всіх промислових, торговельних, урядових і громадських підприємств і установ. Виняток був зроблений тільки для державного банку і ощадних кас. Рада робітничих депутатів закликала населення забирати вклади з ощадних кас і банків, обмінювати паперові гроші на золото і припинити оплату будьяких податків і зборів. Рада організувала матеріальну допомогу страйкуючим робітникам: вони були звільнені від квартирної плати, на заводах були організовані їдальні, видавалася грошова допомога. Одночасно провадилася боротьба з спекулятивним підвищенням цін на продукти харчування.

Припинилося видання всіх буржуазних газет. Видавалися тільки бюлетені й листівки бойового страйкового комітету, в яких він оголошував свої рішення та інформував населення про події, що відбувалися. Друкували бюлетені бойового страйкового комітету в друкарнях, які були захоплені озброєними робітниками.

Бойовий страйковий комітет займався організацією бойових дружин і озброєнням робітників. Вишукуючи кошти на озброєння і на організацію допомоги страйкуючим робітникам, бойовий страйковий комітет наклав контрибуцію на буржуазію. Так від правління брянського заводу було одержано контрибуції 4.000 крб., трубопрокатного — 2.000 крб. і від сталеливарного — 300 крб. За далеко неповним звітом бойового страйкового комітету, на озброєння бойових дружин було витрачено 2.023 крб.

Під керівництвом більшовицького комітету та бойового страйкового комітету відбувалося поповнення й формування нових бойових дружин. На 5-й Чечелівській вулиці, в домі № 4 було організовано виробництво бомб. Робітники обеззброювали жандармів, козаків і офіцерів.

На вокзалі був утворений залізничний комітет, який усунув з посади начальника дороги і начальників окремих служб. Робітники

захопили телеграф, паровозне депо і весь рухомий склад. Рух поїздів був припинений. Поїзди йшли тільки з дозволу залізничного комітету. Ніхто не міг виїхати з міста без дозволу Ради робітничих депутатів. Один з іноземних консулів був змушений звернутися до Ради за дозволом на виїзд інженера-іноземця.

В Чечелівському заводському районі робітники стали повними господарями району. Поліція тут була роззброєна. Під охороною бойових дружин в Чечелівці засідали Рада робітничих депутатів і бойовий страйковий комітет.

Аналогічне становище було в Амур-Нижньодніпровському заводському районі, який розташований на другому боці Дніпра, і в близьких до міста робітничих селищах.

Солдати катеринославського гарнізону відмовилися виступати проти робітників і заявили, що вони «не піднімуть зброї проти своїх товаришів». Солдати Бердянського полку відмовилися нести караули і їхати до Верхньо-Дніпровського повіту для придушення селян, що повстали.

Міська влада та місцеві організації «Союза русского народа» підготували новий погром, намагаючись потопити повстання, що почалося, в крові єврейського населення і революційних робітників. У відповідь на підготовку погрому солдати Бердянського полку, за пропозицією представника бойового страйкового комітету, ухвалили таку резолюцію: «Його превосходительству, пану начальникові гарнізону міста Катеринослава. До нас дійшли чутки, що поліція за допомогою козаків має намір розстрілювати беззбройних робітників і дозволити хуліганам єврейський погром. Тому ми — солдати 278 піхотного Бердянського полку категорично заявляємо, що, коли трапиться щось подібне, ми як один, візьмемо зброю і підемо захищати мирне населення»¹. Свою постанову солдати розклеїли по всьому місту.

В селі Кам'янському повстало 6 500 робітників Дніпровського металургійного заводу. За прикладом Катеринослава тут була утворена Рада робітничих депутатів, бойовий страйковий комітет і була роззброєна поліція.

В місті Олександрівську бойові дружини захопили до своїх рук вокзали та майстерні Катерининської та Харково-Курсько-Севастопольської залізниці. На вокзалах були споруджені барикади та укріплення; дружинники заарештували жандармів, чорносотенців, провокаторів, земського начальника. В майстернях виготовляли бомби і холодну зброю. Зброя була одержана також від катеринославського бойового страйкового комітету. На допомогу повсталим прибули озброєні дружини з Нижньо-Дніпровська і Синельнікова та селяни з села Вознесенки. На вокзалі між бойовими дружинами, з одного боку, козаками й чорносотенцями — з другого, кілька раз відбувалися запеклі бої. Бойові дружини двічі відбивали козаків і чорносотенців, які нападли на них.

Найбільшим повстанням на Україні було збройне повстання в Донецькому басейні, яке розгорнулося під керівництвом катеринославського більшовицького комітету і більшовицьких груп, що працювали в Донбасі (ст. Гришино, Єнакіївський металургійний завод і інш.).

Вже в листопаді на ст. Гришино, Авдіївка, Дебальцево, на металургійних заводах в Єнакіїво, Алчевську і інш. були створені бойові дружини. Були відряджені уповноважені по зброю до Ростова, Хар-

¹ «Бюлетень бойового страйкового комітету міста Катеринослава», № 1.

кова і інших міст. Представники катеринославського більшовицького комітету їздили по лінії Катерининської залізниці і готували робітників до повстання. Велике значення в справі підготовки повстання мав з'їзд представників робітників і службовців Катерининської залізниці, який відбувся в другій половині листопада в Катеринославі. На цьому з'їзді була заслухана доповідь представника більшовицького комітету про революційні події.

8 грудня, коли на всіх станціях Катерининської залізниці була одержана з Катеринослава телеграма: «Сьогодні о 10 годині ранку оголошено загальний страйк всіх залізниць і робітників»¹, — застрайкували робітники і службовці станцій Долгінцево, Нікополь, П'ятихатка, Верховцево, Горяїново, Синельніково, Гришино, Авдієвка, Ясинувата, Іловайська, Харциськ, Таганрог, Пологи, Юзівка, Маріуполь, Дебальцево, Хацапетівка, Алчевськ, Алмазна, Слав'яносербськ, Горлівка, Єнакієво та інші. На станціях були створені залізничні комітети. Робітники обеззброїли поліцію і жандармів. Роззброювали також солдатів і офіцерів, які попадалися робітникам. Відібраною зброєю озброювалися бойові дружини.

Вишукуючи кошти на придбання зброї та допомогу страйкуючим робітникам, залізничні комітети конфіскували гроші в станційних касах. В Дебальцево робітники затримали артільщика і примусили його повернути до станційної каси 20.000 крб., щоб витратити ці гроші на потреби залізничного комітету. Відкривали вагони і виймали звідти зброю і патрони, які були адресовані жандармам і військовим частинам. На станції Дебальцево повстанці захопили 146 пудів динаміту і 8 пудів пороху. На станції Авдієвка робітники захопили цілий вагон з патронами та динамітом. В майстернях і на заводах кували списи. Заготовляли бомби. Гришинська бойова дружина була озброєна навіть гарматою, яка була зроблена з паровозної осі.

До повсталих робітників приєднувалися селяни, які розоряли поміщицькі гнізда в Бахмутському, Маріупольському і Слав'яносербському повітах. Бойові дружини в спеціальних поїздах їздили залізницею і допомагали селянам роззброювати поліцаїв. Між робітниками Гришино, Дебальцево, Юзівки та Авдієвки і селянами навколишніх сіл існувала договореність про взаємну підтримку на випадок нападу козаків і військ.

Перший бій робітничих дружин з царськими військами в Донецькому басейні відбувся на ст. Ясинувата. Рота солдатів Балаклієвського полку, яка знаходилася на ст. Ясинувата, на чолі з штабс-капітаном Карамішевим, ранком 13 грудня зайняла станцію і почала розганяти робітників. Залізничний комітет вирішив обеззброїти солдатів і для цього закликав на допомогу бойові дружини сусідніх станцій. На заклик негайно відгукнулися бойові дружини ст.ст. Авдієвка, Гришино і Дебальцево. Вони оточили казарму загону, вбили Карамішева, який наказав солдатам відкрити вогонь по робітниках, і роззброїли солдатів. Забрані в них 54 гвинтівки були використані для озброєння робітників.

Після роззброєння солдатів на станції Ясинувата бойові дружини посилено почали укріпляти станцію і робітничі селища. В Гришино побудували барикади, дротяні заслони та земляні насипи. Бойова дружина ст. Авдієвка 14 грудня напала на загін драгунів, що прибув сюди, і примусила його залишити робітниче селище.

¹ Ц. А. Р. «Дело о восстании на Екатерининской железной дороге», стор. 25.

Вирішальна сутичка бойових дружин з військами відбулася в Горлівці.

У відповідь на розстріл робітників (16 грудня) горлівського машинобудівельного заводу робітники Горлівки закликали на допомогу бойові дружини сусідніх станцій, заводів і рудників. Всім бойовим дружинам з Горлівки була надіслана така телеграма: «Ми всі без зброї, вимагаємо негайної допомоги з усіх сторін. Комітет»¹. На заклик негайно відгукнулися робітники майже всього Донецького басейну. В Гришино, Авдіївці, Микитівці, Юзівці, Єнакієво, на Донецько-Юр'ївському металургійному заводі і в десятках інших місць бойові дружини спішно сідали в спеціально сформовані поїзди і рушали до Горлівки. Ввечері 16 листопада в Горлівку прибули бойові дружини з Дебальцево, Ясинуватої, Микитівки, Донецько-Юр'ївського металургійного заводу та Кадіївських рудників. Вночі прибули добре озброєні гришинська та авдіївська дружина. Дружківська дружина привезла з собою цілий вагон різної зброї, яка тут же була розподілена поміж дружинами. В цю ж ніч були привезені гвинтівки та револьвери з Таганрога. За офіціальними повідомленнями, в Горлівці зібралося близько 4 000 робітників-дружинників. З них тільки 300 чол. були озброєні гвинтівками і мислівськими рушницями. Значна частина мала револьвери, а решта була озброєна холодною зброєю — списами, залізними прутами, сокирами. Проти себе вони мали майже 200 солдатів, озброєних гвинтівками, які закріпилися в казармах.

Вночі проти 17 грудня в одній з кімнат ст. Горлівка відбулася оперативна нарада начальників бойових дружин, на якій прибулі дружини були зведені в 4 бойових загони і був розроблений план наступу.

О 8 годині ранку 3 загони розпочали наступ. Зза завалів породи найближчої шахти, зза парканів робітники обстрілювали солдатів, які укріпилися в казармах. Бій тривав близько 2-х годин. Війська не витримали натиску робітників і залишили Горлівку, відступивши в напрямку ст. Єнакієво.

Але незабаром солдати, що відступили, з'єдналися з сотнею козаків, яка була викликана на допомогу військовою владою і йшла з Єнакієво, і разом напали на робітників з тилу. Нападу зазнали погано озброєні дружини і санітарний загін. В наслідок бою 300 дружинників, які займали залізничний вокзал, були примушені здатися.

Загони, що вибили солдатів з казарм, закріпилися на території рудника і зза насипу породи відстрілювалися від солдатів, що їх оточили. На пропозицію про здачу дружинники відповіли категоричним відмовленням. Увечері вони з зброєю в руках пробилися до поїзду що стояв недалеко від рудника, і під обстрілом залишили Горлівку.

У Києві, Одесі й Миколаєві в грудневі дні на заводах формувалися бойові дружини і озброювалися робітники.

Робітничі передмістя — Шулявка в Києві, Пересип — в Одесі, Слобідка — в Миколаєві, — перетворилися в пролетарські бастіони, куди довгий час боялися показуватися поліція і жандарми.

В Миколаєві Рада робітничих депутатів розгорнула діяльну роботу щодо озброєння робітників. Були створені комісії, які займалися збиранням грошей на озброєння, придбанням зброї і озброєнням бойових десятків. Виконавчий комітет Ради безпосередньо займався питаннями формування бойової дружини. Робітникам вдалося захопити партію револьверів, які були прислані для місцевої жандармерії. На заводах

¹ Ц. А. Р. «Дело о восстании на Екатеринбургской железной дороге», стор. 63.

кували холодну зброю (кинжали й списи). Спираючись на збройну силу бойової дружини, миколаївська Рада звільнила з тюрми політичних в'язнів і здійснила на ділі свободу слова і зборів. На заводах і в міському театрі майже щодня відбувалися мітинги і робітничі збори.

На великих станціях залізничної лінії Київ — Ворожба — Харків, а також на деяких станціях залізничної лінії Харків — Севастополь були створені залізничні комітети, які, спираючись на силу страйкуючих робітників і бойових дружин, керували страйком і фактично являли собою нову народну владу на захоплених станціях. В Конотопі залізничний комітет подав тимчасовому генерал-губернаторові ультиматум про вивід військ. В Люботині робітнича дружина роззбрoїла поліцію і жандармів, і робітники утворили так звану «Люботинську республіку», на боротьбу проти якої харківський тимчасовий генерал-губернатор надіслав великі військові сили з артилерією.

Під час грудневого збройного повстання революційна боротьба на селі досягла найвищого піднесення. Селянські повстання підтвердили правильність оцінки селянського руху, яку дав III з'їзд більшовицької партії. Лозунги з'їзду про конфіскацію поміщицьких земель і організацію селянських комітетів, здійснювались в широкому революційному русі селянських мас.

На Україні селянські повстання охопили близько половини повітів. На Чернігівщині в Городнянському повіті повсталі селяни протягом 3-х останніх місяців 1905 року знищили 16 поміщицьких маєтків і 2 гуральні; в Сосницькому повіті тритисячна маса селян, рухаючись з села до села, палила поміщицькі маєтки і вбивала поміщиків та управителів маєтків; в Конотопському повіті повсталі селяни брали участь в збройному повстанні робітників на ст. Конотоп.

В Полтавській губернії селянське повстання охопило територію кількох повітів. В селі Сорочинцях, Миргородського повіту селяни вивісили червоні прапори і заарештували поліцаїв. Карний загін, надісланий полтавським губернатором — князем Урусовим, повстанці зустріли вилами та кілками. Селяни забили начальника загону — помічника справника Барабаша й вигнали карний загін. Повсталі селяни з сіл, що оточують м. Золотоношу, напали на місто, розгромили поліцейську дільницю і звільнили заарештованих.

Винятково широкий розмах селянські повстання мали в степових губерніях: Катеринославській, Херсонській, Тавричеській. Величезні маси селян з'являлися до поміщицьких садиб, експропріювали зерно, худобу, поміщицьке майно та палили поміщицькі маєтки. В одному тільки Дніпровському повіті Тавричеської губернії повсталі селяни знищили 32 економії і 72 хутори. В північно-західній частині Мелітопольського повіту повстало більше 10 тисяч селян 15 великих сіл. В Росачинському маєтку великого князя Михайла Миколайовича селяни експропріювали понад 45 тисяч пудів хліба і спалили маєток. В Донецькому басейні «селянські заколоти» і повстання, які розвинулися під безпосереднім впливом робітничого повстання, охопили величезний район від Горлівки на захід до Слав'янська і Синельникова, на схід — до Шахтинського району і м. Луганська, на південь — до міст Маріуполя і Таганрога. В багатьох селах царська влада була замінена селянськими комітетами.

Під керівництвом пролетаріату революційне селянство піднялось на боротьбу проти кріпосників-поміщиків, за конфіскацію поміщицьких земель, за революційну ліквідацію всіх залишків кріпосництва.

Пролетарське керівництво революційною боротьбою на селі здійс-

нювалося в найрізноманітніших формах, починаючи від безпосереднього керівництва представників більшовицької партії селянськими повстаннями і кінчаючи тим, що робітники своїми масовими страйками об'єднували й скеровували селянську боротьбу.

Більшовицькі комітети з метою керівництва революційним рухом на селі надсилали селянам літературу, прокламації, листівки. Керівник харківських більшовиків тов. Артем (Ф. Сергеев) в листопаді 1905 року на заводі Гельферіх-Саде «закликав робітників входити в стосунки з селянами і організувати їх для спільної боротьби з урядом»¹. Учасники революційного руху в Волчанському повіті приїжджали по інструкції до міських робітників і в ідальні харківського паровозобудівельного заводу одержували ці інструкції від керівників робітничого руху. Тов. Артем (Ф. Сергеев) особисто інструктував робітників, які відряджалися для більшовицької роботи на село. Для керівництва революційним рухом на селі при одеському більшовицькому комітеті була створена група, яка організувала більшовицьку роботу серед селян.

Велику роботу серед селян проводили також ради робітничих депутатів і залізничні комітети. Так агітаційна колегія Ради робітничих депутатів Катеринослава відряджала на село членів Ради для агітаційної роботи. Агітаторів на село відряджала також Рада робітничих депутатів м. Миколаєва. Під час робітничого повстання в Донецькому басейні залізничники споряджували спеціальні поїзди, на яких селяни з сіл, що лежать по лінії залізниці, приїжджали на робітничі мітинги. Відомо, що селяни запрошувались до участі в робітничих мітингах на станціях Люботин і Конотоп. Робітники краматорського заводу з червоними прапорами і революційними піснями ходили до села Беленького і провели там мітинг, на якому закликали селян до повстання. В селі Кам'янському робітники дніпровського металургійного заводу вели агітацію серед селян, які приїжджали на ринок.

В революційній боротьбі селян проти поміщиків найактивнішою силою, безпосереднім організатором революційних виступів були колишні шахтарі, робітники цукроварень і гуралень, відходники, батраки, сільська біднота. Особливо активною, провідною силою були робітники, яких царський уряд вислав з міст за участь у революційному русі. Вони розповідали селянам про революцію в містах, пояснювали селянам значення політичних вимог і організували їх на боротьбу проти царя та поміщиків.

У повсталих в грудневі дні робітників і селян не вистачило сил для знищення влади царя і поміщиків. Повстання в великих промислових центрах — в Москві, Харкові, Донбасі і інших — недостатньо енергійно підтримали робітники ряду інших промислових пунктів. Навіть робітники таких міст, як Київ, Одеса, Миколаїв, в грудневі дні готувалися до повстання, але не повстали. Восени 1905 року селяни знищили значну частину поміщицьких маєтків, але, порівнюючи з пролетаріатом, вони боролися не так уперто. «На жаль, — писав В. І. Ленін, — селяни діяли надто розпорозено, неорганізовано, недосить нападно, і в цьому полягає одна з корінних причин поразки революції»². Революція розхитала найміцнішу підпору царату — царську армію. Але організація солдатських повстань була недостатньо широкою і енергійною. «Ши-

¹ Ц. А. Р. «Донесение пристава заводского участка г. Харкова», дело № 1/102, аркуш 256—257.

² Ленін, Твори, т. XIX, стор. 354.

рокі маси матросів і солдатів легко починали бунтувати, — писав Володимир Ільїч, — але таксамо легко робили вони ту наївну дурницю, що звільняли заарештованих офіцерів; вони давали заспокоїти себе обіцянками і умовляннями начальства; таким чином начальство виграло дорогоцінний час, одержувало підкріплення, розбивало сили повсталих, а потім наставало найжорстокіше придушення і покарання вождів»¹.

Царат за підтримкою буржуазії придушив грудневе збройне повстання.

В грудні 1905 року майже по всій Україні був оголошений військовий стан. По всіх місцевостях, в яких був оголошений військовий стан, були призначені тимчасові генерал-губернатори, які одержали від уряду необмежені диктаторські повноваження.

Карним загонам давалися директиви нещадно і жорстко розправлятися з повстанцями. «Пропоную вам не надавати особливого значення білим прапорам, а діяти нещадно, без послаблень, зброєю, включно до артилерійського вогню»², — вимагав харківський тимчасовий генерал-губернатор від начальника карного загону, який придушував повстання на ст. Люботин. Придушення повсталих робітників супроводжувалося розстрілами, масовими арештами, засланням. При придушенні повстання на станції Люботин станція і робітниче селище були обстріляні з гармат. Робітники, які брали участь в повстанні, були заарештовані або звільнені з роботи, і їхні родини, не зважаючи на зимовий час, були викинуті з квартир. Тимчасовий генерал-губернатор Штерич, який придушував повстання в м. Кременчуці і Кременчуцькому повіті, з нахабним цинізмом заявив: «Протягом минулого місяця ув'язнені сотні злочинців, без різниці звань, статі й сповідань. В місті й повіті доводилося для відновлення порядку й спокою використовувати війська. З залізниць звільнені сотні майстрових і робітників на лихо й нещастя їхніх родин. Деякі з злочинців вислані далеко за межі генерал-губернаторства»³.

Наприкінці грудня харківський тимчасовий генерал-губернатор, шукаючи зброю, динаміт і бомби, розгромив заводське селище в районі харківського паровозобудівельного заводу. Район був оточений військами. Жандарми вдиралися в робітничі житла, били робітників, їхніх дружин і дітей, крали цінні речі. Розгром тривав 3 дні.

Не менш жорстко царська влада розправлялася з революційними селянами. Начальники карних загонів—Філонов у Полтавській губернії, Мельніков—у Київській, Шрамченко—в Чернігівській—ввійшли в історію революції, як найлютіші кати українського селянства. Придушення селян супроводжувалося обстрілом сіл з гармат, езекуціями, масовими арештами, розстрілами, висилкою. Житла тих, що чинили опір і ховалися від розправи, спалювались. Селян примушували повертати збитки, яких зазнали поміщики. Після відвідування сіл карними загонами села мали вигляд пожарищ, а їх населення подібне було до людей, які перенесли тяжку хворобу.

Голова з'їзду гірнопромисловців півдня Росії—Авдаков під час повстання в Донецькому басейні просив царський уряд надіслати вій-

¹ Ленін, Твори, т. XIX, стор. 351.

² Ц. А. Р. Справа харківського тимчасового ген. губернатора за 1905 рік, «Железные дороги, телеграф, телефон, электрическая станция», аркуш 110.

³ «Аграрное движение в России», 1905—1906 pp., видання «Императорского вольного экономического об-ва», ч. II, стор. 351.

ська до районів рудників і металургійних заводів для відновлення «порядку». Великобританський повірений в справах просив міністра внутрішніх справ надіслати сотню козаків і роту піхоти для боротьби з робітниками юзівського заводу, які застрайкували. Французький повірений в справах просив про «охорону» підприємств французького акційного товариства. Управителі рудників, дрібні промисловці, вищий інженерно-технічний персонал Юзівського району 16 грудня подали колективне прохання голові ради міністрів і катеринославському губернаторові, в якому просили: «Негайно посилити війська, які знаходяться в межах Юзівського району, відрядженням одного полку козаків (або кавалерії) та кулеметної роти, в протипагу відмінно озброєній і організованій бойовій дружині страйкарів-революціонерів», «заборонити надалі, до відновлення цілковитого порядку і спокою, всякі мітинги, збори», «зайняти урядовими військами залізничні вузли і найбільш важливі станції, як Авдієвка, Гришино, і припинити всіма засобами рух делегатських поїздів і їх телеграфний зв'язок»¹.

Комісія, створена правлінням товариства цукрозаводчиків в листопаді 1905 року розробила детальний план розміщення військових і поліційних загонів в районах цукроварень. Правління товариства на засіданні, яке відбулося 30 грудня за участю українського власника цукроварень Ханенка вирішило видавати «короткі брошури або листки, які обстоювали довір'я до уряду та обіцяні маніфестом від 17 жовтня милості»².

В Харкові 12 грудня, в день розстрілу бойових дружин, на заводі Гельферіх-Саде і на Конному майдані місцеве купецтво сполучало козаків і драгунів горілкою.

Буржуазна націоналістична «українська радикально-демократична партія» заявляла: «Ми не хочемо ні колотнечі, ні бунтів» і закликала всіх українців «до об'єднання і спільної мирної роботи для блага батьківщини і до використання з цією метою оголошених 17 жовтня громадянських свобод»³, і таким шляхом боролася за послаблення революційної енергії народних мас і допомагала царатові душити революцію.

В міру розгортання революції, куркульська частина селянства все більше й більше поверталася на бік контрреволюції. Куркулі разом з сільською адміністрацією та попами часто-густо виступали як шпигуни, видавали поліції найбільш активних керівників революційного руху та допомагали поліції і військам розправлятися з революційним селянством.

Однією з багатьох ілюстрацій контрреволюційної ролі куркулів є розправа в селі Вихвостово Городнянського повіту Чернігівської губернії, де 2 листопада 1905 року куркулі під керівництвом куркуля Бобровника влаштували самосуд і по-звірячому вбили 15 активних учасників селянського повстання. Куркулі по-звірячому розправлялися з революційними селянами за те, що останні загрожували після знищення поміщицьких маєтків приступити до розгрому куркулів і поділити рівно всю землю між селянами. «Вихвостівську трагедію» блискуче відобразив письменник М. Коцюбинський в своєму художньому творі «Fata Morgana».

¹ Дніпропетровський обласний історичний архів, фонд канцелярії катеринославського губернатора, справа 462, к. 1.

² Сумський історичний архів, фонд Харитоненка, за 1905 рік, справа № 140, арк. 6.

³ «Рідний край», 25 грудня 1905 року.

В умовах розгорнутої революційної боротьби буржуазія висунула програму аграрних реформ. Кадети заявили про необхідність експропріації казенних, удільних, кабінетських і монастирських земель і примусового відчуження за викуп частини поміщицьких земель. «Українська радикально-демократична партія» висловила побажання про передачу казенних, удільних, кабінетських, монастирських земель і про викуп частини поміщицьких земель у власність українського крайового сейму. Націоналіст Є. Чикаленко в статті, вміщеній в кадетській газеті «Сын отечества», писав, що військова сила недовго буде захищати поміщиків і що останнім вигідніше заздалегідь, за посередництвом уряду, продати свою землю селянам, ніж чекати того часу, коли повсталі селяни самі візьмуть землю силою. Шляхом нового грабування селян, за зразком 1861-го року, буржуазія і поміщики хотіли відкупитися від революції.

Наприкінці 1905 року по всій Україні поширили свою діяльність організації Всеросійського селянського союзу. Всеросійський селянський союз в період буржуазно-демократичної революції був масовою селянською організацією, яка відбивала, з одного боку, революційні настрої широких мас селянства і, з другого боку, намагання ліберальної буржуазії помирити селян з поміщиками і укласти угоду з царатом.

Селянська маса, яка входила до організацій Селянського союзу, в переважній більшості висловлювалась за революційні методи боротьби проти поміщиків і самодержавства. Селяни прагнули до організації, для того, щоб забрати у поміщиків землю, хліб і майно, вигнати з села поліцію, звільнити заарештованих революціонерів і т. д. На з'їзді Селянського союзу, який відбувся в листопаді 1905 року в Москві, селянин Суражського повіту Чернігівської губернії говорив: «Треба збиратися по волостях, взяти дубинки і всіх старшин і менших опричників вигнати геть, без цього нічого не вийде»¹.

Навпаки, керівники організацій Селянського союзу прагнули обмежити діяльність союзу «мирними» формами. Так, наприклад, керівники Селянського союзу села Покошичі Кролевецького повіту Чернігівської губернії в статуті союзу і у відозві до сільських товариств Кролевецького, Сосницького і Новгород-Северського повіту заявили, що завдання союзу — «мирним шляхом задовольнити потребу селянського народу в землі і волі» і боротися за «здійснення засад, оголошених маніфестом 17 жовтня», за «управління державою виборними людьми разом з царем»².

На листопадовому з'їзді Селянського союзу делегат Катеринославської губернії, відбиваючи тактику керуючої верхівки Селянського союзу, говорив: «Хіба самопали та доморослі пищалі, відібрані від поміщиків або револьвери — зброя? Не будемо дітьми! Зброю дістати нема де. Але справа навіть не в цьому, не в практичній стороні, а в тому, що у селянина думки і почуття не озброєні»³.

Пропонуючи селянам боротись проти поміщиків і самодержавства шляхом подання цареві, царським міністрам і державній думі «рішучих» і «законних» петицій про задоволення селянських потреб, керів-

¹ «Материалы к крестьянскому вопросу», звіт про засідання делегатського з'їзду Всеросійського селянського союзу, 6—10 листопада 1905 року, стор. 97.

² Цит. за рукописом книги І. Дроздова «Крестьянские союзы на Черниговщине», стор. 25—27.

³ «Материалы к крестьянскому вопросу». Звіт про засідання делегатського з'їзду Всеросійського селянського союзу, 6—10 листопада 1905 року, стор. 64.

ники Селянського союзу намагалися відвернути селянські маси від збройного повстання.

Не зважаючи на поразку, грудневе збройне повстання мало і має колосальне значення в класовій боротьбі трудящих проти експлуататорів. Повстання показало невичерпну революційну енергію пролетаріату і революційного селянства. Воно викрило контрреволюційну природу російської і української буржуазії. Воно ще раз показало мерзотність і підлоту царату, який залив всю країну кров'ю робітників і селян. Воно викрило зрадницьку тактику російських і українських меншовиків і есерів. Повстання показало, що перемога пролетаріату і революційного селянства можлива тільки під керівництвом більшовицької партії.

В ході збройного повстання тактика більшовицької партії була перевірена та стверджена практикою боротьби класів. Повстання показало пролетаріатові і революційному селянству можливість перемоги над царатом. Воно показало необхідність більш рішучої, більш нападної тактики повстанців. Воно дало наочний урок переростання масового політичного страйку в повстання. Повстання дало досвід боротьби за завоювання царської армії на сторону революції, висунуло нову тактику барикадної боротьби, організацію трійок, п'ятірок, десятків — невеличких бойових дружин, які можуть швидко пристосовуватися до місцевості, менш вразливі для ворога і можуть швидко збирати навколо себе більші бойові загони, входячи до них як основні ядра. В ході революційної боротьби 1905 року була висунута нова форма організації — ради робітничих депутатів і аналогічні їм залізничні комітети, які в 1905 році відіграли величезну роль, як органи повстання і первинні органи нової революційної влади.

Революція 1905 року була «генеральною репетицією» Великої пролетарської революції 1917 року.

Й. ФРЕЙМАН

Національне і колоніальне питання в рішеннях VII конгресу Комуністичного Інтернаціоналу

Перемога соціалізму в СРСР загострила всі внутрішні і зовнішні суперечності імперіалізму і привела до нового співвідношення сил в боротьбі двох систем на користь соціалізму. Переломний момент в розвитку світового революційного руху, що наступив, визначив і характер основних рішень VII конгресу Комуністичного Інтернаціоналу. Грунтуючись на марксистсько-ленінському аналізі всіх найважливіших подій в період після VI-го конгресу, VII-й конгрес Комуністичного Інтернаціоналу сформулював головне своє завдання так: «...організувати трудящі маси, які підіймаються проти капіталізму, в згуртовану революційну армію пролетаріату і повести її на штурм капіталізму»¹ вся робота і всі рішення VII конгресу Комуністичного Інтернаціоналу були підпорядковані цьому завданню — створенню єдиного фронту боротьби проти фашизму, проти війни, проти наступу капіталу, на захист СРСР. Організація єдиного фронту боротьби робітничого класу і всіх резервів революції під керівництвом Комуністичного Інтернаціоналу повинна бути вихідним положенням для підведення мас до розв'язання головного завдання революційного руху — пролетарської революції. У процесі розгортання єдиного фронту боротьби за повсякденні економічні і політичні інтереси робітничого класу і всіх інших верств трудящих неминує зростати радикалізація мас і їх остаточний перехід на шлях збройного скинення влади буржуазії. Подолання в значній частині робітничого класу пережитків соціал-реформізму, перекручень революційної теорії марксизму, на яких виховувались десятки років партії II Інтернаціоналу, — завдання не легке, завдання дуже важливе і відповідальне для всіх братерських комуністичних партій. Ще складніше завдання комуністичних партій — це залучення дрібної буржуазії міста і села до єдиного фронту боротьби проти фашизму, проти нової світової війни. Трудність здійснення цього завдання визначається економічною залежністю дрібної буржуазії від великого капіталу. Форми цієї залежності зумовлені посередницькою торговельною, виробничою діяльністю дрібної буржуазії, яка сама прагне «... вибитися на дорогу, пробитися у великі господарі»². Цією природою дрібної буржуазії визначається і можливість політичного і ідеологічного впливу на неї великого капіталу. З буржуазної ж ідеології дуже широко сприймається дрібнобуржуазними масами націоналізм і шовінізм. В боротьбі

¹ Доповіді і резолюції VII конгресу Комінтерну, Партвидав ЦК КП(б)У, стор. 106.

² Ленін, Твори, т. I, стор. 263.

пролетаріату проти буржуазії націоналістична ідеологія останньої виступала завжди, як сила контрреволюції. В сучасних же умовах загальної кризи капіталізму і визрівання революційної кризи, націоналістична, шовіністична пропаганда і агітація фашизму завдає особливо великої шкоди революційному рухові.

І якщо вирішальним фактором в переході мас на позиції Комуністичного Інтернаціоналу є їх власний політичний досвід і приклад СРСР, то не менш важливий фактор становить і організація ідеологічної боротьби з ворожою пролетаріатові ідеологією, з розгнузданою пропагандою буржуазного націоналізму, яка перетворилася у відверту пропаганду фашистського звірячого шовінізму.

Систематична, уперта ідеологічна боротьба з усякою як відвертою, так і з замаскованою націоналістично-шовіністичною пропагандою наших ворогів відіграє величезну роль у прискоренні визрівання революційної свідомості мас. Ніколи, навіть під час імперіалістичної війни 1914—1918 рр., пропаганда націоналізму і шовінізму не досягала таких розмірів, як тепер, особливо в країнах фашистської диктатури. Ніколи ще буржуазія не застосовувала таких різноманітних форм і методів своєї націоналістичної і шовіністичної пропаганди і агітації. Ідеологічна обробка мас буржуазією має місце рішуче в усіх капіталістичних країнах, основою ж цієї ідеологічної обробки є націоналізм і шовінізм. Зрозуміло, що в країнах фашистської диктатури буржуазія через особливу слабкість свого панування і відкрито агресивні зовнішньополітичні плани змушена виявляти максимальну енергію, витрачати колосальні кошти і винаходити все нові і нові методи ідеологічного обману. Хоч винахідливість німецького фашизму в цій галузі своєї діяльності дуже примітивна, вона все ж досягла небувалої досконалості в обмані мас.

Расова теорія німецького фашизму є щодо цього найяскравішим прикладом. І не випадково тов. Дімітров у своїй доповіді на VII конгресі Комуністичного Інтернаціоналу, говорючи про ідеологічну боротьбу з фашизмом, приділив велику увагу завданням боротьби з німецьким фашизмом та його ідеологією. Те, що фашизмові вдалося залучити на свій бік значні маси дрібної буржуазії і певні прошарки найменш свідомих робітників, показує, наскільки сильно розвинуті ще в масах націоналістичні пережитки.

В боротьбі за більшовицьку програму і тактику в національному питанні Ленін і Сталін завжди підкреслювали необхідність враховувати в стратегії і тактиці класової боротьби національні моменти, в тому числі і невичиті в масах націоналістичні пережитки.

На VIII з'їзді партії Ленін, виступаючи проти бухарінського лозунга «самовизначення трудящих», вказував, що «...така постановка не зважає на те, з якими труднощами, яким звивистим шляхом іде диференціація всередині націй»¹. Ігнорування цієї обстанови Ленін розглядав, як спробу перескакування через важкі етапи і складні завдання руху.

Вироблені Леніним і Сталіним програмні і теоретичні основи національного питання у всіх його складних проявах в конкретній дійсності були сформульовані і в ряді важливіших рішень ВКП(б) і Комуністичного Інтернаціоналу. Ці рішення, як нерозривні складові частини марксизму-ленінізму, зберегли цілком свою силу і значення і на сьогоднішній день, як керівництво для всіх секцій Комуністичного Інтернаціоналу. Одним з обов'язкових принципів марксизму-ленінізму в

¹ Ленін, Твори, т. XXIV, стор. 137.

національному питанні є боротьба з націоналізмом, але боротьба з врахуванням національних почуттів, націоналістичних забобонів і рівня свідомості мас. Природно тому, що VII конгрес Комуністичного Інтернаціоналу, висуваючи як найближче чергове завдання — організацію єдиного фронту боротьби проти фашизму, звернув серйозну увагу всіх секцій Комуністичного Інтернаціоналу на надзвичайну важливість ідеологічної боротьби з фашизмом.

Викриваючи класову природу фашизму, тов. Дімітров у своїй доповіді на VII конгресі Комуністичного Інтернаціоналу говорить, що: «Фашизм діє в інтересах крайніх імперіалістів, але виступає він перед масами під личиною захисника скривдженої нації і апелює до ображеного національного почуття, як, наприклад, німецький фашизм, що повів за собою маси лозунгом «проти Версаяля»¹. Необхідно при цьому мати на увазі, що форми і методи впливу фашизму на свідомість мас, на їх національні почуття відрізняються від звичайних форм і методів пропаганди націоналізму.

«В боротьбі з фашизмом, — говорить тов. Дімітров, — мова йде про боротьбу з таким ворогом, який так рафіновано, так по-езуїтському експлуатує національні почуття і забобони мас та їх антикапіталістичні настрої в інтересах великого капіталу. Такого ворога треба знати в точності й з усіх боків»². Ця вказівка тов. Дімітрова, що стосується боротьби з фашизмом в цілому, стосується безпосередньо і до організації ідеологічної боротьби з фашизмом. Не гребуючи ніякими засобами обману і обдурювання мас, фашизм «... пристосовує свою демагогію до національних особливостей кожної країни і навіть до особливостей різних соціальних верств в одній і тій же країні»³.

Однією і не останньою з причин, що сприяли встановленню фашистської диктатури в Італії, Польщі і Німеччині, була широко розгорнута націоналістична пропаганда і агітація, гра на національних почуттях мас, роздування і використання всяких пережитків націоналізму.

Після довгих і тяжких років національного пригноблення польських трудящих царським самодержавством, німецьким і австро-угорським імперіалізмом, для польської буржуазії була створена дуже сприятлива обстановка, щоб обдурювати маси. В 1917—1919 рр., як і в 1920 році під час польського наступу на Радянську Україну, націоналістичні пережитки в трудящих масах Польщі були величезним гальмом в розвитку пролетарської революції в Польщі. У пропаганді польського націоналізму і шовінізму брала активну участь і партія польських соціалістів, яка виступала з захистом програми «федерації» Польщі, України, Білорусії і Литви та захищала також «права» Польщі на відновлення кордонів 1772 року.

Своєрідним, але сприятливим ґрунтом для націоналістичної пропаганди італійського фашизму була обстановка, що склалася в Італії після світової війни. Лозунги італійського фашизму, як, наприклад, захист національних інтересів «бідної пограбованої і ображеної» Версальським договором Італії, зробили італійській буржуазії чималі послуги в поневоленні трудящих Італії.

В переможеній Німеччині, в умовах подвійного гніту трудящих мас, німецький фашизм зумів найдосконаліше використати націоналістичні

¹ Доповіді і резолюції VII конгресу Комінтерну, Партвидав ЦК КП(б)У, стор. 127.

² Там же, стор. 212.

³ Там же, стор. 128.

пережитки мас, їх національні почуття, їх ненависть до Версальського договору. Версальський договір створив для Німеччини своєрідну обстанову. Будучи великою імперіалістичною державою, Німеччина в той же час опинилася в становищі пригніченої іншими імперіалістичними державами. Це не могло не зробити величезного впливу на свідомість широченних мас дрібної буржуазії і навіть деяких прошарків робітничого класу. Німецька казарма і школа зуміли в свій час досить ґрунтовно попрацювати в інтересах своєї буржуазії. І після імперіалістичної війни 1914—1918 рр., в моменти найбільшої небезпеки для панування буржуазії, остання зуміла використати всі націоналістичні пережитки в масах, щоб відтягнути ці маси від класової боротьби і створити значну різнорідну, хоч і не міцну, соціальну базу фашистської диктатури.

Успіхові широко організованої націоналістичної пропаганди німецького фашизму сприяла та обставина, що німецька соціал-демократія в загальній своїй угодівській політиці проповідувала покору Версально. Це, проте, не заважало їй потім голосувати за зовнішньополітичну програму Гітлера.

Президія ВККІ, даючи оцінку становища в Німеччині у зв'язку з приходом до влади Гітлера і аналізуючи причини перемоги німецьких фашистів, вказує і на те, що в «...момент найсильнішої економічної кризи, що ускладнила тягар зовнішнього, Версальського, національного гніту, і в зв'язку з тим, що пролетаріат став з вини соціал-демократії розколотим і, отже, недостатньо сильним для того, щоб повести за собою міські дрібнобуржуазні і селянські маси, — в цей момент не міг не спалахнути, і дійсно спалахнув, бурхливий вибух німецького націоналізму і шовінізму, який значно зміцнив політичне становище буржуазії і який виніс на поверхню найбільш демагогічну націоналістичну партію — партію «націонал-соціалістів»¹.

Шовінізм — войовничий націоналізм — продовжує залишатися одним з головних засобів обману широких мас буржуазією. Пропагандою ідей класового миру, буржуазного патріотизму, яка ідеєлізує фальсифіковану фашизмом історію своєї країни, фашизм намагається ідеологічно обґрунтувати своє панування і свої агресивні плани. Лозунг «Велика Німеччина», подібно до лозунгів — «Велика Італія», «Велика Польща», загальний і характерний для всіх фашистських країн. Кожна з цих країн приписує собі право панувати над всіма іншими народами. В умовах світової економічної кризи, небувалого розриву світових господарських зв'язків, в умовах автаркістських тенденцій, економічні заходи фашизму також прикриваються лозунгами захисту інтересів своєї нації, свого народу.

Ідея «національного егоїзму», яку особливо поширює німецький фашизм, так само як і теорія расової переваги німців, повинна обґрунтувати всю фашистську політику і підготувати маси до виконання фашистських загарбницьких планів.

Окремі секції Комуністичного Інтернаціоналу не завжди своєчасно реагували на ідеологічне отруєння свідомості мас, не розгорнули достатньої і дійової ідеологічної боротьби з фашистським мракобіссям. Недооцінка національного питання відіграла при цьому немаловажну роль. «Наші товариші в Німеччині, — говорив тов. Дімітров, — довго недовраховували ображене національне почуття і обурення мас проти

¹ «Комуністичний Інтернаціонал в документах», Партвидав ЦК ВКП(б), 1934 р., стор. 131—132.

Версая, зневажливо ставились до вагань селянства і дрібної буржуазії, запізналися з програмою соціального та національного визволення, а коли виставили її, то не зуміли застосувати її до конкретних потреб і рівня мас, не зуміли навіть широко популяризувати її в масах»¹.

Програма соціального і національного визволення, прийнята німецькою комуністичною партією 24 серпня 1930 року, як вказує резолюція ЦК КПН (травень 1933 рік), «...не була використана як справжня програма боротьби за соціальне і національне визволення. Той факт, що не наша партія, а німецька національна партія і фашисти по-демагогічному керували попереднім всенародним голосуванням проти плану Юнга, тимчасово загальмував нашу боротьбу проти національної демагогії фашизму»². Німецька комуністична партія зробила з цього належні висновки і у відозві ЦК КПН від 7 травня 1934 року дається розгорнута програма соціального і національного визволення трудящих Німеччини. Ця програма викриває соціальну і національну демагогію фашизму і його безсоромне обдурювання мас. Німецька комуністична партія показує в цій програмі, що тільки вона є справжнім борцем проти всякого пригноблення, за національну волю німецького народу. Але німецька комуністична партія не зробила ще всього необхідного для повного і дійсного розгортання своєї програми соціального і національного визволення, не провела достатньої ідеологічної боротьби проти націоналістичної і шовіністичної пропаганди фашизму. Зокрема це виявилось в зв'язку з плебісцитом в Саарській області, де фашизм розгорнув велику націоналістичну і шовіністичну пропаганду і де комуністична партія повинна була спрямувати головну увагу на викриття демагогії фашизму. Проте, «...компартія не скупчила свого головного удару проти націоналістичного шовіністичного чаду, який систематично поширювався фашистами»³. Це було особливо важливо ще й тому, що в Саарській області націоналістичні пережитки мають глибше коріння, ніж в будь-якій іншій області Німеччини. «Ми, комуністи, — говорить тов. Дімітров, — непримиренні, принципиальні противники буржуазного націоналізму в усіх його різновидностях. Але ми не прибічники національного нігілізму і ніколи не повинні виступати такими. Завдання виховання робітників і всіх трудящих в дусі пролетарського інтернаціоналізму — це одне з основних завдань всякої комуністичної партії. Але той, хто думає, що це дозволяє йому і навіть змушує плювати на всі національні почуття широких трудящих мас, той далекий від справжнього більшовизму, нічого не зрозумів у вченні Леніна і Сталіна в національному питанні»⁴.

Тов. Дімітров наводить у своїй доповіді відоме положення Леніна з його статті «Про національну гордість великорусів», в якому дається ленінське трактування питання про національні почуття, національну гордість і любов до батьківщини. «Нам найболючіше бачити і відчувати, яким насильствам, гнітові і знущанням піддають нашу прекрасну батьківщину царські кати, дворяни і капіталісти. Ми пишаємося тим, що ці насильства викликали відсіч з нашого середовища, з середовища великорусів, що це середовище висунуло Радіщева, декабристів, рево-

¹ Доповіді і резолюції VII конгресу Комінтерну, Партвидав ЦК КП(б)У, стор. 137.

² «Комуністичний Інтернаціонал в документах», Партвидав ЦК ВКП(б), 1934 р., стор. 174.

³ «Коммунистический Интернационал» № 4, 1935 г., Стаття Ф. Давида «К исходу плебисцита в Саарской области».

⁴ Доповіді і резолюції VII конгресу Комінтерну, Партвидав ЦК КП(б)У, стор. 189—190.

люціонерів-різничинців сімдесятих років, що великоруський робітничий клас створив у 1935 році могутню революційну партію мас»¹.

З приводу питання про систематичну ідеологічну боротьбу з фашизмом і найбільш небезпечною його формою — шовінізмом — дана відповідна директива в резолюції VII конгресу Комуністичного Інтернаціоналу. В цій же частині резолюції робиться застереження проти зневажливого ставлення до питання про національну незалежність і до національних почуттів широких народних мас. «Конгрес застерігає проти всякого зневажливого ставлення до питання про національну незалежність і до національних почуттів широких народних мас, що полегшує фашизмові розгортання його шовіністичних кампаній (Саар, німецькі області в Чехословаччині і т. ін.), і настоює на правильному, конкретному застосуванні ленінсько-сталінської національної політики»².

Національне питання, як питання, що підпорядковує питанню про пролетарську диктатуру, може бути розв'язане тільки пролетарською революцією. Пролетаріат не може створювати і не створює собі фетишу з національного питання, але марксизм-ленінізм в той же час провадить найрішучішу боротьбу проти недооцінки національного питання, проти всякого ігнорування національних почуттів, національних забобів і рівня свідомості широких мас, проти «шовінізму навиворіт», що прикривається лівими фразами. «Цю силу ідеологічної зарази фашизму ми ні в якому разі не повинні недооцінювати. Ми повинні, навпаки, з свого боку розгорнути широку ідеологічну боротьбу на основі ясної популярної аргументації і правильного, добре продуманого підходу до своєрідності національної психології народних мас»³.

Створення єдиного пролетарського і єдиного народного фронту боротьби проти фашизму здійснюватиметься, як це має місце у Франції і інших країнах, насамперед в національному масштабі. Це зобов'язує комуністичну партію кожної країни, як керівну організацію в створенні єдиного фронту, враховувати і національні особливості даної країни. Тому ідеологічна боротьба комуністичних партій не може бути трафаретною схемою для всіх країн. Крім того, в ідеологічній боротьбі, що розгортається, проти фашизму не можна обмежуватися тільки викриванням фашистів, які під виглядом загальнонаціональних інтересів провадять політику поневолення власного народу. Необхідно доводити масам, що тільки пролетаріат є єдиним дійсним борцем за національну волю і незалежність своєї країни, що тільки пролетарська революція покінчить з усяким соціальним і національним гнітом, що тільки «Революційний пролетаріат бореться за врятування культури народу, за її визволення від кайданів загниваючого монополістичного капіталу, від варварського фашизму, що насилує її. Тільки пролетарська революція може запобігти загибелі культури, підняти її до найвищого розквіту, як справді народну культуру — національну формою і соціалістичну змістом, що перед нашими очима під керівництвом Сталіна здійснюється в Союзі Радянських Соціалістичних Республік»⁴.

Ідеологічна боротьба, як одна з основних форм класової боротьби, набуває величезного значення особливо тепер в боротьбі з фашизмом. Ця форма класової боротьби пролетаріату в умовах перемоги фа-

¹ Ленін, Твори, т. XVIII, стор. 81.

² Доповіді і резолюції VII конгресу Комінтерну, Партвидав ЦК КП(б)У, стор. 533.

³ Там же, стор. 188.

⁴ Там же, стор. 192.

шизму в ряді країн і фашизації буржуазної диктатури взагалі повинна відограти величезну роль в боротьбі з фашизмом і його розгнузданою пропагандою шовінізму, що є головним знаряддям ідеологічного впливу фашизму на маси. Успіх цієї боротьби залежатиме і від того, наскільки правильно враховуватимуться в кожній країні національні моменти і наскільки правильно і конкретно застосовуватиметься ленінсько-сталінська національна політика.

Аналіз міжнародної обстанови показує не тільки зміни в співвідношенні сил у боротьбі двох систем — капіталізму і соціалізму — на користь останнього, але й зміни у співвідношенні сил і всередині капіталістичної системи держав. Ленінсько-сталінський закон нерівномірного розвитку виявив себе за останні роки особливо наочно. Нова міжнародна обстановка і революційна перспектива в національно-визвольному русі, що намічається в зв'язку з цим, також дістали своє повне відображення в рішеннях VII конгресу Комуністичного Інтернаціоналу.

В доповіді тов. Ерколі була дана повна характеристика міжнародних відносин, що ілюструвала багатьма конкретними фактами неймовірно зросло небезпеку нової світової війни і нападу на СРСР. Особливо яскраво виступають в сучасній міжнародній обстанові факти агресії імперіалістичної Японії і агресивні плани головного паляя війни — німецького фашизму і його союзників. «*Німецькі фашисти, які є головні палії війни, які прагнуть до гегемонії німецького імперіалізму в Європі, ставлять питання про зміну європейських кордонів шляхом війни, за рахунок своїх сусідів. Авантюристичні плани німецьких фашистів простягаються дуже далеко і розраховані на воєнний реванш проти Франції, на поділ Чехословаччини, на анексію Австрії, на знищення самостійності прибалтійських країн, що їх вони прагнуть перетворити в плацдарм для нападу на Радянський Союз, на відірвання від СРСР Радянської України*»¹.

З цієї констатації VII конгресу Комуністичного Інтернаціоналу випливає з очевидністю той факт, що агресивні плани німецького фашизму спрямовані і проти деяких національно-незалежних малих країн Європи. Загроза знищення національної незалежності окремих малих країн і використання їх як плацдарму для нападу на Радянський Союз, є для інтересів світового революційного руху далеко не байдужа, тим більше, що ці країни прагнуть до збереження миру, підготовляючи до певної міри протидію розв'язуванню німецьким фашизмом нової світової війни. Ці прагнення окремих національно-незалежних малих народів Європи не можуть не зустрінути, при певних умовах, найактивнішої підтримки робітничого класу, що бореться проти всякого національного пригноблення і проти нової світової війни. I VII конгрес Комуністичного Інтернаціоналу, керуючись ленінсько-сталінською політикою в національному питанні, зробив належні висновки, а саме: «Якщо яканебудь слабка держава зазнає нападу однієї або кількох великих імперіалістичних держав, які захочуть знищити її національну незалежність і національну єдність або провести її поділ, як це було в історії, наприклад, при поділі Польщі, то війна національної буржуазії такої країни для відсічі цьому нападкові може набрати характеру визвольної війни, в яку робітничий клас і комуністи цієї країни не можуть не втрутитися. Завдання комуністів такої країни полягає в тому, щоб,

¹. Доповіді і резолюції VII конгресу Комінтерну, Партвидав ЦК КП(б)У, стор. 542.

ведучи непримиренну боротьбу за забезпечення економічних і політичних позицій робітників, трудящих селян і національних меншостей, стати разом з тим у перші ряди бійців за національну незалежність і вести визвольну війну до кінця, не даючи «своїй» буржуазії йти на угоду з нападаючими державами коштом інтересів своєї країни»¹. В цьому рішенні VII конгресу Комуністичного Інтернаціоналу формулюється насамперед безпосередня і конкретна можливість національно-визвольних воєн окремих національно-незалежних малих країн Європи.

В історії більшовицької боротьби за марксистсько-ленінську стратегію і тактику в національно-колоніальному питанні Ленінові і Сталінові доводилося не раз боротися і проти «лівих» теорій за правильний діалектичний підхід до питання про національні війни.

Одним із основних моментів в антимарксистських теоріях Рози Люксембург, Пятакова, Бухаріна тощо в національно-колоніальному питанні було протиставлення Європи колоніям. Зокрема, в цих теоріях виступало відоме твердження, що імперіалізм являє собою прагнення промислових капіталістичних держав підкорити собі аграрні області і що тим самим імперіалістична експансія спрямована виключно в колонії. Цим антимарксистським твердженням заперечувалася можливість національно-визвольних воєн в Європі. Зазначені теорії впливали з цілком неправильного розуміння суті імперіалізму. Викривляючи помилковість заперечення можливості національно-визвольних воєн в Європі, Ленін писав: «Для імперіалізму характерне якраз прагнення до анексіїювання не тільки аграрних областей, а навіть самих промислових (німецькі апетити щодо Бельгії, французькі щодо Лотарингії), бо, поперше, закінчений поділ землі примушує при переділі простягати руку до *всїяких* земель; подруге, для імперіалізму істотне змагання декількох великих держав в прагненні до гегемонії, тобто до захоплення земель не тільки прямо для себе, скільки для послаблення противника і підриву його гегемонії (Німеччині Бельгія надто важлива, як опорний пункт проти Англії; Англії — Багдад, як опорний пункт проти Німеччини і т. д.)»².

У боротьбі за новий переділ світу і встановлення своєї гегемонії в Європі німецький фашизм домагається не тільки розгрому Франції, одержання колоній, захоплення Радянської України, але і підкорення собі ряду малих незалежних європейських країн.

Зацікавленість групи капіталістичних країн і особливо деяких малих європейських держав в збереженні миру і організації протидії нападові, що готується з боку німецького фашизму, примушує їх підтримувати політику миру, яку провадить Радянський Союз. Цей факт відіграє надто позитивну роль, бо боротьба СРСР за мир диктується виключно інтересами революції. Підтримка деякими країнами політики миру Радянського Союзу віддаляє вибух нової світової війни, напад на Радянський Союз. Проте, «Кожний рік, кожний місяць відстрочки є для нас гарантією того, що Радянський Союз зможе дати сильнішу відсіч нападавці імперіалістів»³.

Агресивні плани німецького фашизму щодо деяких малих європейських держав мають на меті не тільки економічні інтереси, але насамперед воєнно-стратегічні цілі — перетворення цих країн в плацдарм для нападу на СРСР. На випадок нападу з боку німецького фа-

¹ Доповіді і резолюції VII конгресу Комінтерну, Партвидав ЦК КП(б)У, стор. 548.

² Ленін, Твори, т. XIX, стор. 144—145.

³ Ерколі, Доповідь на VII конгресі Комінтерну, стор. 47—48.

шизму на малі держави, боротьба народів цих країн буде не тільки національно-визвольною боротьбою за збереження їх незалежності, але і прямою допомогою в захисті СРСР. Національно-визвольна війна цих країн в умовах безпосередньої близькості великих озброєних мас цих країн з воєнно-революційними силами СРСР, створить надто сприятливі умови для боротьби народів цих країн проти своєї буржуазії. Характер цієї революційної перспективи визначається тим, що національно-визвольна війна малих народів проти однієї або кількох великих імперіалістичних держав робить народи цих країн союзниками міжнародного пролетаріату проти найбільш агресивних імперіалістичних країн і проти буржуазії самих цих країн, яка провадить політику, що суперечить інтересам самих народів. В конкретній міжнародній ситуації це виявиться в залученні прямих і посередніх союзників пролетаріату в першу чергу проти найреакційнішої диктатури німецького фашизму. Боротьба за національну самостійність малих народів Європи об'єктивно перетворюватиметься в складову частину загального революційного руху за пролетарську революцію «...період національних воєн і колоніальних повстань, які, не будучи самі по собі соціалістичними рухами революційного пролетаріату, об'єктивно стають складовою частиною світової пролетарської революції, оскільки вони підривають панування імперіалізму»¹.

Наведене програмне положення Комінтерну про об'єктивно-революційну роль національних воєн підкреслює з особливою силою правильність рішення VII конгресу Комуністичного Інтернаціоналу з приводу цього питання. Але «Це не значить, звичайно, — говорить товариш Сталін, — що пролетаріат повинен підтримувати *всякий* національний рух скрізь і завжди в усіх окремих конкретних випадках. Мова йде про підтримку таких національних рухів, які спрямовані на ослаблення, на повалення імперіалізму, а не на його зміцнення і збереження»². І рішення VII конгресу Комуністичного Інтернаціоналу про підтримку національно-визвольної війни малих народів Європи точно зазначає, яку саме національну війну, в яких конкретних умовах комуністи повинні будуть підтримувати. Але й така національно-визвольна війна, яка буде підтримана комуністами, не буде ще *соціалістичним рухом*. Революціонування ж цього національного руху малих європейських націй в умовах, що відрізняються від умов національного руху в колоніях, наштовкуватиметься на ряд моментів, що ускладняють це завдання: поперше, на значно більший досвід класової боротьби буржуазії в цих країнах, порівнюючи з буржуазією колоніальних країн, по-друге, на наявність в них фашистських організацій, тісно зв'язаних з країнами фашистської диктатури. В момент розгортання національно-визвольної боротьби зв'язки фашистських організацій малих європейських країн з країнами фашистської диктатури будуть значно поширюватися, організаційно більш відкрито оформлятися. У випадку ж повного опанування буржуазією керівництвом національно-визвольної боротьби збільшиться і небезпека зради буржуазією цього руху. Проти такої небезпеки і застерігає резолюція VII конгресу Комуністичного Інтернаціоналу, висуваючи перед комуністами завдання: «...провадити визвольну війну до кінця, не даючи «своїй» буржуазії йти на угоду з нападаючими державами коштом інтересів своєї країни». Але при наявності моментів, що ускладняють завдання революціонування націо-

¹ «Програма і статут Комінтерну», Партвидав ЦК КП(б)У, 1933 р., стор. 40.

² Сталін, «Питання лєнінізму», вид. X, стор. 43.

нально-визвольної боротьби в цих країнах, там є і ряд сприятливих умов, що полегшують розв'язання цього завдання. Головні з них — значний прошарок індустріального пролетаріату, зростання його організованості, великий досвід класової боротьби, зрілість загальних умов для пролетарської революції і, нарешті, наявність в цих країнах загартованих у боях комуністичних авангардів. Крім цих і інших внутрішніх позитивних факторів, для революціонізування національно-визвольного руху в цих країнах не можна недооцінювати територіальну близькість СРСР до них з його могутньою силою революційного впливу на маси.

Всі ці фактори відіграють свою позитивну роль в революції лише в тому випадку, коли комуністичні партії в цих країнах зуміють побільшовицькому організувати і очолити сили революції.

Велику увагу приділяє VII конгрес Комуністичного Інтернаціоналу і національно-визвольному рухові в колоніях і залежних країнах, питанню про єдиний антиімперіалістичний фронт в колоніях і напівколоніях. Одна з головних суперечностей імперіалізму — «...це суперечність між купкою пануючих «цивілізованих» націй і між сотнями мільйонів колоніальних і залежних народів світу. Імперіалізм є найнахабіша експлуатація і найнелюдськіше гноблення сотень мільйонів населення найбільш розширених колоній і залежних країн»¹. Революційний рух в цих країнах «...в корені підриває позиції капіталізму, перетворюючи колонії і залежні країни з резервів імперіалізму в резерви пролетарської революції»². Ці величезні резерви революції стають все більшою революційною силою в світовому революційному русі проти імперіалістичного гніту.

Колосальне посилення експлуатації колоній і напівколоній імперіалістичними країнами служило і служить імперіалізові одним із засобів виходу з світової економічної кризи. Аграрна криза і політика імперіалістичних монополій в колоніях і напівколоніях привели до розорення десятків мільйонів селянських господарств, до голоду, до розвитку епідемій і вимирання найбільш необхідного населення. Величезна маса пауперизованого селянства, частина якого рушила в міста, збільшуючи там безробіття, полегшила буржуазії дальше зниження життєвого рівня робітників і ремісників. Поряд з наступом на життєвий рівень трудящих відбувається і пограбування широких мас дрібної буржуазії. Проведення в життя імперіалістами заходів найжорстокішої експлуатації трудящих колоній і напівколоній супроводжується посиленням політичного гніту і нещадною розправою з найменшими проявами революційного протесту пригноблених мас.

Економічний і політичний натиск імперіалізму на колонії і напівколонії не пройшов без сліду і для не зв'язаної з імперіалістичною буржуазією національної буржуазії цих країн, яка завжди вагається. Все більше гинуть надії цієї національної буржуазії на добровільні економічні і політичні поступки імперіалізму, в зв'язку з чим вона радикалізується і примушується до опору.

Новий, що все посилюється, наступ імперіалізму на колонії і напівколонії загострив всі суперечності в цих країнах, викликав величезні зрушення в соціальних відносинах і привів до нової широкої хвилі рухів проти імперіалістів.

В наслідок успішного здійснення ленінсько-сталінської національної політики в СРСР сталося небачене піднесення матеріального і куль-

¹ Сталін, «Питання ленінізму», вид. X, стор. 7.

² Там же, стор. 7.

турного рівня народів СРСР. Ці успіхи національної політики СРСР є величезним революціонізуючим фактором для всіх народів колоній і напівколоній. Поруч з цим успіх радянської революції в Китаї, перемоги героїчної Червоної армії Китаю показують пригніченим народам колоній шлях до визволення від імперіалістичного гніту. Національно-визвольна війна абіссінського народу проти італійського імперіалізму таксамо переконує народи колоній і залежних країн в можливості опору імперіалізму.

Зростання народного руху в колоніях і напівколоніях, що охоплює все ширші маси, ставить, особливо тепер, гостро питання про розгортання єдиного антиімперіалістичного фронту. Зміна всієї міжнародної обстанови надзвичайно загострила суперечності між імперіалістичними державами і колоніальними і залежними країнами. А наростання революційного руху в колоніях і залежних країнах є одним з вирішальних процесів класової боротьби двох систем — капіталізму і соціалізму. Єдино правильною формою організації національно-визвольної боротьби в колоніях і залежних країнах на даному конкретному етапі є створення антиімперіалістичного фронту. І тов. Дімітров, вказуючи на міжнародну і внутрішню обстанову в колоніальних і напівколоніальних країнах, що змінилася, підкреслює виняткову важливість, якої набуває в зв'язку з цим питання про антиімперіалістичний фронт.

Питання про єдиний антиімперіалістичний фронт було поставлене вперше ще на IV-му конгресі Комуністичного Інтернаціоналу в 1922 році.

Вся обстановка, що склалася після першого туру революцій і воєн, що привела до деякого спаду революційної хвилі, поставила перед комуністичним рухом завдання завоювання більшості робітничого класу. Висунутий III конгресом Комуністичного Інтернаціоналу лозунг «До мас» повинен був забезпечити в умовах оборони і підготовки до наступу організоване нагромадження сил. В колоніальних і напівколоніальних країнах перспектива тривалої боротьби з імперіалізмом вимагала мобілізації всіх революційних елементів. І в тезах IV конгресу Комуністичного Інтернаціоналу щодо східного питання вказувалося, що «...коли на Заході в обстанові перехідного періоду, зв'язаного з організованим нагромадженням сил, був висунутий лозунг єдиного робітничого фронту, то на колоніальному Сході тепер необхідно висунути лозунг єдиного антиімперіалістичного фронту»¹. Цей лозунг відіграв величезну роль на першому етапі китайської революції, коли був створений єдиний загально-національний фронт проти імперіалізму.

Перекручення троцькістами, які стали передовим загоном міжнародної контрреволюційної буржуазії, характеру китайської революції в цілому виявлялося зокрема в запереченні необхідності участі комуністів в гоміндані і застосування лєнінсько-сталінської тактики, що цілком виправдалася, використання національної буржуазії на першому етапі китайської революції.

Викриваючи троцькістів, їх антипартійні настанови і наклеп на Комуністичний Інтернаціонал у питаннях китайської революції, товариш Сталін викрив і коріння троцькістських перекручень в цьому питанні, а саме: «1) Опозиція, — говорив товариш Сталін, — не розуміє характеру і перспектив китайської революції. 2) Опозиція не бачить різниці між революцією в Китаї і революцією в Росії, між революцією в колоніальних країнах і революцією в країнах імперіалістичних.

¹ «Комуністичний Інтернаціонал в документах», стор. 322.

3) Опозиція пориває з ленінською тактикою у питанні щодо національної буржуазії в колоніальних країнах на першому етапі революції»¹.

Правоопортуністичне керівництво китайської комуністичної партії в особі Чен-ду-сю, ігноруючи директиви, які своєчасно давав Комуністичний Інтернаціонал, припустило ряд величезних помилок. Але, не зважаючи на те, за час першого етапу китайської революції була створена масова комуністична партія, організовані профспілки і масові селянські спілки, які забезпечили базу для переходу до другого — уханського етапу, а потім і до третього — радянського етапу руху.

Але здійснення лозунга єдиного антиімперіалістичного фронту в більшості колоніальних і напівколоніальних країн в умовах часткової стабілізації, як і здійснення лозунга єдиного робітничого фронту на Заході, наштовхувалось на дуже великі перепони. Націонал-реформізм, що дуже впливав на маси цих країн, відіграв роль аналогічну до ролі соціал-демократів в західно-європейських країнах. Подібно до того як соціал-демократія сіяла ілюзії на мирне вrostання капіталізму в соціалізм, пропагуючи і здійснюючи співробітництво з буржуазією, націонал-реформізм проповідував мирну деколонізацію, можливість і необхідність компромісів з імперіалізмом і т. д. В усіх колоніальних і напівколоніальних країнах націонал-реформізм відіграє ту ж роль головного гальма революції, що і II Інтернаціонал в країнах імперіалізму.

Слабкість комуністичних партій в колоніальних і напівколоніальних країнах, де, за винятком Китаю, вони не перетворилися ще в масові партії, була тоді таксамо не абиякою перепорою розвитку революційного руху. При систематичному викриванні зрадницької ролі націонал-реформізму комуністичні партії часто не поєднували революційну боротьбу з завданням відвоювання мас у націонал-реформізму і з використанням націонал-реформістського руху проти імперіалізму. Сектантство, як і правоопортуністичні помилки, мали місце в комуністичних партіях колоніальних і напівколоніальних країн не в меншій мірі, ніж в західно-європейських країнах. Про можливість і характер помилок в оцінці націонал-реформістського напрямку в колоніях і напівколоніях попереджував і VI конгрес Комуністичного Інтернаціоналу. Це попередження стосувалося насамперед небезпеки хвостистського пристосування до буржуазії, недостатньо чіткого політичного і організаційного відмежування пролетаріату від буржуазії. Але VI конгрес Комуністичного Інтернаціоналу в той же час вказував і на іншу небезпеку: «Недооцінка того спеціального значення, яке має буржуазний націонал-реформізм на відміну від феодално-імперіалістичного табору, завдяки своєму масовому впливу в лавах дрібної буржуазії, селянства, і почасти навіть робітничого класу, принаймні на перших етапах руху, може повести до сектантської політики, до ізолювання комуністів від трудящих мас і т. д.»².

З часу VI конгресу Комуністичного Інтернаціоналу загальний внутрішній і зовнішній стан колоніальних і напівколоніальних країн, як говорив товариш Дімітров, змінився. Ці зміни виявляються насамперед у визріванні нових революційних передумов для успішного розгортання єдиного антиімперіалістичного фронту. Розбійницький похід імперіалізму на колоніальні і напівколоніальні країни зумовив великі зрушення і серед самої національної буржуазії. Диференціація

¹ Сталін, Збірник про опозицію, стор. 663.

² «Комуністичний Інтернаціонал в документах», стор. 847.

в націонал-реформістських партіях привела до утворення всередині цих партій лівих крил, що переходять на національно-революційні позиції, як, наприклад, в Індії, Бразилії, Перу, Аргентині, Кубі тощо. Ідейно-політичне і організаційне зростання комуністичних партій в колоніальних і напівколоніальних країнах виявляє помітне поширення їх впливу на маси дрібної буржуазії в містах і особливо на селянство. Ця масова база для антиімперіалістичного фронту значно полегшує завдання утворення широкого антиімперіалістичного фронту. Цією обставиною визначається головне найближче завдання комуністичних партій в колоніальних і напівколоніальних країнах. В резолюції VII конгресу Комуністичного Інтернаціоналу дається тому пряма вказівка: «У колоніальних та напівколоніальних країнах найважливіше завдання комуністів полягає в роботі над створенням антиімперіалістичного народного фронту. Для цього треба залучати найширші маси до національно-визвольного руху проти ростиущої імперіалістичної експлуатації, проти жорстокого поневолення, за вигнання імперіалістів, за незалежність країни; брати активну участь в очолюваних націонал-реформістами масових антиімперіалістичних рухах, добиватися спільних виступів на основі конкретної антиімперіалістичної платформи з націонал-революційними і націонал-реформістськими організаціями»¹.

Героїчна комуністична партія Китаю провадить в цьому напрямку дуже активну роботу. Успіхи радянської революції в Китаї, яка, як констатував XIII пленум ВККІ, стала величезним фактором світової революції, перетворює китайські ради в центри, що об'єднують національно-революційні сили всього Китаю проти японського імперіалізму. З першого ж дня японського вторгнення в Манчжурію китайська комуністична партія здійснювала єдиний фронт з партизанським рухом в Манчжурії, як і в 1932 році під час оборони Шанхая. Наступ японського імперіалізму, що не припиняється, захоплення і підкорення ним близько половини Китаю привели до великого зрушення в розташуванні класових сил Китаю. В організації національно-революційних сил проти японських захоплень виявляється значна частина національної буржуазії, яка шукає шляху до опору японському імперіалізмові. Є багато фактів, коли і серед армій різних генеральських угруповань в усіх верствах командного складу зростає ворожнеча не тільки до японського імперіалізму, але й до його агентури в нанкінському уряді.

Китайська комуністична партія і китайський радянський уряд, як єдина послідовно-революційна сила Китаю у боротьбі проти імперіалізму, випустили 1-го серпня 1935 року відозву «До всього народу Китаю про опір Японії і рятування батьківщини». Ця відозва «...становить собою початок застосування комуністичною партією Китаю нової політики. Ця політика полягає в створенні найширшого антиімперіалістичного єдиного фронту на основі загальної боротьби проти японського імперіалізму за врятування батьківщини»². Головне в цій відозві зводиться до заклику утворити всекитайський об'єднаний народний уряд національної оборони разом з радянським урядом і манчжурською антияпонською місцевою владою, всекитайську об'єднану антияпонську армію разом з Червоною армією і манчжурськими антияпонськими партизанськими загонами. В цій же відозві висувається

¹ Доповіді і резолюції VII конгресу Комінтерну, Паргвідав ЦК КП(б)У, стор. 535.

² Ван-Мін, «Комуністичний Інтернаціонал» № 33—34, за 1935 рік, стор. 7.

програма основних завдань об'єднаного всекитайського народного уряду.

Можливість входження китайського радянського уряду до об'єднаного народного уряду Китаю, як і китайської Червоної армії — в загальну антияпонську армію, — виключає навіть найменшу втрату самостійності китайського радянського уряду і Червоної армії.

Участь китайського радянського уряду в об'єднаному народному уряді і китайської Червоної армії в об'єднаній антияпонській армії повинна буде пов'язуватися з завданням розширення радянського руху і зміцнення героїчної китайської Червоної армії.

«Тільки китайські ради, — говорив тов. Дімітров, — можуть виступати як об'єднавчий центр в боротьбі проти поневолення та поділу Китаю імперіалістами... Ми схвалюємо тому ініціативу нашої мужньої братерської китайської компартії в справі створення проти японського імперіалізму і його китайських агентів найширшого антиімперіалістичного єдиного фронту»¹.

В резолюції VII конгресу Комуністичного Інтернаціоналу дана в цьому питанні і інша сгисла, чітка більшовицька директива: «У Китаї треба сполучати розширення радянського руху і посилення бойової моці Червоної армії з розгортанням народного антиімперіалістичного руху в усій країні. Цей рух мусить проводитися під лозунгом національно-революційної боротьби озброєного народу проти імперіалістичних поневолювачів, насамперед проти японського імперіалізму та їх китайських прислужників. Ради повинні стати об'єднуючим центром усього китайського народу в його визвольній боротьбі»².

Форми і умови, висунуті китайською комуністичною партією в її відозві про створення єдиного антиімперіалістичного фронту, не можуть бути перенесені механічно в усі інші колоніальні і напівколоніальні країни. В кожній з цих країн «...необхідно насамперед врахувати різноманітність умов, в яких проходить антиімперіалістична боротьба мас, різний ступінь зрілості національно-визвольного руху, ролі в ньому пролетаріату і впливу комуністичної партії на широкі маси. Питання стоїть інакше в Бразилії, ніж в Індії, Китаї та інших країнах»³. Але в кожній з колоніальних і напівколоніальних країн при створенні єдиного антиімперіалістичного фронту комуністичні партії зобов'язані керуватися відомим принципіальним положенням Комуністичного Інтернаціоналу, сформульованим Леніним в початковому начерку тез по національному і колоніальному питаннях для II конгресу Комуністичного Інтернаціоналу.

«Комуністичний Інтернаціонал повинен вступити в тимчасову згоду, навіть в союзи з буржуазною демократією колоній і відсталих країн, але не зливатися з нею, а безумовно зберігати самостійність пролетарського руху, навіть в самій зародковій його формі»⁴.

Створення в колоніях і напівколоніях єдиного загально-національного фронту з національною буржуазією припустиме, як вказував товариш Сталін, виключно як «політика використання національної буржуазії».

VII конгрес Комуністичного Інтернаціоналу оголосив рішучу бо-

¹ Доповіді і резолюції VII конгресу Комінтерну, Партвидав ЦК КП(б)У, стор. 180.

² Там же, стор. 535.

³ Там же, стор. 179.

⁴ «Комуністичний Інтернаціонал в документах», 1934 р., стор. 129.

ротьбу з рештками сектантства і поставив вимогу посилити пильність і боротьбу проти правого опортунізму, бо права небезпека зростатиме в міру розгортання єдиного фронту.

Успішне здійснення єдиного антиімперіалістичного фронту в колоніях і напівколоніях залежатиме і від підтримки визвольної боротьби в цих країнах комуністичними партіями і пролетаріатом імперіалістичних країн.

VII конгрес Комуністичного Інтернаціоналу вказує, що «Комуністи повинні активно підтримувати національно-визвольну боротьбу пригноблених колоніальних і напівколоніальних народів, особливо ж боротьбу Червоної армії китайських Рад з японськими та іншими імперіалістами і гомінданом»¹.

Рішення VII конгресу Комуністичного Інтернаціоналу про єдиний пролетарський фронт, єдиний народний фронт і єдиний антиімперіалістичний фронт необхідно розглядати, як нерозривні складові частини єдиного загального завдання боротьби за пролетарську революцію, за світову диктатуру пролетаріату.

«Лише в найтіснішому союзі з переможним пролетаріатом великого Радянського Союзу робітничий клас капіталістичних країн може перемогти. Лише борючись пліч-о-пліч з пролетаріатом імперіалістичних країн, колоніальні народи і пригноблені національні меншості можуть добитися свого визволення. Лише через революційний союз робітничого класу імперіалістичних країн з національно-визвольним рухом колоній і залежних країн лежить шлях перемоги пролетарської революції в імперіалістичних країнах, бо, як учив нас Маркс, «не може бути вільним народ, що пригноблює інші народи»².

¹ Доповіді і резолюції VII конгресу Комінтерну, Партвидав ЦК КП(б)У, стор. 548.

² Там же, стор. 192.

Каутський в боротьбі з діалектичним матеріалізмом

VII конгрес Комуністичного Інтернаціоналу з граничною ясністю викрив суть ідеології й політики фашистської буржуазії. Підкреслюючи необхідність об'єднання пролетаріату і широких трудящих мас в боротьбі з гнітом імперіалізму, конгрес вказав на необхідність посилення боротьби з фашистською ідеологією, яка відверто виступає проти марксизму. Разом з тим конгрес Комуністичного Інтернаціоналу з усією гостротою ставить завдання боротьби з ідеологією опортунізму, за допомогою якої фашистська буржуазія вносить розкол в єдиний фронт працюючих. Каутський, як типовий представник II Інтернаціоналу, протягає цю ідеологію розколу, ідеологію угодовства в робітничому русі.

Класична характеристика «ортодоксам» і опортуністам II Інтернаціоналу дана товаришем Сталіним. «Опортуністи пристосовувались до буржуазії в силу своєї пристосовницької, дрібнобуржуазної природи,— «ортодокси» ж у свою чергу пристосовувались до опортуністів в інтересах «збереження єдності» з опортуністами, в інтересах «миру в партії». В результаті виходило панування опортунізму, бо ланцюг між політикою буржуазії і політикою «ортодоксів» замикався»¹.

Каутський — типовий представник цих «ортодоксів» II Інтернаціоналу, який пристосовує до опортунізму не тільки економічні і політичні погляди марксизму, але й його філософську основу. Це пристосування марксизму до буржуазного лібералізму, що проникав з середовища робітничого руху, провідником якого був Бернштейн, а пізніше Каутський і інші, провадилося під прапором зовнішнього визнання марксизму. Ленін на протязі всієї історії більшовицької партії провадив нещадну боротьбу з опортунізмом за чистоту вчення Маркса і Енгельса, за дальший розвиток філософії марксизму — діалектичного матеріалізму.

Меншовикуючі ідеалісти, які розривали теорію і практику, відновлювали найгірші догми II Інтернаціоналу, борючись по суті проти ленінських оцінок ревізійнізму взагалі і ревізійнізму К. Каутського зокрема. При оцінці каутськіанства меншовикуючі ідеалісти ігнорували вказівки Леніна і Сталіна. Меншовикуючі ідеалісти давали ліберальну оцінку каутськіанській філософії, відносячи її до вульгарного матеріалізму, а по цілому ряду питань скочувались на каутськіанські позиції (Деборін, Карев, і ін.). Меншовикуючі ідеалісти, розповсюджуючи теорію про «двох Каутських», по суті обходили основні перекручення марксизму з боку Каутського і інших представників II Інтернаціоналу. Як відомо, Каутський і інші теоретики II Інтернаціоналу перекручують

¹ Сталін, «Питання ленінізму», вид. X, стор. 10.

і фальсифікують марксизм в корінних питаннях класової боротьби, диктатури пролетаріату, діалектичного і історичного матеріалізму.

Українські націоналісти і троцькісти, зовні критикуючи каутськіанство і ревізіонізм II Інтернаціоналу, протягали під прапором цієї критики буржуазно-фашистський мотлох. Українські націоналісти і троцькісти свідомо замовчують класові коріння ревізіонізму і всіляко прикрашують каутськіанство. Так, наприклад, Степовий у своїй статті «Мойсей сучасного ревізіонізму» вважає каутськіанство лише філософією міщанства. Степовий і Демчук зараховують Каутського до табору матеріалізму. На думку Степового, Каутський тільки не зрозумів діалектики, що у Каутського є тільки помилки, але не перекручення, не фальсифікація марксизму.

Відомо, що розрив теорії і практики, філософії і політики червоною ниткою проходить через усі роботи Каутського і інших «ортодоксів» II Інтернаціоналу. Каутський, як і інші опортуністи, перекручує марксизм, витравляє з нього все революційне і передусім душу марксизму — матеріалістичну діалектику. «У опортуністів II Інтернаціоналу, — говорить товариш Сталін, — існує ряд теоретичних догм, від яких вони танцюють завжди, як від печі»¹.

У своїй роботі «Die Materialistische Geschichtsauffassung» (ч. II, стор. 629), виданій в 1927 р., Каутський відверто заявляє, що «періодична ревізія марксизму є неминучою і навіть необхідною».

Ленін у своїй статті «Три джерела і три складових частини марксизму», написаній в 1913 році, вказує, що «Вчення Маркса викликає до себе у всьому цивілізованому світі величезну ворожість і ненависть усієї буржуазної (і казенної, і ліберальної) науки, яка вбачає в марксизмові щось на зразок «шкідливої секти»². В дусі цієї буржуазної і казенної ліберальної науки бореться з марксизмом Каутський.

Починаючи з 40-х років, з самого початку свого розвитку, марксизм провадить боротьбу з усілякими ворожими опортуністичними і ревізіоністськими теоріями. Але «Ріст марксизму, поширення і зміцнення його ідей в робітничому класі неминуче викликає збільшення і загострення цих буржуазних вилазок проти марксизму, який, після кожного «знищення» його офіційною наукою, стає все міцнішим, загартованішим і більш життєвим»³.

Марксизм є світогляд усього пролетаріату, який свідомо бореться за своє звільнення. Марксизм становить собою неприступну фортецю. Сила марксизму полягає в тому, що він є єдиним до кінця науковим революційним вченням пролетаріату, який бореться. В СРСР — в країні соціалізму — марксизм є світогляд мільйонів. Винятково яскраву характеристику марксизму дає товариш Сталін на XVII з'їзді ВКП(б):

«Кажуть, що на Заході в деяких державах уже знищено марксизм. Кажуть, що його знищила нібито буржуазно-націоналістична течія, яка називається фашизмом. Це, звичайно, дурниці. Так можуть говорити лише люди, які не знають історії. Марксизм є науковий вираз корінних інтересів робітничого класу. Щоб знищити марксизм, треба знищити робітничий клас. А знищити робітничий клас неможливо. Більше 80 років минуло з того часу, як марксизм виступив на арену. За цей час десятки і сотні буржуазних урядів намагалися знищити марксизм. І що ж? Буржуазні уряди приходили й відходили, а марксизм лишався.

¹ Сталін, «Питання ленінізму», вид. X, стор. 12.

² Ленін, «Маркс, Енгельс, марксизм», вид. IV, стор. 62.

³ Ленін, Твори, т. XII, стор. 183.

Більше того, — марксизм добився того, що він здобув повну перемогу в одній шостій частині світу, при чому добився перемоги в тій самій країні, де марксизм вважали остаточно знищеним. Не можна вважати за випадковість, що країна, де марксизм здобув повну перемогу, є тепер єдиною країною в світі, яка не знає криз і безробіття, тоді як в усіх інших країнах, в тому числі і в країнах фашизму, ось уже чотири роки панують криза і безробіття. Ні, товариші, це не випадковість»¹.

Але чим далі йде розвиток революційного руху, чим ближче загибель капіталізму, тим більш загостреною стає класова боротьба в капіталістичному світі, тим з усе більшою силою загострюється боротьба революційного марксизму з ревізіонізмом і ідеалізмом. У своїй роботі «Марксизм і ревізіонізм» Ленін вказує, що «ідейна боротьба революційного марксизму з ревізіонізмом наприкінці XIX віку є лише передвісником великих революційних боїв пролетаріату, що йде вперед до повної перемоги своєї справи, наперекір усім хитанням і слабкостям міщанства»².

Фашизм, як оскаженіла диктатура імперіалістичної буржуазії, із зв'язною ненавистю виступає проти марксизму. Тов. Дімітров у своїй доповіді на VII конгресі Комуністичного Інтернаціоналу підкреслював, що «...фашизм, з'явившись в результаті занепаду капіталістичної системи, діє кінець-кінцем як фактор її дальшого розкладу. Так фашизм, беручи на себе обов'язки поховати марксизм, революційний рух робітничого класу, сам в результаті діалектики життя і класової боротьби веде до дальшого розвитку тих сил, які повинні бути його самого, фашизму, могильниками, могильниками капіталізму»³.

Каутський, що скотився в болото фашистського ідеалізму і попівщини, є найлютішим ворогом комунізму, найлютішим ворогом країни Рад — батьківщини світового пролетаріату. Інтервент Каутський є прямим підсобником фашизму. Він одверто виступає проти створення єдиного фронту. «Спільний, тривалий інтернаціональний єдиний фронт, — пише Каутський, — між соціал-демократами і комуністами неможливий; про це свідчать попередні спроби встановити його. Коли б це були спроби встановити робітничу спілку двох вільних робітничих партій, що мають самоврядування, з соціалістичною метою, то вони були б зустрінуті з радістю і легко здійснені. Насправді ж єдиний фронт наштовхується на великі перешкоди»⁴. Виконуючи соціальне замовлення буржуазії, Каутський виступає проти марксизму з двотомною роботою («Die Materialistische Geschichtsauffassung»). За словами Каутського, особливий інтерес до його роботи «виявило правління німецької соціал-демократичної партії, що вжило всіх заходів до найшвидшого надрукування цих двох укладистих томів». Двотомник Каутського, який він вважає «квінтесенцією» усього свого життя, є найяскравішою фальсифікацією і опощенням марксизму. Каутський, борючись з теорією наукового комунізму Маркса, виступає прямим апологетом імперіалізму. Виходячи з своєї теорії «ультраімперіалізму», Каутський твердить, що соціалізм народжується мирно і поступово в результаті еволюціонування самого капіталізму. Таким чином Каутський революційну діалектику підмінює плоскою, метафізичною, в своїй основі антиреволюційною, концепцією розвитку.

¹ Сталін, «Питання лєнінізму», стор. 508.

² Ленін, Твори, т. XII, стор. 189.

³ Доповіді і резолюції VII конгресу Комінтерну, Партвидав ЦК КП(б)У, стор. 143.

⁴ Zeitschrift für Sozialismus, November — December 1935. Heft 26—27. Karl Kautsky — Gedanken über die Einheitsfront, St. 325

* * *

Матеріалістична діалектика, як найбільш «глибоке вчення про розвиток», вимагає безпосереднього живого зв'язку теорії з суспільною практикою, з усім ходом класової боротьби. Матеріалістична діалектика не терпить схематизму, відірваності теоретичної боротьби від практики класової боротьби пролетаріату. Марксизм вчить, що істина конкретна, абстрактної істини немає.

Ревізіоністи всіх гатунків, і Каутський в тому числі, намагалися заперечити вчення Маркса. Діалектику вони замінювали еклектикою. «Така заміна, — каже Ленін, — звичайно, не новина, вона спостерігалась навіть в історії класичної грецької філософії. При підробці марксизму під опортунізм підробка еклектицизму під діалектику найлегше обдурює маси, дає уявне задоволення, нібито враховує всі боки процесу, усі тенденції розвитку, усі суперечливі впливи і інше, а на ділі не дає ніякого цілого і революційного розуміння процесу суспільного розвитку»¹.

Ленін неодноразово підкреслює, що Каутський великий майстер підміни діалектики еклектикою і софістикою. «Засіб усіх софістів у всі часи: брати приклади, що напевне відносяться до принципіально несхожих висновків»².

На глибокому аналізі конкретного історичного матеріалу Ленін показує, як діалектика в руках Каутського і К^о перетворюється в еклектику.

«... для Маркса, — каже Ленін, — революційна діалектика ніколи не була тією порожньою модною фразою, брязкальцем, яким зробили її Плеханов, Каутський і інші»³.

У всіх як ранніх, так і особливо в пізніших роботах Каутського, червоною ниткою проходить перекручення матеріалістичної діалектики.

Маркс і Енгельс неодноразово вказували на доктринерські помилки Каутського. Так, наприклад, в листі до Бебеля (24 липня 1885 року) Енгельс вказує: «У Каутського ти правильно підмітив його вирішний недолік. Його юнацьку схильність до швидких висновків ще більше закріпив гидкий метод викладання історії в університетах, особливо — австрійських. Там систематично привчають студентів користуватися для історичних робіт матеріалом, про який вони знають наперед, що він недостатній, але який вони мусять розглядати, як достатній, — отже, писати речі, які вони самі не можуть не вважати невірними, але які вони мусять вважати вірними. Все це Каутський, зрозуміло, проробляв з особливим нахабством»⁴.

Великим, основним питанням усякої, а особливо найновішої філософії, є питання про відношення мислення до буття. Ревізіоністи усіх гатунків і відтінків всіляко замовчують, або обходять це основне питання філософії.

Ленін, критикуючи махізм, як різновидність суб'єктивного ідеалізму, підкреслює, що правий був Енгельс, коли він говорив, що не в тому суть, до якої з численних шкіл матеріалізму чи ідсалізму приєднується той чи інший філософ, а в тому, чи бере він за первинне — природу, зовнішній світ, рухаючу матерію, чи дух, розум, свідомість і т. інше. Увесь ідеалістичний табір філософії намагався і намагається

¹ Ленін, Твори, т. XXI, стор. 383.

² Ленін, Твори, т. XVIII, стор. 250.

³ Ленін, Твори, т. XXI, стор. 400.

⁴ К. Маркс і Ф. Енгельс, Архів т. I (VI), стор. 306.

довести, що питання про визначення матерії, як об'єктивної реальності, є ненауковим.

Так, наприклад, на думку неокантіанця Форлендера, питання про взаємовідносини мислення й буття ажніяк не є тим «великим і основним питанням усякої філософії», як це вважає під впливом своїх юнацьких захоплень Гегелем Енгельс. Це питання, що проходить через усю багатотомову історію філософії, є, проте, тільки досадна спадщина середньовіччя; ті чи інші мнімі рішення його залишалися цілком безрезультатними і не мали ніякого об'єктивного значення, і філософи поставлені були, зрештою, перед необхідністю замінити його іншим, далеко важливішим, питанням — питанням про науковість або ненауковість методу»¹.

Каутський слідом за Форлендером, також вважає, що суть усякої філософії, в тому числі і марксистської філософії, полягає лише в методі.

Каутський разом з Максом Адлером твердить, що марксизм і матеріалізм не мають між собою нічого спільного. Каутський повністю заперечує філософський матеріалізм. Для нього матеріалістичний погляд не пов'язаний обов'язково з матеріалістичною філософією. Його можна пов'язати з усяким світоглядом, який користується методом діалектичного матеріалізму. «Не має значення, чи називає вона себе матеріалізмом, чи вона бореться проти механічного матеріалізму, чи дає вона перевагу назві реалізму, чи монізму, позитивізму чи сенсуалізму, емпіризму чи емпіріокритицизму. Плеханов назвав одну з своїх робіт «Моністичний погляд на історію». Це правильна назва, але все ж я даю перевагу визначенню: матеріалістичне розуміння історії, як тісно пов'язане з особливою філософією наших вчителів»². Тут ми маємо типовий неокантіанський розрив між філософським матеріалізмом, як світоглядом, і його методом.

У своїх більш ранніх роботах Каутський в дусі неокантіанця Ланге давав вульгарне, грубо емпіричне тлумачення філософського матеріалізму. Уже тоді (1909 р.) Каутський припускав сумісність марксизму з неокантіанством.

Матеріалізм в обробці Каутського сумісний не тільки з проявами дії зовнішнього світу на «чуттєве враження» індивіда, але також з тим, що ці «чуттєві враження» визначаються природою нашої пізнавальної здатності.

Визнання об'єктивної реальності, існуючої поза нами і незалежно від нас, є, за Каутським, історичним залишком від попередніх метафізичних «наївних» систем матеріалізму. Об'єктивний матеріальний світ замінюється Каутським зв'язком елементів, тобто матерія зводиться до елементів нашого індивідуального досвіду. Таким чином Каутський перекидає основні вирішні положення гносеології марксизму.

В теорії пізнання Каутський є безперечно агностиком. «Наше пізнання світу обумовлюється, — каже Каутський, — не тільки природою зовнішнього світу, але й природою наших пізнавальних здібностей».

Каутський вважає, що для пізнання далеко недостатньо людських органів чуття і що саме пізнання залежить не від відчуттів, а від своерідної будови «нашої пізнавальної здатності».

Помилка Канта, на думку Каутського, полягає в тому, що він

¹ Форлендер, «Кант і Маркс», стор. 17.

² Kautsky, «Die Materialistische Geschichtsauffassung», стор. 28

вийшов за межі досвіду. В противному разі «Його критицизм прекрасно міг би стати вихідною точкою для вищої форми матеріалізму»¹. Визнання «речі у собі» збило його (Канта) з правдивого шляху. А коли б Кант не вийшов за ці рамки, то він міг би стати пророком на шляху до вищої мудрості. Він був би тоді для матеріалізму тим, чим був Копернік для астрономії. Але по суті Каутський заявляє: «Річ у собі» ніякого істотного місця у Канта не посідає. Наводячи положення Канта про те, що «ми бачимо речі не так, як вони є, а як вони нам видаються», Каутський вважає, що це положення спрямоване проти наївного матеріалізму, який показує нам речі просто, як вони є. Через те, за Каутським, практичний матеріаліст може прекрасно примирити кантівські відмінності між речами у собі і явищами. Каутський, виходячи з агностицизму Канта, приходять до махістської тези про те, що вихідним пунктом усього пізнання є досвід. Сам досвід втрачає у нього будьяке об'єктивне значення. Разом з ідеалістичним тлумаченням досвіду Каутський звільняє досвід від усякої суперечності, звільняючи його таким чином від усякого зв'язку з дійсністю. Перехід від одного виду досвіду до другого відбувається у нього шляхом механічної взаємодії.

Разом з усіма агностиками Каутський приходять до висновку, що речі у собі не можна пізнати, що ми можемо зрозуміти тільки частину відмінностей і змін речей, при чому самі ці відмінності, які ми пізнаємо, залишаються відмінностями уявлень, а не самих речей. Агностик Каутський зводить увесь об'єктивний матеріальний світ до суб'єктивних відмінностей, відношень і т. ін.

Відкидаючи кантівську трансцендентну річ у собі, марксизм стоїть на точці зору принципіальної пізнавальності об'єктивного світу. Річ у собі перетворюється в річ для нас. Ленін підкреслює, що «Всяка таємнича, мудрована, хитроумна різниця між явищем і річчю в собі є чистісінька філософська нісенітниця. На ділі кожна людина мільйони раз спостерігала просте і очевидне перетворення «речі в собі» в явище, «річ для нас»².

У Каутського духовні здібності становлять умову можливості всякого досвіду взагалі.

Каутський каже, що «можливість досвіду залежить від певних здатностей розсудку, властивих йому апріорі, до досвіду, як зачатків, але таких, що стають справжніми факторами тільки завдяки їх застосуванню до вправ на практиці»³.

Таким чином за Каутським досвід має психологічний, а тому суб'єктивно-ідеалістичний характер. Разом з кантіанцями і махістами Каутський вважає, що визнання існування зовнішнього світу, незалежно від свідомості людини, є вихід за межі досвіду.

В «Матеріалізмі і емпіріокритицизмі» Ленін неодноразово підкреслює, що єдиним джерелом нашого пізнання є об'єктивна реальність, що існує поза нашою свідомістю і незалежно від неї. І що «відчуття є результат впливу об'єктивно поза нами існуючої речі в собі на наші органи почуття».

Каутський в теорії пізнання виходить з досвіду, не зв'язаного з зовнішнім матеріальним світом. Вся його теорія пізнання має яскраво ідеалістичний і агностичний характер. Каутський відкидає основне положення Маркса — Енгельса про те, що єдиним джерелом наших знань є об'єктивна реальність, що відбивається в наших відчуттях.

¹ Kautsky, «Die Materialistische Geschichtsauffassung», т. I, стор. 52.

² Ленін, Твори, т. XIII, стор. 87.

³ Kautsky, «Die Materialistische Geschichtsauffassung», стор. 80.

Маркс і Ленін вказували, що наші відчуття — копії, знімки об'єктивної дійсності. Гносеологія матеріалізму полягає у визнанні того, що наші відчуття є образи зовнішнього світу. Махізм же твердить жалюгідну ідеалістичну нісенітницю, що «тіла є комплекси відчуттів».

Каутський говорить про обмеженість пізнання взагалі в душі всіх ідеалістів типу Маха, Богданова і інш. Він приходить до заперечення об'єктивної абсолютної істини. Стоячи на точці зору метафізичного методу, Каутський приходить до розриву відносної і абсолютної істини. Проте, Ленін вказує, що «...людське мислення по природі своїй здатне давати і дає нам абсолютну істину, яка складається з суми відносних істин. Кожен щабель в розвитку науки додає нові зерна до цієї суми абсолютної істини, але межі істини кожного наукового положення відносні, будучи то розсовувані, то звужувані далшим ростом знання»¹. Каутський же твердить, що людське пізнання за своєю природою нездільне давати нам абсолютних істин через те, що воно залежить від нашої пізнавальної здібності, яка не є постійною і однаковою. «...покласти релятивізм в основу теорії пізнання, — каже Ленін, — це значить неминуче засудити себе або на абсолютний скептицизм, агностицизм і софістику, або на суб'єктивізм. Релятивізм, як основа теорії пізнання, є не тільки визнання відносності наших знань, але й заперечення будь-якої об'єктивної, незалежно від людства існуючої, мірки або моделі, до якої наближається наше відносне пізнання»².

Каутський, як еkleктик, намагається сполучити різні ідеалістичні системи в тому числі Канта і Маха. І через те він, не відкидаючи кантівського апіоризму, еkleктично поєднує його з махістською філософією. Таким чином у боротьбі з марксистською теорією пізнання Каутський бере аргументацію з арсеналу найреакційнішої суб'єктивно-ідеалістичної філософії.

Поряд з неокантіанством у Каутського еkleктично поєднується шопенгауерівський волюнтаризм і махізм.

«Ми мусимо признатися, що нам поняття волі в розумінні Шопенгауера ажніяк не здається таким «нескінченно більш відомим», ніж поняття сили. Принаймні ми ще не удостоїлись того внутрішнього просвітління, яке б дало нам можливість розуміти «волю — як щось повністю і цілком відоме». На нашу думку, поняття волі, як і решта понять, також походять з «світу явищ». Воно є не більше, як абстракція окремих актів волі, що відносяться і до галузі «світу, як уявлення»³.

З усього цього ясно, що Каутський по суті стає на позиції містичного ідеалізму Шопенгауера.

«Махізм, як різновидність ідеалізму, об'єктивно є знаряддям, провідником реакції»⁴. Між махізмом і неокантіанством, за Каутським, немає жодної принципіальної різниці. Мах і Авенаріус, йдучи від Канта, доводять неокантіанство до логічного кінця

«Ідеаліст Вундт, маючи на увазі «принцип економії мислення», називає Маха дуже влучно «Кантом навиворіт»: у Канта апіорі і досвід. У Маха — досвід і апіорі, бо принцип економії мислення по суті справи є «у Маха апіористичним»⁵. Махізм, як ідеологія пристосування, як метод софістики і еkleктики, імпонував представникам центристської течії II Інтернаціоналу.

¹ Ленін, Твори, т. XIII, стор. 96.

² Там же, стор. 100.

³ Журнал «Северный вестник», за 1888 р. № 12.

⁴ Ленін, Твори, т. XV, стор. 84.

⁵ Ленін, Твори, т. XIII, стор. 125.

В одному з своїх листів до М. Горького Ленін вказує, що «*Neue Zeit*» — найбільш витриманий і знаючий орган, байдужий до філософії, ніколи не був палким прибічником філософського матеріалізму, а в останній час друкував без жодного застереження емпіріокритиків»¹.

В «*Neue Zeit*» (1907 р., № 17) з дозволу Каутського друкується стаття махіста Фріца Адлера «Діалектичний матеріалізм і емпіріокритицизм», а в 1908 році — стаття Богданова про Маха.

Каутський дуже співчутливо ставився до махістів, соціал-демократів. «В німецькій соціал-демократії, — каже він, — є товариші, що мислять ясно і послідовно і які вважають себе махістами»².

На російському ґрунті махізм знайшов свій вияв у роботах Богданова, Юшкевича, Валентінова і інш. Ленін виступив з рішучою критикою махістської «пошесті» в середовищі російських соціал-демократів. «...за гносеологічною схоластикою емпіріокритицизму не можна не бачити, — писав Ленін, — боротьби партій у філософії, боротьби, яка в останньому підсумку виявляє тенденції і ідеологію ворожих класів сучасного суспільства»³. Російські махісти в боротьбі з Леніним спиралися на махістів в німецькій соціал-демократії. Зокрема вони використовували лист Каутського до робітника Бендіанадзе «Про Маркса і Маха». В цьому листі Каутський вказує, що *не всякий махізм є ідеалізм*. У відповідь на це Ленін писав, що «Російському письменникові-марксисту за таких умов посилатися на Каутського, значить виявляти чисто обивательське ледарство думки і боягузливість у боротьбі»⁴.

З самого початку і до кінця, каутськіансько-махістська теорія пізнання ревізує основні положення діалектичного матеріалізму. Ленін в своїй роботі «Матеріалізм і емпіріокритицизм» дає глибоку наукову критику махістської суб'єктивно-ідеалістичної теорії пізнання. За всіма ідеалістичними викривами Каутського Ленін викриває справжню суть ідеалізму. Захищаючи Фейербаха від нападів ідеалізму, Ленін підкреслює, що «Визнання об'єктивної закономірності природи знаходиться у Фейербаха в нерозривному зв'язку з визнанням об'єктивної реальності зовнішнього світу, предметів, тіл, речей, що їх відбиває наша свідомість. Погляди Фейербаха — послідовно матеріалістичні. І всякі інші погляди, вірніше, іншу філософську лінію, в питанні про причиновість, заперечення об'єктивної закономірності, причиновості, необхідності в природі, Фейербах справедливо відносить до напрямку фідеїзму»⁵. Для Каутського не існує об'єктивної закономірності і причиновості. Для нього, як і для Маха, причиновість є не що інше, як математична функція. За Каутським, причиновість становить примітивне, тимчасове поняття і нею можна користуватися лише в силу необхідності.

Точка зору Каутського повністю збігається з поглядами Юма і Маха. Так, наприклад, Каутський вважає необхідність психологічним результатом звичних спостережень за подіями, що регулярно йдуть одна за одною.

Заперечуючи об'єктивний характер причиновості, необхідності, Каутський, природно, відкидає і випадковість.

Філософський матеріалізм підкреслює не тільки об'єктивний характер необхідності і випадковості, але й їх взаємозв'язок. Випадковість

¹ Ленінський збірник, т. I, стор. 97.

² Каутський, «Про Маркса і Маха», журнал «Возрождение» за 1909 р., № 9—12.

³ Ленін, Твори, т. XIII, стор. 260.

⁴ Ленін, Твори, т. XV, стор. 87.

⁵ Ленін, Твори, т. XIII, стор. 113.

є доповненням і формою вияву необхідності. Зведення випадковості і необхідності призводить до тавтології. Енгельс вказує, що «з необхідністю цього роду ми все ще не виходимо за межі теологічного погляду на природу»¹.

Цілком відкидаючи марксистську теорію відображення, як єдину і до кінця правильну теорію, що дає нам справжнє уявлення і поняття про розвиток усього об'єктивного матеріального світу, Каутський витягає найстаріший мотлох махістської філософії. Сам процес пізнання має у нього чисто психологічний характер.

Дух або центральна нервова система у Каутського не пов'язані з буттям, з матерією. Не дух є найвищим породженням матерії, природи, а, навпаки, природа, матерія знаходиться у певній залежності від духа. Дух є активний початок, зовнішнє середовище пасивне. Функції духа, на думку Каутського, полягають в тому, щоб зробити волю тваринних органів такою, що орієнтується в навколишньому середовищі, свою поведінку доцільно пристосувати. Дух існує, як апіорна тваринна основа, але дух потребує для свого вияву в зовнішньому середовищі. Зовнішнє середовище знаходиться в функціональній залежності від духа. Але що є первинним і що вторинним? На ці питання Каутський не дає ніякої відповіді. Каутський боягузливо обходить всі ці питання. Він плутається між духом і середовищем. З одного боку, дух впливає на середовище, з другого боку — середовище дає поштовх для розвитку і вияву цього духа. Тут ми маємо найтипівіший зразок нечуваної еклетики і софістики, боягузливого ухилення від відповіді на основні філософські питання. Найголовніше завдання духа, суть якого Каутський зводить до волі, — це подолання суперечностей шляхом пристосування «я» до «середовища». Дух необхідний, за словами Каутського, як засіб передбачати труднощі, що знаходяться на шляху організму, і як засіб пізнавати, яким чином можна подолати чи обійти ті труднощі. Цей дух не терпить суперечностей і труднощів. Його завдання все пристосувати до духовних потреб організму. Дух стикається з зовнішнім світом. За допомогою цих двох факторів («духа» і «середовища») Каутський усуває діалектичну суперечність, замінивши її на теорію пристосування. Всякі нові ідеї, всякі нові проблеми не випливають з духа самого по собі, з його внутрішніх мотивів, а завжди лише із зіткнення духа і середовища. Розвиток духа може відбуватися і без зовнішніх поштовхів. Для цього необхідно, щоб пам'ять духа була збагачена досвідом. І «чим більше досвіду й пам'яті, тим менше все мислення і хотіння, — каже Каутський, — визначається поштовхами зовнішнього світу». Здається цілком ясно. Дух залишився без зовнішнього середовища, без матерії. Дух пов'язує об'єктивні моменти досвіду, звільняючи їх від суперечностей. В межах позитивістського досвіду немає ніякої суперечності. Суперечності починаються тільки за межами досвіду.

В трактуванні діалектики Каутський цілком і повністю змикається з сучасним неогегельянством. Каутський, як і неогегельянці, відкидає всі революційні риси гегелівської ідеалістичної діалектики і зберігає реакційну, консервативну, містичну систему Гегеля.

Процес пізнання зводиться Каутським до пристосування думок до фактів і думок одна до одної. Він цілком солідарний з Махом, який тврдить, що «метою усієї природно-наукової роботи є пристосування наших думок до фактів дійсності»². Теорія пристосування є антиподом

¹ Ф. Енгельс, «Діалектика природи», стор. 136—138.

² Мах, «Аналіз відчуттів», стор. 259.

усякої суперечності. «Необхідно, принаймні, прагнути до того, — заявляє Мах, — щоб усі зв'язки, які ми пізнали, привели до вільного від суперечностей загального зв'язку»¹.

Каутський зводить діалектику до софістики, а діалектичний метод — до метафізичного. Усяке теоретичне мислення, поняття, категорії він зводить до емпіричних зв'язків між елементами.

В методі Каутського є безперечна спорідненість з махізмом. Увесь фокус його методу полягає в тому, «щоб усі зв'язки, які ми пізнаємо, звести до вільного від суперечностей загального зв'язку». Там же, де є суперечність, не може бути досягнута істина. Через те для досягнення істини Каутському непотрібний якийсь особливий метод. Він, як еkleктик, намагається поєднати різні ідеалістичні філософські системи. Метод Каутського не є новиною. Це є індуктивний «еволюційний метод». Каутський запозичив його у неокантіанців і махістів.

Метод Каутського становить опис зовнішніх сторін. Це метод поділу «зв'язків» і «елементів», який є обмеженим механістичним методом. Це типова метафізика, яку Каутський намагається видати за останнє слово науки.

Ще в 1910 році у своїй роботі «Розмноження і розвиток» Каутський дає розгорнуту характеристику свого методу, заснованого на спенсерівській теорії рівноваги. Ця робота служить ніби прологом до його «двотомника», де спенсерівська теорія рівноваги, опосередкована махістською теорією пристосування, набуває своєї розгорнутої форми. В «Розмноженні і розвитку» Каутський подібно до Спенсера зводить ідею розвитку до механічної рівноваги. Правда, Каутський до певної міри «поглиблює» спенсерівську ідею розвитку. «Коли ми говоримо, — пише Каутський, — про рівновагу між знищенням і розмноженням організмів, то під цим, зрозуміло, треба розуміти стійкий стан, а тенденція, яка виявляється з більшими чи меншими коливаннями, лише в середньому створює стан рівноваги»². Причиною, що порушує цю рівновагу, Каутський вважає зміну зовнішнього середовища. І рівновага, що знов встановилася, у свою чергу протримається до того часу, поки не відбудуться нові глибокі зміни у зовнішніх умовах.

Каутський ототожнює в цій роботі плоску, позитивістську теорію розвитку Спенсера з революційною теорією розвитку марксизму. Той самий закон — пристосування організму до зовнішніх умов життя — панує, за Каутським, як у галузі людських ідей, так і в еволюції організмів. Всюди, куди людині щастило проникати, вона знаходила органічний світ у стані рівноваги, розмноження і знищення організмів. Ця рівновага змінюється його порушенням, новим відновленням і т. д. без кінця. У своєму «двотомнику» у повній згоді з Спенсером Каутський відрізняє «рівновагу між окремими організмами і рівновагу між окремими частинами окремих організмів» (стор. 414). У перекладі на спенсерівську мову — це пряма і посередня урівноваженість. Каутський іде значно далі. Спенсерівсько-дюрінгіанську механічну теорію він доповнює біологічним апіоризмом і махістською теорією пристосування. Каутськіанська теорія рівноваги, викладена в «двотомнику», має явно ідеалістичний характер. Поперше, увесь процес починається лише з появою істоти, що мислить, органічного життя, при чому роль зовнішнього середовища значно обмежується, вона фактично залежить від

¹ Мах, «Аналіз відчуттів», стор. 259.

² Каутський, «Розмноження в природі і в суспільстві», стор. 89.

індивіда, від центральної нервової системи або духа. Успадковані апіорні передумови визначають весь характер всесвітньої історії¹. Ці апіорні зачатки людини існують до всякого досвіду, до впливу зовнішнього середовища. «Вони,— пише Каутський,— наявні раніше, ніж світ починає свій вплив на неї»². Але, з другого боку, вияв і розвиток цих апіорних зачатків обумовлюються лише поштовхами середовища. Тут ми маємо найтиповіший кантіанський розрив між природою і людиною. Вихідним шляхом є не середовище, не об'єктивний світ, а індивід, наділений духовними здатностями. Увесь процес наперед визначається суб'єктивними апіорними властивостями, «характером і способом реагування організму на ці поштовхи, характером рухів, що викликаються ними, залежить від його різноманітності, від апіорних властивостей, захованих в ньому»³.

В результаті Каутський приходить до висновку, що пристосування думок одна до одної є ведущим у процесі пристосування «Я» і середовища.

Махістський і реакційний метод притуплення найгостріших суперечностей Каутський видає за діалектико-матеріалістичний метод. У повній згоді з махістською найреакційнішою філософською концепцією Каутський заявляє, що розв'язання протилежностей між «Я» і світом полягає у взаємному пристосуванні. Каутський встановлює потрійне пристосування: коли «Я» пристосовується до—зовнішнього світу, коли зовнішній світ пристосовується до «Я» і, нарешті, коли відбувається взаємне пристосування. Закон пристосування є пануючим у цілому органічному світі.

Механічне пристосування, звільнене від усяких суперечностей, видається Каутським за діалектичний процес. «Намальований мною процес руху і розвитку в органічному світі є діалектичний процес. Він починається твердженням, продовжується запереченням, отже, твердженням. У цьому розумінні цей термін вживав Гегель і саме його прийняли від останнього Маркс і Енгельс»⁴.

Таким чином, загальним виявом методу Каутського є теорія пристосування. Діалектика пристосування полягає в ствердженні позитивної тези «Я», в суперечності з тезою виступає її антитеза «НЕ-Я» навколишнього середовища. В результаті виходить заперечення заперечення, як подолання суперечності і пристосування «Я» до «НЕ-Я», організму, до навколишнього середовища. Таким чином увесь цей «діалектичний» процес, за Каутським, повертається до свого вихідного пункту, тобто до окремого індивіда.

Каутськіанська теорія «розвитку» нічого спільного не має з матеріалістичною революційною теорією розвитку. Ленін вказує на дві концепції розвитку: «Розвиток є «боротьба» протилежностей. Дві основні (чи дві можливі? чи дві в історії спостережувані?) концепції розвитку (еволюції) є: розвиток як зменшення і збільшення, як повторення, і розвиток як єдність протилежностей (роздвоєння одного на взаємовиключаючі протилежності і взаємовідносини між ними). При першій концепції руху залишається в тіні саморух, його рушійна сила, його джерело, його мотив (або це джерело переноситься на зовні— бог, суб'єкт etc). При другій концепції головна увага спрямовується саме на пізнання Джерела «само»руху. Перша концепція

¹ Див. Kautsky, «Die Materialistische Geschichtsauffassung», стор. 169.

² Там же, стор. 169.

³ Там же, стор. 791.

⁴ Там же, стор. 791.

мертва, бліда, суха. Друга — життєва. Тільки друга дає ключ до «само-руху» всього існуючого; тільки вона дає ключ до «стрибків», до «переври поступовості», до «перетворення на протилежність», до знищення старого і виникнення нового»¹.

Каутський цілком і повністю стоїть на цій мертвій, безжиттєвій концепції розвитку.

Каутський відверто виступає проти Енгельса, обвинувачуючи його в ідеалізмі. Єдино правильне, глибоко-наукове поняття про 'рух, як «саморух», Каутський оголошує ідеалістичним.

Всю суть діалектики Енгельса він зводить до триад. Обвинувачуючи Енгельса в гегелівських триадах, Каутський повторює «те шаблонне обвинувачення марксизму в гегелівській діалектиці, яке вже, здавалося б, досить заяложено буржуазними критиками Маркса»². Цей типовий буржуазний позитивізм Каутський намагається протиставити революційному марксизмові.

Позитивізм виключає матеріалізм і матеріалістичну діалектику. Позитивізм витравлює найістотніше з діалектики — суперечності. Суперечність вважається «досадною спадщиною середньовіччя». Позитивізм прагне, на думку Форлендера, до «знищення суперечностей в галузі мислення, які нас мучать».

Філософія Каутського є типовою еклектичною «юшкою». Каутський еклектично сполучає Канта з Махом в дусі англійського позитивізму типу Спенсера. Віддаючи належне кожній з цих течій, Каутський найбільше схиляється до ідеалізму Маха.

Основним струменем, що пронизує всю концепцію Каутського, є розрив між методом і світоглядом. Діалектичний метод, на думку Каутського, не пов'язаний з матеріалізмом. Матеріалізм може користуватися будь-яким методом.

Відірвавши метод від світогляду, Каутський перетворює діалектику в софістику. Каутський, як позитивіст, витравлює з діалектики найвирішальніше — це суперечності. Тим часом, цілком ясно, що діалектика, звільнена від суперечностей, перетворюється на безжиттєву метафізичну схоластику.

Користуючись при міркуванні плоскими аналогіями, Каутський вважає, що й матеріалістична діалектика ненаукова. Каутський відверто заявляє, що вона (діалектика) є «плід» юнацьких захоплень Маркса і Енгельса, що вона не має об'єктивного значення. Вона має лише частковий характер і то лише в економічних і історичних роботах, але ні в якому разі її не можна застосовувати до природи.

* * *

Марксистсько-ленінська діалектика безпосередньо пов'язана з конкретним революційним ходом розвитку класів і класової боротьби.

Матеріалістична діалектика не терпить однобічності і довільної спекулятивності у підході до дійсності; вона розглядає кожне явище у всіх зв'язках і опосередковуваннях.

У своєму двотомнику «Матеріалістичне розуміння історії» і в роботі «Про війну і демократію» інтервент Каутський остаточно скотився в болото ідеалізму, в болото попівщини і контрреволюції.

¹ Ленін, «Філософські зошити», стор. 326.

² Цит. Ленін, Твори, т. I, стор. 80.

Енгельс про державу

Питання про державу має величезне теоретичне і практично-політичне значення. Захоплення державної влади є головним питанням революції, корінним питанням робітничого руху всіх країн. Особливо великого значення набуло воно під час початку соціалістичної революції у всьому світі, коли, за висловом Леніна, це питання стало «...найболючішим питанням, фокусом всіх політичних питань і всіх політичних суперечок сучасності»¹.

У вченні про державу—«корінному питанні всієї політики» (Ленін)—особливо яскраво відображається боротьба різних класів між собою.

В своїй революційній діяльності, у боротьбі проти ворогів робітничого класу, проти опортуністів всіх відтінків основоположники наукового комунізму—Маркс і Енгельс на перший план висували саме питання про пролетарську диктатуру, питання про державу пролетаріату.

Маркс і Енгельс, як організатори і керівники масової пролетарської революційної боротьби, всебічно вивчивши уроки революцій всіх пригноблених класів проти своїх гнобителів, узагальнивши і критично переробивши весь історичний досвід класової боротьби, особливо досвід Великої французької буржуазної революції, революції 1848 року у Франції і Німеччині, уроки Паризької Комуни, обґрунтували і розвинули головне в марксизмі—вчення про диктатуру пролетаріату. На досвіді класової боротьби вони показали всесвітньо-історичну роль пролетаріату, як могильника буржуазного суспільства і будівника комуністичного суспільства. У противагу буржуазному вченню про державу, яке має своєю метою виправдання суспільних привілеїв експлуататорів, існування капіталістичного ладу, Маркс і Енгельс в своєму вченні відкрили суть експлуататорської держави, тенденцію її розвитку, показали неминучість революційного зламання буржуазної державної машини і встановлення диктатури пролетаріату, необхідної на цілий історичний перехідний період від капіталізму до комунізму. Маркс і Енгельс науково довели неминучість революційного краху капіталізму і неминучість переходу до комунізму. На основі діалектичного матеріалізму, матеріалістичного розуміння історії, вони створили вчення про диктатуру пролетаріату, розробили наукову теорію держави, теорію пролетарської держави особливо, що є в руках пролетаріату як найсильнішою зброєю революційної дії.

У створенні і розвитку цього вчення величезна заслуга належить Енгельсові—найближчому другові і сподвижникові Маркса. В своїх працях і працях, написаних разом з Марксом, Енгельс дає блискучий аналіз з погляду діалектичного матеріалізму походження, суті і шляхів розвитку

¹ Ленін, Твори, т. XXIV, стор. 374.

держави, завдаючи смертельного удару буржуазним, реформістським, анархістським і іншим ворожим марксистові теоріям про державу, скерованим до захисту буржуазного ладу.

Буржуазія і її контрреволюційна агентура, наприклад, Каутський, Троцький і опортуністи, заперечуючи історичний характер держави, зображують її «надкласовою», вічною категорією, вимагають покори трудящих цій буржуазній державі. Так контрреволюціонер Троцький розглядає буржуазну державу, як «самодостатню організацію, що стоїть над суспільством», як організацію, яка діє на користь ніби всього суспільства.

Тільки наука Маркса—Енгельса—Леніна—Сталіна правильно розв'язує питання про походження, суть і історичну долю держави. В своїх працях Енгельс обґрунтовує положення, що держава є продукт непримирності класових суперечностей, особливою машина класового панування, особливий апарат класового примусу.

«Держава, — говорить Енгельс, — є не що інше, як організована сукупна влада заможних класів, землевласників і капіталістів, спрямована проти експлуатованих класів, селян і робітників»¹.

В розв'язанні цього питання він виходить з поділу суспільства на класи, історичної зміни форм класового панування. Для Енгельса вихідним визначаючим моментом є виробництво і репродукція як знарядь виробництва, засобів існування, так і «виробництво самої людини, продовження виду»².

Суспільство, засноване на відносинах родового устрою, має низьку продуктивність праці і спроможне виробити обмежену суму продуктів споживання. Економіка роду викликає визначаючий вплив на суспільний лад. Тут рід є основним осередком суспільства, він «...утворює основу суспільного порядку більшості, коли не всіх, варварських народів землі»³.

Вивчаючи величезний фактичний матеріал, Енгельс науково обґрунтовує свої погляди на доісторичний період людського суспільства. На прикладах ірокезького, грецького і римського родів, в яких нема приватної власності, класів і держави, Енгельс розкриває суть виробничих, суспільних відносин родового устрою і організації сім'ї.

Суспільний поділ праці, поява приватної власності, виникнення класів підривають організацію родового суспільства і приводять до утворення держави.

«Зіткнення суспільних класів, що тільки но утворилися, — говорить Енгельс, — зриває старе суспільство, яке базується на родових об'єднаннях: його місце заступає нове суспільство, згуртоване в державу, підрозділами якого вже є не родові, а місцеві об'єднання, суспільство, в якому відносини власності цілком панують над родинними відносинами і в якому відтепер вільно розгортаються класові суперечності і класова боротьба, що становлять зміст всієї писаної історії до нашого часу»⁴.

Держава, на думку Енгельса, розвивалася як шляхом перетворення органів родового устрою, так і за допомогою повної заміни їх справжніми органами державної влади. На місце справжнього «озброєного народу», який охороняв себе в своїх родах, фратріях і племенах, ви-

¹ Ф. Енгельс, «До житлового питання», вид. 1934 р., ст. 70.

² Ф. Енгельс, «Походження сім'ї, приватної власності і держави», стор. 6.

³ Там же, стор. 38.

⁴ Там же, стор. 6.

ступила озброєна «публічна влада», яка не збігається з сукупністю озброєного народу, ворожа йому і складається з озброєних загонів (військо, поліція), з речових додатків — в'язниць і примусових установ всякого роду. Найважливіші риси держави, що відрізняють її від родової організації, це розчленування підданих держави за територіальним поділом, наявність публічної влади, податки, державні борги.

«Для утримання цієї публічної влади потрібні внески громадян — податки. Останні були зовсім невідомі родовому устрою. Тим краще вони відомі нам! З розвитком цивілізації податків уже не вистачає; держава видає бексель на майбутнє, укладає позики, вдається до державних боргів. Про них старенька Європа може таксамо розповісти чимало»¹.

Для Енгельса, як активного борця за справу робітничого класу, питання походження і суті держави — це не абстрактні питання. Для нього це актуальні питання революційної діяльності пролетаріату, що бореться за повалення капіталізму, за встановлення диктатури пролетаріату.

Невипадково, розвиваючи ці положення Енгельса, Ленін зауважує: «Складається держава, створюється особлива сила, особливі загони озброєних людей, і кожна революція, руйнуючи державний апарат, показує нам наочно, як пануючий клас прагне відновити особливі загони озброєних людей, що служать йому, як пригнічений клас прагне створити нову організацію цього роду, здатну служити не експлуататорам, а експлуатованим.

Енгельс ставить в наведеному міркуванні теоретично те саме питання, яке практично, наочно і при тому в масштабі масової дії ставить перед нами кожна велика революція, саме питання про взаємовідносини «особливих» загонів озброєних людей і «самодіючої озброєної організації населення». Ми побачимо, як це питання конкретно ілюструється досвідом європейських і російських революцій»².

Енгельс всебічно вивчає шлях виникнення і розвитку держави. Зокрема він показує шляхи походження Афіньської рабовласницької держави, що являє собою, за словами Енгельса, класичну, типову форму виникнення держави взагалі. Афіньська держава виникла «.. без всякого впливу зовнішнього чи внутрішнього насильства»³.

У своїй роботі «Походження сім'ї, приватної власності і держави», написаній ним в порядку «виконання заповіту» Маркса, Енгельс обгрунтовує, розвиває погляди марксизму на державу. В цій роботі Енгельс показує, що держава виникла не в наслідок якихось зовнішніх причин і не є зовні нав'язана суспільству, а вона з неминучістю утворилася в результаті розкладу родового устрою, в наслідок суспільного поділу праці, появи приватної власності і класів. За Енгельсом, виникнення держави свідчить про те, що суспільство заплуталося в нерозв'язаній суперечності з самим собою, розкололося на непримиренні протилежності.

Ленін дуже високо цинив цю роботу Енгельса, називаючи її одним з основних творів сучасного соціалізму, в якому можна з довірою поставитися до кожної фрази. Хоч Енгельс писав цю книжку в період найжорстокішого терору проти робітничого класу і його партії, в період діяння в Німеччині відомого бісмарківського закону проти соціалістів, Енгельс, як пристрасний борець за справу робітничого класу,

¹ Ф. Енгельс, «Походження сім'ї, приватної власності і держави», стор. 173.

² Ленін, Твори, т. XXI, стор. 375

³ Ф. Енгельс, «Походження сім'ї, приватної власності і держави», стор. 120.

написав її «не оглядаючись на винятковий закон»¹, зробивши у ній всі революційні висновки.

В своїй лекції «Про державу» Ленін неодноразово посилається на цю роботу Енгельса, всебічно показуючи історію розвитку держави, різні форми державного устрою в рабовласницькому, феодальному і буржуазному суспільствах. Лекція «Про державу» Леніна, як і інші його роботи, є класичним прикладом того, як треба розвивати і застосовувати матеріалістичну діалектику в питаннях держави, як треба конкретно історично вивчати «організацію різних типів держав — історію державних форм, що підносяться над економікою».

В своїй книзі «Держава і революція» Ленін, розвиваючи основні положення Енгельса, дає класичну характеристику процесу виникнення держави: «Держава виникає там, тоді і остільки, де, коли і оскільки класові суперечності об'єктивно не можуть бути примирені. І навпаки: існування держави доводить, що класові суперечності непримиренні»².

Маркс і Енгельс, критикуючи буржуазну теорію насильства Дюрінга, рішуче підкреслювали, що реальною базою держави є спосіб виробництва і форма спілкування індивідів, які взаємно обумовлюють один одного, при чому «Ці дійсні відносини ніяк не створюються державною владою, а, навпаки, самі вони — створююча її сила»³.

В той же час Маркс і Енгельс підкреслювали, що Дюрінг в дійсності заперечував революційну роль насильства в справі переходу від однієї форми суспільства до іншої, в справі революційного повалення буржуазного ладу.

«Про це ж, — говорить Енгельс, — що сила відіграє в історії ще іншу роль — роль революційну, що вона є, кажучи словами Маркса, «повитухою» кожний раз, коли старе суспільство носить в своїх надрах новий порядок, що вона служить знаряддям, яким суспільний рух розбиває мертві і задубілі політичні форми, — про все це ми не знаходимо у пана Дюрінга ні слова»⁴.

Критика Енгельсом теорії насильства Дюрінга має і тепер актуальне політичне значення. Грунтуючись на критиці Енгельсом Дюрінга, розвиваючи і збагачуючи положення Енгельса, — Ленін провадив боротьбу проти теоретиків II Інтернаціоналу Каутського, Кунова і інших, які, підхопивши «теорію насильства», розвивають і відстоюють її в боротьбі проти марксизму. Так, наприклад, Каутський, називаючи марксистське вчення про виникнення держави «гіпотезою», намагається довести, що класи і держави утворюються шляхом акту завоювання; він приймає географічне середовище «за державно-утворюючий» фактор. Він силкується провести різницю між державою і владою, «обґрунтувати» свою контрреволюційну тезу «надкласовості» буржуазної держави. Цей найлютіший ворог робітничого класу вважає «сучасну буржуазно-демократичну державу органом більшості населення, тобто трудящих класів»⁵.

Буржуазну державу з її озброєними загонами — армією, поліцією, в'язницями і судами, що гноблять трудящих, Каутський намагається подати у вигляді «органу трудящих класів». Життя, класова боротьба,

¹ Архів Маркса-Енгельса, т. I (VI), стор. 251.

² Ленін, Твори, т. XXI, стор. 372.

³ К. Маркс і Ф. Енгельс, Твори, т. IV, стор. 311.

⁴ Ф. Енгельс, «Анти-Дюрінг», вид. 1933 р., стор. 131.

⁵ Каутський, «Матеріалістичне розуміння історії», т. II, Соцгиз, 1934 р., стор. 528.

діяльність буржуазних держав відкидає всі ці ворожі висновки Каутського. Яскравою ілюстрацією цього може бути Німеччина. Там фашисти, за офіціальними зменшеними даними, за час свого перебування при владі, вбили 4 200 чоловік, заарештували 317 800, поранили і піддали нестерпним катуванням 218 600 антифашистських робітників, селян і інш.¹

Енгельс висміював антимарксистські погляди Ткачова, який вважав, що в Росії нема ні буржуазії, ні міського пролетаріату, що самодержавна російська держава ніби не має ніякого коріння в економічному житті народу, не втілює в собі інтересів ніякого стану і є, таким чином, надкласовою категорією.

На багатому фактичному матеріалі Енгельс в своїх листах про Росію показав, що самодержавство в Росії було формою політичного панування поміщиків-кріпосників, їх диктатурою, що придушувала пригноблені класи і грабувала народи.

Очищаючи марксистське вчення про державу від опортуністичних спотворень, занесених до нього теоретиками II Інтернаціоналу, розвиваючи і збагачуючи положення Енгельса, Ленін провадив непримиренну боротьбу проти міжнародного опортунізму і російського меншовизму.

Уже в своїх перших працях: «Що таке друзі народу», «Економічний зміст народництва» Ленін викриває опортуністів (легальних марксистів, економістів і меншовиків). В таких працях, як «Держава й революція», «Пролетарська революція і ренегат Каутський», Ленін розвиває, на основі великого досвіду пролетарського руху, погляди Маркса—Енгельса на державу. В той же час Ленін продовжує нещадно боротися проти ворогів марксизму, щент розбиваючи ревізіоністські настанови теоретиків II Інтернаціоналу—Каутського і інших.

* * *

Вивчаючи суспільно-економічні формації, розробляючи питання про взаємовідносини економіки і політики в історії суспільного розвитку, Енгельс викриває суть різних експлуаторських типів держави.

Енгельс яскраво малює співвідношення між громадянським суспільством і державою, підкреслюючи, що «... держава, політичний порядок є підлеглим, а громадянське суспільство, царство економічних відносин, головним елементом. За старим поглядом на державу, який поділяв також і Гегель, вона була, навпаки, визначаючим елементом, а громадянське суспільство підлеглим, від неї залежним»².

У книзі «Розвиток соціалізму від утопії до науки» Енгельс показує, що експлуаторська держава, незалежно від її форми, є організацією експлуаторського класу для підтримки його зовнішніх умов виробництва, для насильницького утримання експлуатованого класу у визначуваних даним способом виробництва умовах придушення. «Держава була офіціальним представником всього суспільства, його зосередженням у видимій корпорації, але вона була такою лише остільки, оскільки вона була державою того класу, який для своєї епохи один становив все суспільство: в давнину вона була державою громадян-рабовласників, у середні віки—феодалного дворянства, у наш час—буржуазії»³.

¹ Див. Дімітров, Доповідь на VII конгресі Комінтерну, стор. 16—17.

² Ф. Енгельс, «Людвіг Фейербах і кінець німецької класичної філософії», стор. 49.

³ К. Маркс і Ф. Енгельс, Твори, т. XV, стор. 542.

Енгельс показує, як в надрах феодального суспільства зароджуються форми капіталістичного укладу і як буржуазія, захоплюючи владу в буржуазній революції, приводить державний лад у відповідність з нязвною буржуазною економікою.

Викриваючи всю безгрунтовність лицемірних фраз буржуазних мислителів про «державу розуму», про «справедливість», «рівність», Енгельс яскраво змалював буржуазне суспільство, як грандіозний заклад для експлуатації величезної більшості народу незначною меншістю. Вказуючи на зріст протилежності між бідністю і багатством, між працею і капіталом, на посилення антагонізму між пролетаріатом і буржуазією, він показав процес формування керівних капіталістичних держав в національних війнах і революціях.

«Держава розуму, — писав Енгельс, — зазнала цілковитого краху. Суспільний договір Руссо знайшов своє здійснення в пануванні терору, від якого буржуазія, що зневірилася в своїх власних політичних здатностях, шукала порятунку спочатку в підкупності Директорії, а потім під крилом наполеонівського деспотизму. Обітований вічний мир перетворився в нескінченну завойовницьку війну»¹.

З розвитком класової боротьби, з розвитком антагонізму між працею і капіталом, гнобительський характер буржуазної держави все більше і більше виступає відверто. Аналізуючи природу буржуазної держави, Енгельс показує шляхи розвитку буржуазної державної машини в різних країнах (Німеччина, Франція, Англія і інш.).

Товариш Сталін у роботі «Марксизм і національно-колоніальне питання» дуже яскраво показав, що процес ліквідації феодалізму і розвитку капіталізму є в той же час процесом складання людей в нації, що в Англії, Франції і Італії і почасти Німеччині цей період «...в часі загалом і в цілому збігся з періодом появи централізованих держав», що «...утворення націй означало там разом з тим перетворення їх у самостійні національні держави. Англійська, французька і інші нації є в той же час англійською і іншими державами. Ірландія, що лишилася поза цим процесом, не міняє загальної картини.

Трохи інакше йде діло в Східній Європі. В той час як на Заході нації розвинулися в держави, на Сході склалися міжнаціональні держави, держави, що складаються з кількох національностей. Такі є Австро-Угорщина, Росія»².

В Німеччині, наприклад, так були сильні елементи феодалізму, що Пруська і Австрійська абсолютні монархії і після революції 1848 року довго ще зберігали поміщицько-юнкерський характер. Німеччина являла собою 36 окремих дрібних держав. Тут на відміну від Франції і Англії промисловість і торгівля розвивалися відносно повільно і сама буржуазія в наслідок своєї слабкості порівнюючи довго не могла відігравати провідної ролі в політичному житті країни, впливати на її державний устрій. Феодальне дворянство довго вважалося «першим станом» в країні, зберігаючи більшу частину своїх привілеїв, даючи кадри урядових чиновників і займаючи майже всі офіцерські посади.

У книзі «Сила і економіка в утворенні Німецької імперії», в статтях під назвою «Німецька кампанія за імперську конституцію»³ і інших статтях Енгельс показує процес об'єднання Німеччини в самостійну державу, викриває реакційні дрібнобуржуазні ілюзії щодо національно-

¹ К. Маркс і Ф. Енгельс, Твори, т. XV, стор. 510.

² Сталін, «Марксизм і національно-колоніальне питання», вид. 1934 р., стор. 69—11.

³ К. Маркс і Ф. Енгельс, Твори, т. VII, стор. 399.

визвольної місії Пруссії і Луї Бонапарта, вказує на плазування Пруської самодержавної монархії перед російським царатом — твердинею реакції, європейським жандармом. Викриваючи причини швидкого зростання промисловості, торгівлі і класу буржуазії в Німеччині, Енгельс показав розвиток німецької буржуазної держави. Зміцнившись економічно і політично, буржуазні елементи Німеччини «...перетворили державу відповідно до своїх потреб»¹, використовуючи її в боротьбі з ростучим пролетарським робітничим рухом.

Енгельс разом з Марксом провадив рішучу боротьбу проти поглядів Лассаля на державу. Аналізуючи уроки озброєних повстань, досвід революційної боротьби 1848—1849 рр., Маркс і Енгельс спрямовують свої удари проти поглядів Лассаля, який заперечував революційний шлях повалення буржуазного ладу, мріяв про мирне перетворення суспільства шляхом загального виборчого права, прагнув за допомогою поміщицько-юнкерської держави «запровадити» соціалізм, загравав з урядом Бісмарка, з пруськими поміщиками.

Одночасно Енгельс рішуче боровся проти дрібнобуржуазних прудоністів, які мислили перехід до соціалізму шляхом мирного викупу засобів виробництва у капіталістів і шукали розв'язання «соціального питання» в цілому ряді законодавчих реформ.

У книзі «До житлового питання» Енгельс зло висміює Прудона, показує необхідність експропріації капіталістів і встановлення диктатури пролетаріату, при якій тільки й можлива революційна перебудова суспільства. Енгельс писав, що тільки пролетарська партія спроможна повести робітників і трудящих селян «...на останній рішучий бій, який рано чи пізно повинен буде назавжди знищити в Європі панування не тільки «тиранів», «деспотів» і «узурпаторів», але незрівняно більш могутню і страшну владу: владу капіталу над працею»².

На прикладі Франції Енгельс показує, як удосконалює буржуазія свою державну машину і як разом з тим зростає революційний рух пролетаріату, що йде до повалення класу капіталістів, до зламання буржуазної державної машини.

«Франція, — говорить Енгельс, — розгромила під час Великої революції феодалізм і заснувала чисте панування буржуазії з тією класичною ясністю, як ні одна інша європейська країна. Її боротьба пролетаріату, що піднімає голову проти пануючої буржуазії, виступає тут в такій гострій формі, яка іншим країнам невідома»³.

У Франції після Великої буржуазної революції представницька буржуазна держава одержала найяскравіший розквіт. Це був період перемоги і зміцнення капіталізму і буржуазної демократії в передових країнах. Франція була батьківщиною класичного буржуазного кодексу Наполеона, який являє собою зразок захисту буржуазної власності.

Після 1830 року у Франції панування фінансової буржуазії створило сильну централізовану державну владу в особі чиновництва, бюрократії, поліції, армії, суду, духівництва. З зростанням капіталізму, з загостренням класової боротьби зростає військово-бюрократична державна машина і посилюється її залежність від капіталу. Відомо, що у Франції фінансова нужда з самого початку поставила Липневу монар-

¹ Ф. Енгельс, «Революція і контрреволюція в Німеччині», Партвидав, 1935 р., стор. 11.

² Там же, стор. 112.

³ Ф. Енгельс, Передмова до III видання книги Маркса «18 Брюмера», Партвидав, 1933 р., стор. 7.

хію у виключну залежність від великої буржуазії, та і сама «Липнева монархія, — говорить Маркс, — була не чим іншим, як акціонерною компанією для експлуатації французького національного багатства; дивіденди її розподілялися між міністрами, палатами, 240.000 виборців і їх присними»¹.

Енгельс викрив суть буржуазної держави, буржуазної демократичної республіки.

«В дійсності ж держава, — говорить Енгельс, — є не що інше, як машина для придушення одного класу іншим — і в демократичній республіці ніяк не менше, ніж в монархії»².

Енгельс жив і боровся в період домонопольного капіталізму. Проте, він по-пророчому вказував на ряд нових зв'язків держави з економікою, трестами, зазначаючи, що держава «з трестами чи без трестів» є офіційним представником капіталістичного суспільства. «Сучасна держава, — говорить Енгельс, — які б не були її форми, є чисто капіталістична машина, держава капіталістів, ідеальний сукупний капіталіст»³.

Енгельс викривав «чисту» демократію. Аналізуючи суть буржуазної демократичної республіки і відміну її від монархії, він вказував, що і монархія, і буржуазна демократична республіка ворожі пролетаріатові, що демократична республіка, будучи вищою формою держави, порівнюючи з монархією, не усуває проте гніту капіталу, класової боротьби, а міняє лише форми пригнічення пролетаріату.

Енгельс вказував, що буржуазна демократична республіка, парламентаризм, загальне виборче право, порівнюючи з кріпосництвом, феодально-абсолютистським ладом, були величезним прогресом. Вони дають можливість пролетаріатові згуртуватися, об'єднуватися, виховуватися для боротьби за повалення капіталізму і за встановлення диктатури пролетаріату.

В листах про французьку робітничу партію Енгельс викриває буржуазну демократичну республіку, що являє собою лише форму диктатури буржуазії. Він бичує опортуністів за забобонне базікання про ніби мирний перехід через буржуазну республіку від капіталізму до соціалізму.

«... республіка, — писав Енгельс, — як і всяка інша форма правління, визначається її змістом. До того часу, поки вона є формою буржуазної демократії, вона нам так само ворожа, як і перша-ліпша монархія (різниця лише у формі цієї ворожості). Думати тому, що республіка по суті являє собою соціалістичну форму — зовсім недозволена ілюзія»⁴.

В зв'язку з аналізом буржуазної республіки, як форми диктатури буржуазії, Енгельс ставить питання про виборче право, неодноразово підкреслюючи значення загального виборчого права в справі виховання і навчання пролетаріату в боротьбі проти капіталу, за перемогу пролетарської революції. Він вказував, що виборче право, будучи знаряддям панування буржуазії, дає можливість пролетаріатові урахувати свої сили і сили противників, зіткнутися з народними масами і впливати на них. Вказуючи на необхідність революційного використання загального виборчого права, як відносно легального методу класової боротьби пролетаріату, Енгельс разом з тим не мав ніяких

¹ К. Маркс, «Класова боротьба у Франції», Партвидав, 1933 р., стор. 31.

² Ф. Енгельс, Вступ до роботи К. Маркса, «Громадянська війна у Франції», Партвидав, 1935 р., стор. 16.

³ К. Маркс і Ф. Енгельс, Твори, т. XV, стор. 540.

⁴ Цитується за книгою Леніна «Марксизм про державу», стор. 30.

ілюзій щодо ролі виборчого права в справі визволення пролетаріату. Він неодноразово підкреслював, що «... в державних установах, в яких організується панування буржуазії, можна знайти ще багато такого, чим робітничий клас може скористуватися для боротьби проти цих самих установ»¹.

Енгельс учив робітничий клас поєднувати збройну боротьбу з використанням всіх легальних можливостей, які пролетаріат відвоює у буржуазії. Він говорив про виборче право, як про можливість для представників робітничого класу одержати «... трибуну, з якої вони незрівнянно більш авторитетно і вільно, ніж в пресі і на зборах, можуть звертатися як до своїх противників в парламенті, так і до мас поза ним»².

Ленін, розвиваючи погляди Енгельса на буржуазну демократичну республіку, писав: «Якщо Енгельс говорить, що при демократичній республіці «ніяк не менше», ніж при монархії, держава залишається «машиною для пригноблення одного класу іншим», то це зовсім не значить, щоб форма пригноблення була для пролетаріату байдужа, як «вчать» деякі анархісти. Ширша, вільніша, відвертіша форма класової боротьби і класового пригноблення дає пролетаріатові гігантське полегшення в боротьбі за знищення класів взагалі»³.

Ленін і Сталін, спираючись на вчення Маркса і Енгельса, створили вчення про імперіалізм, розвинули в нових умовах класової боротьби марксистське вчення про державу. Вони показали, що в епоху імперіалізму пануючі класи на перший план висуюють голе насильство, терористичні методи збереження буржуазної диктатури, зводять нанівець рештки буржуазної демократії і парламентаризму.

«... пануючі класи капіталістичних країн, — говорив товариш Сталін на XVII з'їзді партії, — старанно нищать або зводять нанівець останні рештки парламентаризму і буржуазної демократії, які можуть бути використані робітничим класом в його боротьбі проти гнобителів, заганяють в підпілля комуністичні партії і переходять до відверто терористичних методів збереження своєї диктатури»⁴.

Вказівки вчителів марксизму про революційне використання пролетаріатом легальних можливостей, зокрема буржуазного виборчого права, мають якнайактуальніше значення в світлі рішень VII конгресу Комуністичного Інтернаціоналу про єдиний фронт боротьби проти фашизму і війни, боротьби за збереження і використання різних демократичних свобод, в тому числі і буржуазного виборчого права, для захисту інтересів трудящих.

«Ми не анархісти, — говорив товариш Дімітров на VII конгресі Комуністичного Інтернаціоналу, — і нам зовсім не байдуже, який політичний режим існує в даній країні: буржуазна диктатура у формі буржуазної демократії, хоча б з найбільш урізаними демократичними правами і свободами, чи буржуазна диктатура в її відкритій, фашистській формі. Будучи прихильниками радянської демократії, ми будемо відстоювати кожен п'ядь демократичних завоювань, які робітничий клас вирвав силами впертої боротьби, і будемо рішуче битися за їх розширення»⁵.

¹ Ф. Енгельс, Вступ до роботи К. Маркса «Класова боротьба у Франції», Партвидав, 1935 р., стор. 17.

² Там же.

³ Ленін, Твори, т. XXI, стор. 424.

⁴ Сталін, «Питання лєнінізму», вид. X, стор. 463.

⁵ Доповіді і резолюції на VII конгресі Комінтерну, стор. 224.

* * *

Основним і головним в марксизмі є вчення про диктатуру пролетаріату, як про новий тип держави, необхідний на весь перехідний період від капіталізму до комунізму. Це вчення, вперше дане Марксом, Енгельс в своїх працях неухильно розвивав, як основну ідею марксизму.

Уже в ранніх своїх творах («Німецька ідеологія», «Злидні філософії», «Комуністичний маніфест») Маркс і Енгельс обґрунтували вчення про диктатуру пролетаріату, бачачи в ній єдиний засіб революційної перебудови суспільства, знищення класів і створення комуністичного суспільства. Свое вчення про класову боротьбу, про соціалістичну революцію вони послідовно доводили до питання про захоплення влади пролетаріатом, до встановлення диктатури пролетаріату.

В «Комуністичному маніфесті» Маркс і Енгельс говорять про насильницьке повалення буржуазного ладу, про перетворення пролетаріату в пануючий клас, про деспотичне вторгнення його в право буржуазної власності, про централізацію всіх засобів виробництва в руках нової пролетарської держави. Вони дають класичне визначення цієї держави нового типу: «...держава, тобто організований в пануючий клас пролетаріат». Маркс і Енгельс показують, що пролетаріат, керований революційною партією, очолюючи революційні маси трудящих і пригноблених народів в переможній пролетарській революції, силою повинен скинути політичну владу буржуазії і встановити свою диктатуру. Це положення Енгельс вже підкреслює в книзі «Становище робітничого класу в Англії» (1845 р.).

Аналізуючи події листопада-грудня 1848 р. в Німеччині, Енгельс показує цілковиту нездатність будьякого іншого класу, крім пролетаріату, здійснити соціалістичну революцію, встановити свою диктатуру і побудувати комуністичне суспільство. В цій боротьбі за своє економічне і політичне визволення трудяще селянство під гегемонією пролетаріату знаходить собі спільника і вождя в міському пролетаріаті, який скидає буржуазний лад¹.

У «Зверненні Центрального Комітету до Співки комуністів» Маркс і Енгельс особливо яскраво обґрунтовують і розвивають свою ідею перманентної революції, яка дістала дальший розвиток в ленінсько-сталінській теорії переростання буржуазно-демократичної революції в революцію соціалістичну.

Розвиваючи і збагачуючи цю теорію, Ленін і Сталін відстояли її в боротьбі проти меншовиків, проти контрреволюційної троцькістської теорії «перманентної» революції.

Ставлячи питання про доведення буржуазно-демократичної революції до кінця і одночасно про підготовку мас до соціалістичної революції, учителі марксизму висували завдання зламання буржуазної держави і створення нового типу держави.

В нерозривному зв'язку з питанням про завоювання політичної влади пролетаріатом, про новий тип держави, Енгельс ставить питання про необхідність міцної пролетарської партії. Уже в «Комуністичному маніфесті» про комуністів говориться, як про найрішучішу частину робітничого класу, як про авангард пролетаріату, що має перевагу «в розумінні умов ходу і загальних результатів пролетарського руху».

¹ Див Енгельс, «Селянська війна в Німеччині», стаття «Революційний рух в 1848 році».

У «Зверненні Центрального Комітету до Спілки комуністів» (1850 р.) Маркс і Енгельс особливо підкреслювали значення для боротьби пролетаріату самостійної революційної партії. В своєму листі від 18 грудня 1899 року до данського соціал-демократа Тріра Енгельс чітко формулює свої погляди на роль пролетарської партії і її відношення до інших партій, погляди, які Енгельс захищав разом з Марксом, починаючи з 1847 року в «Комуністичному маніфесті» і проводив в I Інтернаціоналі. В цьому листі Енгельс пише, що для перемоги пролетаріату, для завоювання ним політичного панування треба, щоб пролетаріат «...утворив особливу класово-свідому, класову партію, окрему від усіх інших партій і їм протиставлену. Але це не означає, що ця партія не може в той чи інший момент використати в своїх цілях інші партії»¹.

Висуваючи завдання збройного насильницького повалення капіталістичного ладу, зруйнування буржуазної державної машини і створення нової пролетарської держави, з'ясовуючи всесвітньо-історичну роль пролетаріату і роль його революційної партії, Енгельс любовно всебічно вивчає Паризьку Комуни 1871 р., як новий тип держави, як прообраз пролетарської соціалістичної республіки. Енгельс слідом за Марксом показує, що Паризька Комунa була не чим іншим, як революційною диктатурою пролетаріату.

«Останнього часу, — писав Енгельс у вступі до «Громадянської війни у Франції», — соціал-демократичний філістер знову починає зазнавати рятувального страху при словах: *Диктатура пролетаріату*. Чи хочете ви знати, панове, як ця диктатура виглядає? Подивіться на Паризьку Комуни. Це була диктатура пролетаріату»².

Паризька Комунa, як новий тип держави, виникла в огні класової боротьби пролетаріату проти буржуазії, в полум'ї барикадних боїв праці проти капіталу. Повсталі паризькі озброєні робітники, за висловом Енгельса, нав'язували в революції свою волю іншій частині населення «...за допомогою гвинтівки, багнетів і гармат, тобто засобів надзвичайно авторитарних»³.

Паризька Комунa завдала першого серйозного удару капіталізму і буржуазній демократії. Вона була вищим типом демократії, демократією більшості трудящих в протилежність буржуазній республіці, що є формою диктатури буржуазії. Комунa провела ряд заходів економічного і політичного характеру. У вступі від 18 березня 1891 р. до Марксової «Громадянської війни у Франції» Енгельс яскраво, всебічно аналізує заходи Паризької Комуни, підкреслюючи, що «...починаючи з 18 березня, став різко виявлятися чисто класовий характер паризького руху, затемнений до того часу боротьбою з ворогом, що вдерся. У Комуні засідали майже виключно робітники або визнані представники робітничого класу, у згоді з цим і її постанови відрізнялися рішуче пролетарським характером»⁴.

Комунa провела рішучі заходи проти експлуататорської держави. Ці заходи означали заміну одних установ іншими, установами принципіально іншого характеру.

«Поперше, — говорить Енгельс, — вона призначила на всі посади по управлінню, по суду, по народній освіті, осіб, обраних загальним голосуванням, і до того запровадила право в будьякий час відкликати

¹ Цит. за вибр. твор. К. Маркса, т. II, (двотомник), стор. 21.

² Ф. Енгельс, Вступ до роботи К. Маркса «Громадянська війна у Франції», Партвидав, 1935 р., стор. 17.

³ К. Маркс і Ф. Енгельс, Твори, т. XV, стор. 137.

⁴ К. Маркс, Вибрані твори (двотомник), т. II, стор. 357.

цих виборних осіб за ухвалою їх виборців. А, подруге, вона платила всім урядовцям як вищим, так і нижчим лише таку плату, яку одержували інші робітники»¹.

Декрет про знищення постійного війська і заміну його озброєним народом, виборність і змінність у всякий час депутатів і чиновників, об'єднання законодавчої і виконавчої влади, перетворення чиновників у змінюваних виконавців — ось основні заходи Паризької Комуні. Ці заходи характеризують Паризьку Комуну, як новий тип держави пролетарської диктатури, як вищий тип демократії для трудящих, як пролетарську соціалістичну республіку у відміні від старої експлуататорської держави.

«Ці заходи, — писав Ленін, — торкаються державної, чисто політичної перебудови суспільства, але вони набувають, розуміється, всього свого змісту і значення лише в зв'язку з здійснюваною чи підготовлюваною «експропріацією експропріаторів», тобто переходом капіталістичної приватної власності на засоби виробництва в суспільну власність»².

Паризька Комунa, як новий тип держави, є повною протилежністю продажному, прогнилому буржуазному парламентаризмові, буржуазній державі.

Вороги марксизму, теоретики II Інтернаціоналу — Каутський, Бернштейн і інші — оббрехали Паризьку Комуну, як уряд робітничого класу. Анархісти не розуміють суті революції і її специфічних завдань щодо держави. Вони намагалися довести, що Паризька Комунa ніби підтвердила їх анархічні настанови у питанні про державу. Не знаючи чи треба руйнувати державну буржуазну машину і чим її замінити, анархісти чимало додали шкідливої домішки як у програмні вимоги Паризької Комуні, так і в її стратегію і тактику.

Маркс і Енгельс публікують ряд статей проти прудоністів, «автономістів», де підкреслюють необхідність для пролетаріату захопити владу в свої руки, роз'яснюють, що Паризька Комунa була саме державою пролетаріату. Гаазький конгрес I Інтернаціоналу (1872 р.), учасниками якого були Маркс і Енгельс, мав велике значення в справі викриття анархістів. На конгресі було ухвалено рішення про необхідність політичної боротьби, а Бакунін і ряд його прибічників були виключені з Інтернаціоналу. Енгельс, за дорученням Гаазького конгресу I Інтернаціоналу, пише брошуру проти бакуністів під назвою «Альянс соціальної демократії». В ряді статей (наприклад, «Бакуністи за роботою», «Про авторитет»). Енгельс, аналізуючи Паризьку Комуну і її хиби, провадить гостру боротьбу проти бакуністів, які вимагали, за висловом Енгельса, щоб «...державa була скасована ще раніше, ніж будуть скасовані ті соціальні відносини, які породили її». Енгельс роз'яснює, що після революції авторитет і держава не зникають. «Коли б Паризька Комунa не спиралася на авторитет озброєного народу проти буржуазії, то хіба вона протрималася б більше одного дня? Чи не вправі ми, навпаки, гудити Комуну за те, що вона дуже мало користувалася цим авторитетом? Отже, одно з двох: або антиавторитаристи не знають самі, що вони говорять, і в цьому випадку вони сіють лише плутанину, або вони це знають, і в цьому випадку вони зраджують рухові пролетаріату. В тому і в другому випадку вони служать реакції»³.

¹ Ф. Енгельс, Вступ до роботи К. Маркса «Громадянська війна у Франції», Партвидав, 1935 р., стор. 16.

² Ленін, Твори, т. XXI, стор. 399.

³ К. Маркс і Ф. Енгельс, Твори, т. XV, стор. 137.

Ленін високо цінував ці вказівки Енгельса. На берегах статті Енгельса «Про авторитет» проти слів, де Енгельс говорить про те, що революція найавторитетніша річ, Ленін зауважує: «Добре сказано». Маркс і Енгельс в боротьбі на два фронти своє вістря скеровували не тільки проти анархістів. Вони викривали таксамо і реформістів, які оббрехали Паризьку Комуну і які природно не могли послідовно боротися проти анархістів.

Бернштейн і Каутський намагалися довести, що після Паризької Комуні Маркс і Енгельс ніби стали на шлях «повільного», «мирного», розвитку в протилежність революційному захопленню влади. Ці ренегати марксизму виступили проти марксистського висновку про необхідність руйнування буржуазної державної машини і створення нової держави типу Паризької Комуні.

Енгельс у протипагу реформістам у передмові до «Громадянської війни у Франції» знову підкреслював необхідність руйнування буржуазної державної машини, вказуючи, що «Комуна повинна була з самого початку визнати, що робітничий клас, прийшовши до панування, не може далі хазяйнувати, користуючись старою державною машиною; що для того, щоб не втратити знову свого тільки що завойованого панування, робітничий клас повинен ...усунути всю стару машину пригнічення, що до цього часу вживалася проти нього самого»¹.

Великі продовжувачі справи Маркса і Енгельса — Ленін і Сталін висували на перший план цей головний урок марксизму щодо питання про державу в боротьбі проти опортуністів як на міжнародній арені, так і в Росії. Ленін всебічно показав історію розвитку поглядів Маркса і Енгельса на диктатуру пролетаріату, на державу нового типу. Так, посилаючись на книгу Маркса «18 Брюмера Луї Бонапарта», Ленін зауважує: «В цьому знаменитому міркуванні марксизм робить величезний крок вперед, порівнюючи з «Комуністичним маніфестом». Там питання про державу ставиться ще надто абстрактно, в самих загальних поняттях і висловах. Тут питання ставиться конкретно і висновок робиться надзвичайно точний, певний, практично відчутний: всі попередні революції удосконалили державну машину, а її треба розбити, зламати.

Цей висновок є головне, основне у вченні марксизму про державу і саме це основне не тільки зовсім забуте пануючими офіційними соціал-демократичними партіями, але й прямо *перекручене* (як побачимо нижче) найвизначнішим теоретиком II Інтернаціоналу К. Каутським»².

В тісному зв'язку з питанням про новий тип держави, що виникає в результаті пролетарської революції, Енгельс ставить питання про завдання пролетарської держави в перехідний період від капіталізму до комунізму і про історичну долю держави пролетарської диктатури. Історична доля держави цікавила Маркса і Енгельса з самого початку їх революційної діяльності. На досвіді класової боротьби вони з'ясовують суть і шляхи розвитку держави, показують, як в наслідок поділу суспільства на класи «... держава стала в наслідок цього розколу необхідністю», а «...з зникненням класів зникне неминуче і держава»³.

Уже в «Німецькій ідеології» і в «Злиднях філософії» говориться про історичний характер держави, про те, що з перемогою комунізму

¹ Ф. Енгельс, Вступ до роботи К. Маркса «Громадянська війна у Франції», Партвидав, 1935 р., стор. 14.

² Ленін, Твори, т. XXI, стор. 387—388.

³ Ф. Енгельс, «Походження сім'ї, приватної власності і держави», вид. 1932 р., стор. 175—176.

не буде політичної влади, як офіційного вияву протилежності класів всередині суспільства. В «Комуністичному маніфесті» Маркс і Енгельс проводять думку про те, що робітничий клас за допомогою революції стає пануючим класом, знищує класи і потім своє власне панування. Ці ж погляди вони формулюють і в «Зверненні до Спільки комуністів», де говориться про класову диктатуру пролетаріату, як про необхідний перехідний ступінь «...до скасування всяких класових відмінностей».

Енгельс в своїх працях, головним чином в «Походженні сім'ї, приватної власності і держави», в «Анти-Дюрінгу» і в своїх «Листах», всебічно розглядає питання про історичну долю держави. Особливе значення для вияснення питання про розвиток поглядів Маркса і Енгельса на диктатуру пролетаріату, на історичну долю держави має лист Енгельса до Ван-Паттена від 18 квітня 1885 р. В цьому листі Енгельс писав: «Маркс і я з самого 1845 року завжди дотримувались того погляду, що одним з кінцевих результатів майбутньої пролетарської революції буде поступове розчинення (dissolution) і в решті зникнення політичної організації, що називається державою — організації, яка завжди мала за головну мету забезпечити за допомогою збройної сили економічне пригнічення трудящої більшості за допомогою меншості. Із зникненням заможної меншості зникає і необхідність озброєної державної сили, яка служить цілям придушення. В той же час ми завжди вважали, що для цього, а таксамо для досягнення інших, значно важливіших цілей майбутньої соціальної революції, пролетаріат повинен буде насамперед захопити в свої руки організовану політичну державну владу і за її допомогою зламати опір капіталістичного класу і реорганізувати суспільство. Все це викладене вже в «Комуністичному маніфесті» 1847 року, в кінці 2 розділу»¹.

Енгельс надавав цьому листові великого значення. В цьому листі Енгельс показує, що, починаючи вже з 1845 року, він і Маркс, викладаючи вчення марксизму про державу, розвивають ідею диктатури пролетаріату. Цей лист є гідна відповідь опортуністам з II Інтернаціоналу, що фальсифікують марксизм і намагаються довести, що «диктатура пролетаріату» це тільки «випадково» кинуте Марксом «слівце». Тут же Енгельс вказує і на творче завдання пролетарської держави в справі знищення класів і побудови комунізму. Пролетарська держава, придушуючи експлуаторів, перевиховуючи трудящих, повинна, за висловом Енгельса, «...зробити ту економічну революцію суспільства, без якої вся перемога мусила була б неминуче закінчитися поразкою і масовим винищенням робітників, як це було після Паризької Комуні»².

Маркс і Енгельс перехідний період від капіталізму до комунізму розглядали, як період найжорстокішої класової боротьби.

«Маркс і Енгельс,—говорить товариш Сталін,—розглядали період диктатури пролетаріату, як період більш або менш тривалий, повний революційних боїв та громадянських воєн, на протязі якого пролетаріат, стоячи при владі, вживає заходів економічного, політичного, культурного і організаційного характеру, необхідних для того, щоб замість старого капіталістичного суспільства створити нове соціалістичне суспільство, суспільство без класів, суспільство без держави»³.

Маркс і Енгельс дали основні начерки трьох завдань, трьох сторін

¹ К. Маркс і Ф. Енгельс, Архів, т. I/VI, стор. 224.

² Там же.

³ Сталін, «Питання ленінізму», вид. X, стор. 150.

пролетарської диктатури, які потім так майстерно були розвинені, збагачені і сформульовані Леніним і Сталіним. В листі до Бебеля від 18 березня 1875 р., справедливо названому Леніним найзнаменитішим документом марксизму, — у питанні про державу Енгельс викриває настанови проекту «Готської програми», особливо її політичні вимоги і яскраво формулює найважливіші завдання диктатури пролетаріату.

«Через те, — говорить Енгельс, — що держава є лише перехідна установа, якою доводиться користуватися в боротьбі, в революції, щоб силоміць придушити своїх противників, говорити про «вільну народну державу» є чисте безглуздя: поки пролетаріат ще відчуває потребу в державі, він відчуває потребу в ній не в інтересах свободи, а в інтересах придушення своїх противників, а коли стає можливим говорити про свободу, тоді держава, як така, перестає існувати»¹.

В іншому місці, кажучи про державну владу як про концентроване, організоване суспільне насильство, яким користується пануючий клас, Енгельс заявляє: «Навіщо ж ми тоді б'ємося за політичну диктатуру пролетаріату, коли політична влада економічно безсила? Сила (тобто державна влада) — це є таксамо економічна могутність»².

Маркс неодноразово підкреслював активну роль пролетарської держави в справі революційного перетворення економіки і знищення класів в перехідний період від капіталізму до комунізму. В своїх замітках на книгу Бакуніна «Державність і анархія» Маркс, викриваючи анархістів і реформістів, вказував, що поки існують ще інші класи, особливо клас капіталістичний, з яким пролетаріат бореться, пролетаріат повинен застосовувати заходи насильства, силоміць прискорюючи ліквідацію класів і перетворення економічних умов, на яких ґрунтується класова боротьба і існування класів³.

Ці настанови Маркса і Енгельса про основні завдання пролетарської держави, про збереження, зміцнення диктатури пролетаріату, про її вирішну роль в справі знищення класів і побудови комуністичного суспільства мають і тепер найактуальніше значення для трудящих СРСР. Ці настанови і висновки б'ють по контрреволюційному троцькізму, який заперечує можливість перемоги соціалізму в нашій країні і виступає проти диктатури пролетаріату. Вони б'ють по прибічниках контрреволюційних теорій згасання класової боротьби, негайного «вимирання», «послаблення» радянської держави, — «теорій», розгромлених ленінською партією на чолі з товаришем Сталіним.

Другим найважливішим завданням диктатури пролетаріату Енгельс вважав керівництво трудящими масами, особливо селянством, і їх соціалістичну переробку. В своїй роботі «Селянське питання у Франції і Німеччині» і інших працях Енгельс дає основні начерки політики соціалістичної переробки трудячого селянства після пролетарської революції. Він вказує, що завоювання пролетаріатом селянства на свій бік буде не тільки умовою завоювання пролетаріатом політичної влади, але й умовою успішного будівництва соціалізму. Партія повинна спочатку піти з міста на село, повинна зробитися сильною на селі⁴ — ось як Енгельс формулює завдання залучення пролетаріатом на свій бік

¹ К. Маркс і Ф. Енгельс, Твори, т. XXVI, стор. 386.

² К. Маркс і Ф. Енгельс. «Листи», Соцгиз, вид., 1931 р., стор. 385.

³ Див. К. Маркс і Ф. Енгельс, Твори, т. XV, стор. 186.

⁴ Див. Ф. Енгельс, «Селянське питання у Франції і Німеччині», вид. 1920 р., стор. 37—38.

трудящого селянства. Майже 100 років тому диференціюючи селянство, виділяючи трудяще селянство, Енгельс так формулює основне завдання пролетарської держави щодо трудящого селянства.

«Наше завдання щодо дрібних селян полягає насамперед в тому, щоб їх приватне виробництво і приватну власність перевести в товариську, але не силою, а за допомогою прикладу і пропонування суспільної допомоги для цієї мети. І тоді у нас, зрозуміло, буде досить засобів, щоб дати селянинові всі переваги, які й тепер уже мусять бути йому роз'яснені»¹. В той же час Енгельс ставить питання про експропріацію великих землевласників і куркулів. Товариш Сталін, розвиваючи вказівки Маркса—Енгельса у питанні про відношення пролетаріату до селянства, писав: «Хіба не ясно, що сказане Енгельсом ніде не може бути здійснене з такою легкістю і повнотою, як у країні диктатури пролетаріату?»².

Основні начерки політики пролетаріату у селянському питанні, намічені Марксом і Енгельсом, дістали свій розвиток і практичне здійснення в СРСР. Тут під проводом партії Леніна—Сталіна колгоспний лад перемиг. Куркульство ліквідоване як клас. Тисячі машинно-тракторних станцій, сотні тисяч тракторів, складних сільськогосподарських машин успішно працюють на колгоспних ланах.

Енгельс говорить про розвиток, зміцнення пролетарської держави, як про цілу епоху після соціалістичного перевороту, повну класових битв і таку, що приносить надзвичайно яскравий розквіт пролетарської демократії. Уже на досвіді Паризької Комуни Енгельс показує значення пролетарської демократії, заявляючи, що Комуна вже не була державою у власному розумінні. Посилаючись на передмову Енгельса від 1891 року до книги К. Маркса «Громадянська війна у Франції», де говориться про заходи Паризької Комуни в ділянці держави, Ленін зауважує: «Енгельс підходить тут до тієї цікавої грані, де послідовна демократія, з одного боку, перетворюється в соціалізм, а, з другого боку, — де вона вимагає соціалізму»³.

Пославшись на лист Енгельса до Бебеля від 18 березня 1875 року, в якому, за висловом Леніна, Енгельс «прекрасно висловив» необхідність держави, Ленін зауважує: «Демократія для гігантської більшості народу і придушення силою, тобто виключення з демократії експлуаторів, гнобителів народу, — ось яка видозміна демократії при переході від капіталізму до комунізму»⁴.

Товариш Сталін, даючи класичне визначення суті завдань диктатури пролетаріату, вказує на три її основні сторони:

1) Використання влади пролетаріату для придушення експлуаторів, для оборони країни, для зміцнення зв'язків з пролетарями інших країн, для розвитку і перемоги революції в усіх країнах.

2) Використання влади пролетаріату для остаточного відриву трудящих і експлуатованих мас від буржуазії, для зміцнення союзу пролетаріату з цими масами, для залучення цих мас до справи соціалістичного будівництва, для державного керівництва цими масами з боку пролетаріату.

3) Використання влади пролетаріату для організації соціалізму,

¹ Ф. Енгельс, «Селянське питання у Франції і Німеччині», вид. 1920 р., стор. 37—38.

² Сталін, «Питання ленінізму», вид., X, стор. 41.

³ Ленін, Твори, т. XXI, стор. 423.

⁴ Ленін, Твори т. XVI, стор. 431.

для знищення класів, для переходу в суспільство без класів, в суспільство без держави.

Пролетарська диктатура є поєднання всіх цих трьох сторін. Ні одна з цих сторін не може бути висунена як *єдино* характерна ознака диктатури пролетаріату, і, навпаки, досить відсутності хоча б однієї з цих ознак, щоб диктатура пролетаріату перестала бути диктатурою в обстанові капіталістичного оточення»¹.

Розвиваючи свої основні положення про завдання диктатури пролетаріату, про історичну долю держави, Маркс і Енгельс показують зразки нещадної боротьби на два фронти як проти дрібнобуржуазних анархістів, так і проти реформістів всіх відтінків у питаннях держави. В цьому розумінні особливої уваги заслуговує ряд статей Енгельса, спрямованих проти дрібнобуржуазного прудонізму і бакуністського анархізму. Анархісти не розуміють революції і її специфічних завдань щодо держави. Заперечуючи необхідність держави для перехідного від капіталізму до комунізму періоду, вони принципіально вороже ставляться до держави взагалі, прагнучи «скасувати» державу з сьогодні на завтра. Заперечуючи необхідність диктатури пролетаріату, заперечуючи необхідність пролетарської партії, анархісти чимало завдали шкоди робітничому рухові, бо вони залишалися, за висловом Леніна, «...на ґрунті буржуазного світогляду при всій «лютості» своїх нападок на буржуазію»².

Анархісти (Бакунін, Мост) вважають, що держава створила капітал. Оголошуючи державу головним лихом, анархісти вважають необхідним насамперед знищити державу, тоді і капітал сам собою ніби загине. З приводу анархістів Енгельс писав в листі до Куно від 24. I—1872 року: «... скасування держави без соціального перевороту — безглуздя. Знищення капіталу — це є суспільний переворот і включає в себе перетворення всього способу виробництва ...знищте капітал — зосередження всіх засобів виробництва в руках небагатьох, — тоді сама собою відпадає держава»³.

Ленін і Сталін розвивають вчення Маркса—Енгельса про державу, продовжуючи боротьбу проти анархістів. Виходячи з марксистської теорії, Ленін і Сталін викрили анархістську теорію «вибуху», «скасування» держави, протиставивши останній марксистську теорію «знамання», «руйнування» буржуазної державної машини і заміни її державою нового типу, державою пролетарської диктатури.

«Різниця між марксистами і анархістами, — говорить Ленін, — полягає в тому, що: 1) перші, ставлячи своєю метою повне знищення держави, визнають цю мету здійсненою лише після знищення класів соціалістичною революцією, як результат встановлення соціалізму, що веде до відмирання держави; другі хочуть повного знищення держави з сьогодні на завтра, не розуміючи умов здійсненності такого знищення. 2) Перші визнають необхідним, щоб пролетаріат, завоювавши політичну владу, зруйнував цілком стару державну машину, замінив її новою, що складається з організації озброєних робітників, за типом Комуни; другі, відстоюючи зруйнування державної машини, уявляють собі зовсім неясно, *чим* її пролетаріат замінить і *як* він буде користуватися революційною владою; анархісти навіть відкидають викори-

¹ Сталін, «Питання лєнінізму», вид. X, стор. 101.

² Ленін, Твори, т. XIV, стор. 74.

³ К. Маркс і Ф. Енгельс, Листи, вид. 1931 р., стор. 270.

стання державної влади революційним пролетаріатом, його революційну диктатуру. 3) Перші вимагають підготовки пролетаріату до революції шляхом використання сучасної держави; анархісти це заперечують»¹.

Досвід класової боротьби пролетаріату проти буржуазії, досвід Великої пролетарської революції особливо яскраво показав реакційність поглядів анархістів. Відомо, яку контрреволюційну роботу провадила частина анархістів під час і після Великої пролетарської революції, борючись із зброєю в руках проти радянської влади.

У своїй боротьбі за чистоту марксистсько-ленінського вчення про державу Ленін і Сталін піддали різкій і розтрощувальній критиці і напіванархістські помилки Бухаріна — його теорію про «вибух» держави і заперечення необхідності пролетарської держави в перехідний період від капіталізму до комунізму. Ці антиленінські настанови Бухаріна знаходяться в зв'язку з його правоопортуністичними настановами про «згасання» класової боротьби, про державу, як «обруч», «оболонку» для співробітництва класів.

Борючись проти анархістів у питанні про відношення пролетарської революції до держави і історичну долю держави, Енгельс одночасно провадив боротьбу і проти реформістів всіх відтінків. Опортуністи спотворили вчення марксизму про відношення революції до держави таким чином, що воно ніби веде до «мирного» поступового переходу від капіталізму до комунізму.

Положення Енгельса про відмирання пролетарської держави при комунізмі вони тлумачать, як відмирання буржуазної держави без насильства, без революції. Енгельс нещадно критикував лассальянський лозунг про «вільну народну державу», як лозунг опортуністичний, що означав ідеалізацію, підфарбування буржуазної демократичної держави.

«За граматичним змістом цих слів, — писав Енгельс, — вільна держава є така, в якій держава вільна щодо своїх громадян, тобто держава з деспотичним урядом»².

В своїй боротьбі на два фронти Енгельс на перший план висуває насильницьку пролетарську революцію, яка руйнує буржуазну державну машину і встановлює на цілий історичний перехідний період диктатуру пролетаріату. Енгельс разом з Марксом, підтримуючи і поправляючи Бебеля і Лібкнехта В., одночасно викривали їх опортуністичні помилки. Відомо, що в період дії бісмарківського закону проти соціалістів особливо підсилювались реформістські тенденції. Ряд соціал-демократичних депутатів з трибуни рейхстагу заявили, що німецька соціал-демократична партія не поділяє поглядів Маркса на диктатуру пролетаріату. Так Лібкнехт В. 16—17 вересня 1878 року на засіданні німецького рейхстагу заявив:

«... ми будемо, розуміється, дотримуватися закону, бо наша партія є партія реформи в найсуворішому розумінні слова, а не партія, що прагне до насильницької революції... Я категорично заперечую, що ми прагнемо до повалення існуючого державного і суспільного ладу»³.

Енгельс не раз різко критикував ці реформістські помилки Лібкнехта В. В листі від 9 березня 1890 року до Лібкнехта Енгельс писав: «Твої філіпіки проти насильства в будь-якій формі і за всяких обставин я знаходжу неприйнятними, поперше, тому, що ні один противник тобі

¹ Ленін, Твори, т. XXI, стор. 449.

² К. Маркс і Ф. Енгельс, Твори, т. XXVI, стор. 386.

³ К. Маркс і Ф. Енгельс, Архів, книжка I/VI, стор. 401.

в цьому все рівно не повірять, не такі уже вони дурні, а, подруге, тому, що за твоєю теорією я і Маркс також виявилися б анархістами, бо ми ніколи не збиралися, подібно до добрих квакерів, підставляти ліву щоку, коли б комунебудь забажалося вдарити нас по правій»¹.

Енгельс у передмові від 6 січня 1891 р. до марксової «Критики Готської програми» пояснює, чому він і Маркс були особливо нещадні до опортуністичних помилок проводу німецької соціал-демократії.

Після смерті Маркса Енгельс, будучи радником і керівником всього європейського робітничого руху, продовжує боротьбу за чистоту марксистського вчення. Відомо, що після смерті Маркса діяльність опортуністів особливо поживалася. Особливо зазнало нападок вчення марксизму про диктатуру пролетаріату. Щоб довести дійсні погляди марксизму до широких робітничих мас, Енгельс публікує і перевидає ряд робіт Маркса. Він пропонує Каутському опублікувати в журналі «Neue Zeit» марксову «Критику Готської програми», де Маркс найповніше підводить підсумок вченню про диктатуру пролетаріату. Енгельсові довелося перемогти величезний опір Каутського, який був тоді редактором «Neue Zeit». Але змушений опублікувати «Критику Готської програми» Маркса, Каутський водночас публікує ряд статей, спрямованих проти марксової «Критики Готської програми», по суті зрікаючись марксизму.

Опублікування марксової «Критики Готської програми» в «Neue Zeit», за висловом Енгельса, «подіє, як бомба», бо воно в Німеччині де в кого викличе «злість і обурення».

Разом з тим Енгельс перевидав брошуру Маркса «Громадянська війна у Франції», у вступі до якої Енгельс підкреслює знову, що Паризька Комуна була диктатурою пролетаріату і що пролетаріат всіх країн повинен піти за прикладом Паризької Комуні. Це був другий удар Енгельса по опортуністах. Проти Енгельса з боку вождів соціал-демократії посилюється цькування. Але Енгельс, не звертаючи уваги на це цькування, завдає третього удару реформістам, публікуючи свою «Критику Ерфуртської програми». В цій роботі Енгельс знову підкреслює необхідність диктатури пролетаріату, різко виступаючи, за свідченням Леніна, «...проти ілюзії тільки мирного, тільки законного шляху»².

Критикуючи проект Ерфуртської програми, Енгельс не тільки викриває опортуністичні настанови проекту, але й дає конкретні вказівки щодо питання про суть і завдання пролетарської держави, про зв'язок національного питання з питанням про державу, про місцеве самоврядування і т. д.

Критика Ерфуртської програми, дана Енгельсом, має величезне значення як в розвиткові вчення Маркса про державу, так і в справі викриття опортунізму II Інтернаціоналу. Ленін прямо заявляв, що критика Енгельсом Ерфуртської програми не може бути обійдена при розгляді вчення марксизму про державу тому, що вона присвячується саме критиці опортуністичних поглядів соціал-демократії в питаннях державного устрою. Ленін прямо заявляв, — через те, що Ерфуртська програма «... стала зразком для всього II Інтернаціоналу, то без перебільшення можна буде сказати, що Енгельс критикує тут опортунізм всього II Інтернаціоналу»³. Енгельс з винятковою різкістю виступав

¹ Цитовано за книгою Е. Степанова «Фрідріх Енгельс», вид. 1935 р., Партвидав ЦК ВКП(б), стор. 259.

² Ленін, «Марксизм про державу», стор. 26.

³ Ленін, Твори, т. XXI, стор. 416—417.

проти Бернштейна і Каутського, які, спотворивши при опублікуванні текст вступу Енгельса до роботи Маркса «Класова боротьба у Франції», намагалися висвітлити справу так, що Енгельс на кінець свого життя ніби відмовився від завдання озброєного повстання пролетаріату, від диктатури пролетаріату і став мирним «прихильником законності за всяку ціну».

В дійсності ж в цьому вступі, написаному в 1895 році, Енгельс, трактуючи основні питання пролетарської революції, говорить про вуличну збройну боротьбу робітничого класу. Як справжній революційний борець, він відстоює вчення про диктатуру пролетаріату. Енгельс говорить про необхідність старанно готуватися до збройної боротьби, щоб перемогти в революції.

Енгельс рішуче протестував проти фальсифікації його поглядів опортуністами (Каутським, Бернштейном). Про це яскраво свідчить лист Енгельса до Лафарга від 3 квітня 1895 року, в якому Енгельс писав: «Х. (Енгельс має на увазі В. Лібкнехта — К. С.) зіграв зі мною непоганий жарт. З мого вступу до статей Маркса про Францію 1848—1850 рр. він взяв все, що могло послужити йому для захисту за всяку ціну мирної і протинасильницької тактики, яку він з деякого часу так охоче проповідує»¹.

Енгельс вимагав від Каутського негайного опублікування повного тексту свого вступу до книги Маркса «Класова боротьба у Франції», щоб «це ганебне враження стерлося». Але ця вимога Енгельса, зрозуміло, не була виконана Каутським, бо перекручення текстів Маркса і Енгельса є одним з методів вихолощування вождями II Інтернаціоналу бойового революційного змісту марксизму.

Маркс і Енгельс до останніх днів свого життя невтомно боролися за справу робітничого класу, за новий тип держави — диктатуру пролетаріату, прапор боротьби за яку взяли з їх рук і понесли вперед до висот комуністичного суспільства Ленін і Сталін.

* * *

Маркс і Енгельс є основоположники наукового комунізму, теоретики і вожді міжнародного пролетаріату. Вони створили революційну теорію перемоги пролетаріату і протягом десятків років разом непримиренно боролися за справу робітничого класу. Вчення марксизму про диктатуру пролетаріату є найсильніша зброя революційної дії в руках міжнародного пролетаріату, що бореться за повалення капіталізму і встановлення диктатури пролетаріату.

Проте, Маркс і Енгельс жили й боролися в період домонополістичного капіталізму. Вони природно не могли розробити конкретні форми розвитку держави в умовах імперіалізму, не могли дати готових конкретних розв'язань питань періоду диктатури пролетаріату. Товариш Сталін, говорячи про велич Леніна, як продовжувача Маркса і Енгельса, підкреслює, що «... було б дивно вимагати від Маркса і Енгельса, якими б вони не були геніальними мислителями, щоб вони передбачили точно за 50—60 років до розвиненого монополістичного капіталізму всі можливості класової боротьби пролетаріату, які з'явилися в період монополістичного імперіалістичного капіталізму»².

Великі вожді трудящих всього світу Ленін і Сталін конкретизували,

¹ Ф. Енгельс, Вступ до роботи К. Маркса «Класова боротьба у Франції» (примітки), вид. 1933 р., стор. 3.

² Сталін, Збірник «Про опозицію», стор. 339.

збагатили, розвинули далі вчення Маркса — Енгельса, стосовно до нових умов боротьби пролетаріату, стосовно до епохи імперіалізму і пролетарської революції. Ще в 1899 році в статті «Наша програма» Ленін писав: «Ми зовсім не дивимося на теорію Маркса як на щось закінчене і недоторкане; ми переконані, навпаки, що вона поклала тільки наріжне каміння тієї науки, яку соціалісти повинні посувати далі у всіх напрямках, якщо вони не хочуть відстати від життя»¹.

В своїх перших працях Ленін розвиває вчення Маркса — Енгельса про диктатуру пролетаріату. Повстаючи проти Плеханова, який випустив у проекті програми РСДРП пункт про диктатуру пролетаріату, Ленін заявляє, що визнання диктатури пролетаріату зв'язане з положенням «Комуністичного маніфесту» про всесвітньо-історичну роль пролетаріату, як могильника буржуазного суспільства і творця комуністичного суспільства². Ленін показує, що взагалі питання про диктатуру пролетаріату займало і займає центральне місце в історії і програмі ленінської партії. Ще перед другим з'їздом партії і на самому з'їзді Ленін (більшовики) вів гостру боротьбу у питанні про диктатуру пролетаріату. 1903 року більшовики (Ленін), включивши до програми вимогу диктатури пролетаріату, висували її на перший план в своїй боротьбі з міжнародним опортунізмом і російським меншовизмом, особливо з його троцькістським різновидом.

Ленін, зокрема, викриває Бернштейна, який вважає, що фраза «диктатура пролетаріату» себе пережила, і вимагав відняти у слова «диктатура» його справжнє значення і надати йому якогонебудь іншого «пом'якшеного змісту».

Ленін викриває і позиції Каутського. Аналізуючи брошуру Каутського «Шлях до влади» (1909 р.), Ленін обурюється з того, що Каутський знову «зовсім обійшов» питання про державу, перейшовши на позиції опортунізму.

«Незмірно більше значення, — говорив Ленін, — має, проте, та обставина, що в самій його полеміці з опортуністами, в його постановці питання і способу трактування питання ми помічаємо тепер, коли вивчаємо історію найновішої зради марксизмові з боку Каутського, систематичний ухил до опортунізму саме в питанні про державу»³.

І російські меншовики разом з Троцьким, намагаючись обґрунтувати своє зрадництво, малювали диктатуру пролетаріату у вигляді «диктатури над пролетаріатом». Ворог марксизму Акімов (Махновець Вл.), що солідаризувався з Троцьким, особливо люто виступав проти основної вимоги більшовицької програми — диктатури пролетаріату на тій підставі, що в програмах західно-європейських партій (наприклад, в Готській і Ерфуртській програмах) нема вказівок про диктатуру пролетаріату.

Ленін і Сталін розробили питання пролетарської держави, піднесли марксистське вчення про диктатуру пролетаріату на вищий ступінь. Вони збагатили його досвідом світового робітничого руху, досвідом будівництва соціалізму в СРСР, досвідом зміцнення диктатури пролетаріату першої в світі пролетарської держави, досвідом боротьби з ворогами робітничого класу, з опортуністами всіх мастей. Розвиваючи вчення Маркса — Енгельса, Ленін вперше обґрунтував і довів можливість побудови повного соціалістичного суспільства в одній окремо взятій країні, оточеній імперіалістичними державами.

¹ Ленін, Твори, т. II, стор. 492.

² Див. Ленін, Твори, т. V, стор. 29.

³ Ленін, Твори, т. XXI, стор. 443.

Комуністична партія на чолі з товаришем Сталіним, розвиваючи і здійснюючи ленінське вчення про можливість перемоги соціалізму в одній країні, добилася в найгострішій класовій боротьбі всесвітньо-історичних перемог. Вона розгромила контрреволюційних троцькістів, націоналістів, а також опортуністів правого і «лівого» толку.

Товариш Сталін на XV конференції ВКП(б), викриваючи троцькістсько-зінов'євський блок, говорив: «... те, що вважав Енгельс в 40-х роках минулого століття в умовах домонополістичного капіталізму нездійсненим і неможливим для однієї країни, стало здійсненим і можливим в нашій країні в умовах імперіалізму.

Звичайно, коли б Енгельс був живий, він не почав би чіплятися за стару формулу, а, навпаки, всіляко вітав би нашу революцію, кажучи: «До чорта всі старі формули, хай живе переможна революція в СРСР!» Але не так думають пани з табору соціал-демократії. Вони чіпляються за стару формулу Енгельса для того, щоб, прикрившись нею, полегшити собі боротьбу проти нашої революції, проти більшовиків»¹.

В розмові з американською робітничою делегацією товариш Сталін дав особливо яскраву характеристику всього того нового, що вніс Ленін в скарбницю марксизму взагалі і особливо у вчення про диктатуру пролетаріату.

«Основну ідею диктатури пролетаріату, як політичного панування пролетаріату і як методу повалення влади капіталу шляхом насильства, дали Маркс і Енгельс. Нове в Леніна полягає в цій галузі в тому, що: а) він відкрив радянську владу, як державну форму диктатури пролетаріату, використавши для цього досвід Паризької Комуні і російської революції; б) він розкрив дужки у формулі диктатури пролетаріату під кутом зору проблеми про союзників пролетаріату, визначивши диктатуру пролетаріату, як особливу форму класового союзу пролетаріату, що є керівником, з експлуатованими масами непролетарських класів (селянства і інш.), які є керованими; в) він підкреслив з особливою силою той факт, що диктатура пролетаріату є найвищим типом демократії при класовому суспільстві, формою пролетарської демократії, що виявляє інтереси більшості (експлуатованих), — у протизвагу демократії капіталістичній, яка виявляє інтереси меншості (експлуаторів)»².

Ленінізм, як марксизм епохи імперіалізму і пролетарської революції, не тільки відновив марксистське вчення про державу, не тільки очистив його від всякого роду опортуністичних спотворень, занесених у це вчення ворогами пролетаріату — опортуністами. Розвиваючи і збагачуючи марксову теорію держави, ленінізм відкрив епоху безпосередньої боротьби за знищення буржуазної держави, за практичне здійснення диктатури пролетаріату. Врахувавши досвід Паризької Комуні і російської революції, Ленін 1917 року відкрив радянську владу, як державну форму диктатури пролетаріату.

«Республіка Рад, — говорить товариш Сталін, — є таким чином тією шуканою і знайденою нарешті політичною формою, в рамках якої мусять бути здійснене економічне визволення пролетаріату, повна перемога соціалізму.

Паризька Комуна була зародком цієї форми. Радянська влада є її розвитком і завершенням»³.

¹ Сталін, Збірник «Про опозицію», стор. 379.

² Сталін, «Питання ленінізму», вид. X, стор. 150.

³ Там же, стор. 33.

Заперечуючи можливість перемоги соціалізму в нашій країні, зрадники-штрейкбрехери — Зінов'єв і Каменев, що скотилися потім в лоно контрреволюції, виступали в жовтні 1917 року проти збройного повстання, організованого і керованого Леніним і Сталіним. Виступаючи проти збройного повстання, ці найлютіші вороги робітничого класу (Зінов'єв і Каменев) тим самим виступали проти встановлення і практичного здійснення диктатури пролетаріату, проти організації нового типу держави. Вони зімкнулись з есерами й меншовіками, які 1917 року, коли практично було поставлено питання про зламання, руйнування буржуазної державної машини і створення держави нового типу, за висловом Леніна, «...скотилися зразу і цілком до дрібнобуржуазної теорії «примирення» класів «державою»¹, захищаючи буржуазну демократію.

В першому томі «Історії громадянської війни в СРСР» подана яскрава характеристика ідейної і політичної суті ворожих більшовизмові політичних груп. «Всі ці «ліві» народницько-есерівські і меншовицько-соціал-демократичні групи — від групи Чернова і максималістів до групи Мартова і Троцького — не зважаючи на їх революційну фразеологію, становили по суті справи ліве дрібнобуржуазне крило буржуазної демократії, яка обстоювала збереження і «поліпшення» капіталізму, бо всі вони відкидали можливість перемоги соціалізму в Росії»².

В огні Великої пролетарської революції робітники і селяни під проводом партії Леніна—Сталіна, скинувши експлуататорів, зруйнувавши буржуазну державну машину, встановили диктатуру пролетаріату. Вони створили і зміцнили першу в світі пролетарську державу, основні положення про яку вперше висловили і науково обґрунтували Маркс і Енгельс.

В боротьбі проти ворогів соціалізму, в справі дальшої розробки марксистсько-ленінської теорії держави, в справі будівництва і зміцнення соціалістичної держави виняткова роль належить товаришу Сталіну.

Ленінська партія під проводом товариша Сталіна добилася все-світньо-історичних перемог у всіх ділянках соціалістичного будівництва. Незмірно зміцнилася диктатура пролетаріату, що успішно трощить всякі підступи міжнародної буржуазії, підступи розгромлених класових ворогів — контрреволюційних троцькістів, націоналістів і інших антирадянських недобитків.

Партія на чолі з товаришем Сталіним розгромила троцькістсько-зінов'євську антирадянську групу, що скотилася на шлях фашистського бандитського терору проти керівників партії і радянської влади. Партія викрила контрреволюційну суть підлого троцькістського наклепу про ніби далеко непролетарський характер нашої держави, про ніби переродження радянської влади.

Зміцнюючи радянську державу, партія розбила шкент і правих опортуністів, що перекручували суть і завдання диктатури пролетаріату.

«Радянська влада, зрозуміло, мусить бути сильною і послідовною в боротьбі проти терористів і руйників суспільної власності і їх спільників» — ось як пояснює необхідність дальшого зміцнення радянської держави товариш Молотов в розмові з редактором французької газети «Тан».

В той час, як в капіталістичних країнах пануючі класи нищать рештки буржуазної демократії і приходять до терористичних фашист-

¹ Ленін, Твори, т. XXI, стор. 373.

² «Історія громадянської війни в СРСР», т. I, стор. 24. (Курсив мій — К. С.).

ських методів збереження буржуазної диктатури, як до останнього засобу збереження свого панування, — в країні Рад відбувається небувалий розквіт радянської демократії — цього найважливішого джерела сили пролетарської держави.

Рішення VII з'їзду рад про зміну радянської конституції в бік дальшої демократизації радянської виборчої системи, прийняте за ініціативою товариша Сталіна, — становить собою програму дальшого розвитку і зміцнення радянського ладу, ладу, що породжує стахановців — героїв праці, культури, науки, ладу, що відкриває небачений розквіт продуктивних сил і розквіт всіх творчих здатностей всіх трудящих. «Наша нова радянська конституція буде, по-моєму, найдемократичнішою конституцією з усіх існуючих у світі», — ось яскрава характеристика природи радянської держави, її конституції, дана товарищем Сталіним в розмові з Говардом.

СРСР є найсильніша і найміцніша в світі соціалістична держава. Керована комуністичною партією на чолі з товаришем Сталіним, соціалістична держава успішно здійснює свої історичні завдання щодо побудови комунізму.

П. ХАРЧЕНКО, В. ПОДОСЕТНИК

До підсумків конференції молодих учених України

Протягом п'яти днів з 26 по 30 березня 1936 р. в столиці Радянської Соціалістичної України проходила перша наукова конференція молодих учених України, скликана за ініціативою ЦК ЛКСМУ. Сам по собі факт скликання такої конференції дуже знаменний.

Конференція молодих учених стала можливою і необхідною тому, що Україна, завдяки послідовному здійсненню ленінсько-сталінської національної політики, перетворилася з колонії колишньої царської Росії в могутню квітучу соціалістичну Україну, в непорушний форпост великої сім'ї народів СРСР. Ця конференція виявляє величезне зростання української культури — національної формою и соціалістичної змістом.

Підсумки плідотної роботи конференції є яскравим доказом великих перемог КП(б)У, керіваної тт. Косіором і Постишевим, у вирощуванні молодих наукових українських кадрів з робітників і селян, відданих справі комунізму.

Процес вирощування більшовицьких кадрів взагалі і кадрів для наукової культурної роботи, які можуть рухати вперед українську науку і культуру, соціалістичну змістом і національну формою, проходив на Україні в умовах найгострішої класової боротьби. Учасники контрреволюційного блоку уламків українських націоналістів і троцькістів, що засіли в свій час у Наркомосі, УАН, УАМЛІН і в інших науково-дослідних установах, у вищих і середніх учбових закладах, всіма способами намагались підірвати справу підготовки наукових українських кадрів, намагались насаджувати буржуазну націоналістичну культуру, готувати свої кадри для підірвної роботи на Україні.

ЦК КП(б)У на чолі з тт. Косіором і Постишевим під керівництвом і за допомогою ЦК ВКП(б) і особисто товариша Сталіна розгромив націоналістичну контрреволюцію, блок українських націоналістів і троцькістів, і, зміцнивши культурний фронт України випробуваними більшовицькими кадрами, успішно здійснює підготовку і вирощування молодих українських наукових кадрів.

Про розмах підготовки висококваліфікованих українських кадрів можна судити насамперед по темпах росту кількості студентів вищих учбових закладів і технікумів України за останні роки.

Динаміка росту кількості студентів по УСРР¹

Учбові заклади	Роки		
	1929	1934	1935
Виші	33406	89643	100106
Технікуми	26896	123609	131404
Разом	60302	213252	231510

Таблиця показує, що за час з 1929 по 1935 р. кількість студентів у вищих учбових закладах України зросла втричі, а кількість студентів технікумів — майже в чотири рази.

Разом з тим з кожним роком збільшувався випуск вищими учбовими закладами і технікумами України висококваліфікованих спеціалістів для всіх галузей

¹ За даними статистичного збірника «Україна в цифрах» УНГО УСРР, вид. 1936 р.

соціалістичного будівництва. В 1928 році вищі учбові заклади України закінчили 3642 чол., а в 1935 році — 12637 чол. або більше, ніж в три рази порівнюючи з 1928 роком. За останні три роки (з 1933 по 1935 р.) Україна в своїх вищих учбових закладах і технікумах підготувала всього 96413 висококваліфікованих спеціалістів, в тому числі 37412 чол. для промисловості УСРР і СРСР і 12983 чол. для сільського господарства.

Такий розмах в справі підготовки кадрів спеціалістів можливий тільки в країні соціалізму, тільки в обставинах сталінської турботи про людей, що є найціннішим капіталом нашої соціалістичної батьківщини.

Успіхи УСРР в боротьбі за кадри вимальовуються особливо яскраво на тлі загнивання науки і культури в країнах капіталізму, де трудящі юнаки і дівчата позбавлені всяких перспектив культурно-технічного росту, приречені на безробіття та голод.

Так, наприклад, в Німеччині, де фашисти організували криваву розправу над кращими представниками вчених і над трудящою молоддю, кількість студентів вищих учбових закладів різко скорочується з кожним роком. В 1931 році — до приходу до влади фашистів — в університетах Німеччини навчалося 103.000 студентів, а в 1935 році — тільки 77.000 студентів.

Для дітей робітників і селян, звичайно, двері вищих учбових закладів фашистської Німеччини і інших капіталістичних країн закриті. В німецькі університети допускаються тепер головним чином діти фашистів, активні члени різних фашистських організацій.

Не краще стоїть справа з навчанням молоді і в фашистській Польщі, де також різко скорочується кількість учнів і видатки на освіту.

В передовій статті органу ППС «Робітник» під характерною назвою «Убога освіта» повідомляється, що з всього бюджету Польщі 1935 р. видатки на освіту складають менше 2 млн. злотих.

У нас же за роки першої і другої п'ятирічки тільки по державному бюджету УСРР видатки на освіту виросли майже в дев'ять раз — з 44,6 млн. крб. в 1927—1928 рр. до 390,3 млн. крб. в 1935 р.

Одночасно з скороченням видатків на освіту і науку в країнах капіталізму закриваються учбові і науково-дослідні заклади, а багато працівників науки, в тому числі і видатні вчені, примушені добувати собі кошти для існування, продаючи на вулицях сірники і цигарки, або працюючи за офіціантів і швейцарів.

У фашистській Польщі з 570 тис. безробітних 170 тис. чол. працівників розумової праці. Обслідування 24 тис. працівників розумової праці в Польщі показало, що 55% з них — безробітні.

У фашистській Німеччині оголошено принцип, що «молодь не поважає науку, вона поважає молодія». Це, зрозуміло, нахабна брехня і наклеп на молоді. Фашизм примушує молоді не поважати науку, бо у молодих учених капіталістичних країн нема перспективи і певності в завтрашньому дні, вони приречені на безробіття і голодну смерть.

Про цю трагедію молодих людей в капіталістичних країнах австрійський журнал «Фрей-Арбейтштімме» пише: «Життя 16—17 літньої молоді, яка тільки починає жити, втратило сенс. Багато з них кінчають з собою. Це — найслабкіші. Сильніші волею міцніше стягують пояс, стискають в кишенях кулаки і проклинають весь світ, який не може їм забезпечити навіть примітивного існування. Охоплені тяжким розпачем тиняються вони по парках».

Один з студентів Токійського університету пише у листі до матері: «Я присвятив себе учбі і спорту, сподіваючись укріпити в собі певність в майбутньому; проте, саме життя показує, що ніяких перспектив в майбутньому нема».

Американський журнал «Нью-Йорк Таймс мегезін» в зв'язку з закінченням учбового року пише: «Два мільйони юнаків і дівчат закінчили цими днями школи і коледжі для того, щоб зайняти місце у величезних чергах, що збираються коло дверей контор для підшукування роботи. Багато з них, як і тисячі їх попередників, довгий час будуть чекати даремно. Всього тільки 10 років тому 60% робітників і службовців на американських залізницях складала молодіть віком від 25 років. Сьогодні цей процент не досягає навіть трьох».

Багато з студентської молоді і вчених капіталістичних країн не бачать перспектив, слабкодухі кінчають життя самогубством, але немало з цієї молоді таких, які знаходять єдино правильний шлях — це шлях боротьби проти фашизму і війни під прапором єдиного фронту, під прапором Комуністичного Інтернаціоналу.

Орган польських націонал-демократів «Варшавські дзєннік народови» в січні 1936 року повідомляє про страйки студентів у польських університетах, що проходили під лозунгом «загальна дешева наука для всіх поляків», проти високої плати за право навчання. Студенти вимагали знизити плату на 50%, але міністер-

ство освіти відмовило, посилаючись на обмежений бюджет, і страйки не мали успіху.

У нас радянським урядом широко відчинені двері вищих і середніх учбових закладів для всіх громадян Радянського Союзу. У нас навчання безкоштовне. Більше того, радянський уряд з кожним роком збільшує асигнування на стипендії і поліпшення культурно-побутового стану учнів.

В Польщі в складі вчених 82% віком 56—65 років; для молоді там двері в науку зачинені. Це відбиває процес виродження наукових кадрів в капіталістичних країнах.

В СРСР — країні соціалізму — трудящі вже давно забули жахливе лихо робітничого класу — безробіття; тут кожен трудящий певний в завтрашньому дні, його становище міцне і непорушне. Матеріально-культурний рівень пролетаріату гігантськи виріс і зростає щодня, щороку.

Радянські вчені мають блискучу перспективу зростання своєї наукової творчості, бо тільки єдиний уряд у світі — радянський уряд, тільки єдина партія в світі — більшовицька партія так любовно дбають і допомагають науці сміло рухатись вперед.

Якщо до революції на Україні було всього 20 науково-дослідних інститутів, то тільки за першу п'ятирічку їх утворено 128, а за три роки другої п'ятирічки утворено ще 29 науково-дослідних інститутів, в числі яких: інститут розкладу атомного ядра (Харків), інститут експериментальної медицини (Харків), інститут клінічної фізіології (Київ), інститут біології (Київ) і багато інших науково-дослідних інститутів, що мають не тільки всесоюзне значення, але й відомі далеко за межами СРСР.

Всього на 1 січня 1935 р. на Україні було 295 науково-дослідних закладів, розподілених по різних наркоматах.

Розподіл науково-дослідних установ УСРР по наркоматах

Н а р к о м а т и	Академії і асоціації	Науково-дослідні інститути	Філіали науково-дослідних інститутів	Зональні станції	Інші науково-досл. установи	Р а з о м
Всього по УСРР	4	147	44	50	50	295
Народний комісаріат важкої промисловості	—	15	5	3	2	25
Народний комісаріат місцевої промисловості	—	4	1	—	2	7
Народний комісаріат землеробства	1	18	3	20	5	47
Народний комісаріат освіти	—	16	1	4	17	38
Народний комісаріат охорони здоров'я	1	47	22	9	2	81
Інших	2	47	12	14	22	97

В 295 науково-дослідних установах України працюють 6996 наукових працівників і 843 аспіранта.

Динаміка росту науково дослідних кадрів по УСРР

Категорії працівників	Р о к и		
	1928	1933	1935
Наукових працівників	3658	5701	6996
Аспірантів у науково-дослідних інститутах	1854	1273	845
Аспірантів у вишах	—	—	1777
Р а з о м	5512	6974	9618

Таким чином за сім років ріст наукових працівників і аспірантів складає 74,5%, при чому особливо швидко зростала кількість наукових працівників, починаючи з 1933 р. Протягом 5 років (1928—1933 рр.) кількість наукових працівників і аспірантів збільшилась на 26,3%, а за останні три роки (1933—1935 рр.) — на 38,1%. В числі наукових працівників України переважають молоді наукові кадри. Так, наприклад, по Народному комісаріату освіти УСРР з загальної кількості аспірантів (353 чол.) 68,8% — віком до 30 років, з них 54,3% — комсомольці.

Однією з важливіших умов здійснення ленінсько-сталінської національної політики на Україні є підготовка, виховання і вирощування молодих більшовицьких українських наукових кадрів.

В складі наукових працівників-аспірантів України в 1934 році українців було 48,7%, а в 1935 році процент українців піднявся до 52,6%. В складі аспірантів науково-дослідних установ Наркомосу українці складають 58,9%.

* * *

Виявом величезних успіхів Радянської України в боротьбі за наукові кадри є перша конференція молодих учених України, що відбулася за ініціативою ЦК ЛКСМУ в Києві з 26 по 30 березня ц. р.

В роботі конференції брали участь 416 делегатів, що репрезентували тисячі молодих радянських учених різних галузей науки.

Склад учасників конференції наочно демонструє величезну перемогу партії в справі підготовки кадрів радянських учених з середовища робітничої і селянської молоді України. Так, наприклад, абсолютна більшість делегатів конференції за національністю — українці, за соціальним станом 290 чол. — робітники і селяни. В числі делегатів 173 членів і кандидатів комуністичної партії і 138 комсомольців.

Особливо характерне те, що серед учасників конференції було 12,2% молодих учених — жінок, 90% делегатів конференції молодих учених України — віком від 25 до 32 років, при чому 35 делегатів навіть молодше 25 років. З загальної кількості учасників конференції докторів наук — 4, кандидатів наук — 89, аспірантів — 125 чол.

Більшість учасників конференції розробили ряд актуальних проблем для різних галузей науки. Частина делегатів своїми видатними роботами широко відомі не тільки всьому Радянському Союзу, але й далеко за його межами. Деякі з них вже брали участь у міжнародних наукових конгресах, конференціях, з'їздах по різних галузях науки і техніки і своїми роботами заслужили високу оцінку найвидатніших учених світу. Величезну творчу діяльність молодих учених Радянської України характеризує той факт, що виявили бажання виступити на конференції з доповідями і подали про це заявки до оргкомітету близько 1000 чол. Конференція ж заслухала всього 160 доповідей.

Доповіді молодих учених були заслухані в технічній, сільськогосподарській, фізичній, хемічній, медичній, біологічній, соціально-економічній, літературній, геолого-географічній і математичній секціях конференції.

Технічна секція

Технічна секція заслухала ряд доповідей, безпосередньо пов'язаних з розробкою ефективних технологічних процесів і заходів щодо підвищення продуктивності праці в промисловості в зв'язку з розвитком стахановського руху. Так, наприклад, т Кучеров П. С. (доцент індустріального інституту в м. Сталіно, член КП(б)У, колишній робітник, має 12 наукових праць в галузі гірничої справи) в своїй доповіді на тему: «Теоретичне обґрунтування стахановської продуктивності врубкових машин» показав оптимальні умови роботи врубкової машини, при яких досягається продуктивність, рівна продуктивності кращих стахановців Донбаса.

До цієї ж групи питань належить доповідь тов. Суханова (доцент гірнорудного інституту в Кривому-Розі) на тему: «Методологія класифікації порід по міцності і технічне нормування при стахановському методі робіт в гірничій промисловості» і доповідь тов. Шилова (доцент Дніпропетровського гірничого інституту) на тему: «Транспорт стрічковими конвеєрами в забої при стахановських методах роботи». Ці доповіді мають актуальне значення для розвитку гірничої і кам'яновугільної промисловості не тільки Донбаса, але й інших районів СРСР. Окремі доповідачі розробили проблеми підвищення продуктивності устаткування і норм виробітку в металургії і машинобудуванні.

Друга група доповідей цієї секції охоплює питання енергопостачання, енергостаткування і радіо-телефонії. Зокрема треба відзначити доповідь тов. Холмського В. Т. (українець, комсомолец, кандидат наук Київського індустріального інституту, має 11 друкованих праць в галузі електротехніки) на тему: «Під-

вищення ефективності радіо-телефонних станцій». Проблеми, розв'язані в цій доповіді, мають велике значення не тільки для задоволення ростучих культурних потреб трудящих міста і села, але й для оборони нашої соціалістичної батьківщини.

Підсумки роботи технічної секції показали, що вже вирости молоді українські вчені в галузі техніки, особливо гірничої і кам'яновугільної промисловості, які успішно узагальнюють досвід стахановського руху і цим допомагають стахановцям завойовувати нові висоти техніки.

Як недолік роботи технічної секції треба відзначити те, що дуже мало було подано доповідей в галузі важкого машинобудування, транспорту і будівельних матеріалів. Наприклад, у питанні про будівельні матеріали було заслужано тільки одне повідомлення про використання доменних відходів для виробництва будівельного цементу.

Сільськогосподарська секція

Сільськогосподарська секція заслухала 24 доповіді, які висвітлили питання підвищення родючості ґрунту, рільництва і питання розробки теорії академіка Лисенка. Дуже цінна доповідь була прочитана т. Власюком П. А. (професор агрономії і рільництва, українець, з селян бідняків, член ЛКСМУ з 1924 р., в партії з 1930 р.) про нові добрива з відходів металургійної і хемічної промисловості Донбаса. Він повідомив про результати розробки питання про використання металургійних відходів, що мають в своєму складі мікроелементи. Застосуванням на певних ґрунтах цих добрив досягається ефективність вища, ніж від добрив, що застосовуються тепер в сільському господарстві.

Застосування цього нового способу угноєння дає змогу одержати додатковий врожай від 16 до 20 цнт. цукрового буряку і від 1,8 до 2,8 центнерів зерна пшениці з одного гектара.

Крім доповіді тов. Власюка, секція заслухала доповіді тт. Самбура і Радченка, що також стосуються проблеми родючості ґрунту.

По питанню про розробку теорії академіка Лисенка доповідав тов. Дука, С. Х. (народився в 1907 році, комсомолец з 1926 року, з робітників, доцент і завідувач кафедри генетики і селекції Уманського сільськогосподарського інституту, має 6 наукових робіт, працює над створенням нових видів і сортів сільськогосподарських рослин). Тов. Дука шляхом гібридизації жита простого і горного розв'язав проблему виведення сортів культурного багаторічного жита.

Повне розв'язання цієї проблеми дасть можливість нашому соціалістичному землеробству засівати свої лани один раз в 3—5 років, і збирати врожай двічі на рік: один раз велике зерно (довжина зерна 1,3 см.) і другий раз — на силос.

До цієї групи питань належить також доповідь Ольшанського, який, керуючись теорією академіка Лисенка, вивів новий сорт бавовни, і доповідь Плисецького, що розробив питання одержання нових гібридів сільськогосподарських рослин.

Ці роботи молодих учених допомагають соціалістичному сільському господарству України виконати поставлене товаришем Сталіним завдання — збільшити виробництво зерна до 7—8 млрд. пудів на рік.

Серйозним недоліком в роботі секції є недостатня розробка проблем соціалістичного тваринництва. Доповіді з цієї галузі, заслухані на секції, дуже вузько висвітлили проблеми тваринництва. Все ж необхідно відзначити досвід гібридизації, який проводить інститут в «Асканії-Новій». В повідомленні про цей досвід тов. Журавок показав, як, керуючись теорією академіка Лисенка, можна одержати нові породи високомолочної худоби з великим процентом жиру в молоці.

Фізична секція

Фізична секція заслухала 15 доповідей, з яких 9 доповідей мають безпосереднє практичне значення для соціалістичного будівництва. Особливо велике значення має доповідь тов. Стрельнікова про рентгенографічну трубку, за допомогою якої робиться рентгеноконтроль в масовому виробництві машинобудівельної промисловості, що дозволяє стежити за структурними змінами в твердому тілі, які відбуваються при термічній обробці.

Великий інтерес становлять доповідь тов. Бурдуна (професор ВСГШ ім. Артема) і повідомлення тов. Тімковського про вплив ультракоротких електромагнітних хвиль на збільшення врожайності сільськогосподарських культур.

Велике значення мала доповідь, подана тов. Розенбергом (науковий працівник Київського інституту кінематографії), на тему: «Акустика і оборона країни»

Хемічна секція

Хемічна секція заслухала 18 доповідей, а виявили бажання виступити в секції 150 чол.

Кращі доповіді хемічної секції, пов'язані безпосередньо з практикою металургії, харчової промисловості, виробництвом кислот і вогнетривкими речовинами, були присвячені фізичній хемії.

Необхідно відзначити дуже цінну доповідь тов. Францевича І. Н. (член-кореспондент УАН, професор фізико-хемії, з робітників, член ЛКСМУ з 1924 року, українець, колишній слюсар, працює в галузі деформації сталей), пов'язану з розвитком нашої металургії. Тов. Францевич має 10 наукових робіт. Його талановиті роботи відомі за кордоном.

В ряді доповідей були висвітлені питання одержання різних кислот, зокрема сульфатної кислоти (т. Березков і інш.).

В доповіді тов. Шостака був висвітлений спосіб одержання харчових кислот, в яких наша харчова промисловість відчуває велику недостачу. Тов. Куколев повідомив про винайдення ним вогнетривких матеріалів, які дають великий ефект і уже широко застосовуються в нашій промисловості.

З великим інтересом взяли участь в роботі хемічної секції представники Академії Наук СРСР і Академії Наук Радянської Білорусії, що сприяло успіхові роботи секції.

Відзначимо такий інтересний факт: керівник секції академік Плотніков одержав з Лондона листа, автор якого, довідавшись про роботу одного з наших молодих вчених в галузі одержання окисі алюмінію, писав: «Я пропоную вам застосувати в американській і англійській промисловості спосіб одержання окисі алюмінію».

Медична секція

Медична секція одержала 200 заяв від бажаючих виступити з доповідями, але заслухати вдалося тільки 30 доповідей.

Молодий вчений тов. Качала разом з інженером Лаєвським науково обґрунтували можливість підвищення продуктивності праці при стахановських методах роботи в шахті без будь-якої шкоди для організму.

Тов. Гриневич Д. О. (член ЛКСМУ з 1922 р., член КП(б)У, колишній слюсар, закінчив робітфак, потім медичний інститут і аспірантуру, кандидат медичних наук, директор Київського інституту рентгенології і радіології) подав дуже цінну доповідь в галузі рентгено-діагностики, що має серйозне оборонне значення.

Цілий ряд інших товаришів показали в своїх доповідях високий науково-теоретичний рівень молодих наукових працівників медицини.

Біологічна секція

Біологічна секція в своїй роботі висвітлила ряд наукових проблем в галузі зоології, ботаніки, біохемії і інш.

Проблема динаміки розвитку була висвітлена в доповіді молодого вченого тов. Барвинського, ім'я якого відоме не тільки в нашому Союзі, але й далеко за його межами. В галузі загальної біології зробив цінну доповідь тов. Поляков, який висвітлив проблеми еволюції.

Ряд цінних доповідей в галузі ботаніки (геоботаніки, вивчення рослин) подали молоді вчені жінки: т.т. Олексієнко, Михайлова, Левицька і ін.

Геологічна секція

Геологічна секція заслухала 16 доповідей з питань про найважливіші корисні копалини, геологію Донбаса і про розвідкові роботи (геологічне здійснення, складання геологічної карти).

Треба окремо відзначити три доповіді: т.т. Канібалоцького, Станкевича і Лепікаша, які висвітлили найбільший в світі район місця народження марганця — Нікополь.

В ряді доповідей дана розробка питань флюсових вапняків — найважливішої сировини металургійної промисловості.

Необхідно відзначити доповідь тов. Лапчик Т. Ю. (колишня наймичка, кандидат геологічних наук), яка в своїй доповіді розробила питання про мідяні пісковики Донбаса і про умови залягання рудоносних шарів.

Велике значення для розвитку хемічної промисловості має доповідь тов. Заморія про геологію корисних копалин району Сіпаша.

Питання гідрогеології були висвітлені в доповідях тт. Махова і Мальваного. Їх роботи в значній мірі вже використані для водопостачання головніших промислових центрів, колгоспів і радгоспів.

Математична секція

Більшість заслуханих секцією доповідей було присвячено прикладній математиці, особливо її застосуванню до авіації.

Друга група доповідей мала загальнотеоретичне значення.

Соціально-економічна секція

Значне місце в роботі конференції молодих учених України зайняла соціально-економічна секція, репрезентована головним чином молодими ростучими науковими працівниками УАМЛІН. Секція заслухала 13 доповідей з актуальних питань історії України, філософії, держави, економіки, в обговоренні яких взяли участь 50 чол.

Тов. Гуслистий — старший науковий працівник Інституту історії УАМЛІН в своїй доповіді на тему *«Шляхетсько-магнатська диктатура на Україні в першій половині XVII сторіччя»* намалював картину найжорстокішої феодално-кріпосницької експлуатації і релігійного гніту трудящих України в XVII сторіччі. На великому фактичному архівному матеріалі тов. Гуслистий показав, як посилення гніту польськими і українськими кріпосниками селянства і міської бідноти викликало ряд великих селянських повстань в 1591—1596, 1630, 1637, 1638 рр. і, на-решті, — селянську війну 1647—1658 рр., спрямовану проти шляхетсько-магнатської диктатури.

Старший науковий працівник Інституту історії УАМЛІН тов. Скубицький в своїй насиченій історичними фактами доповіді *«Боротьба старшинських груп і закріпачення селянства в 60 рр. XVII сторіччя»* розкрив роль старшинських груп в закріпаченні селян і міської бідноти. Тов. Скубицький показав, що старшинська аристократія на чолі з Виговським, Богуном, Дорошенком і іншими тримала зв'язок з шляхетською Польщею, тоді як дрібна і середня українська шляхта орієнтувалася на феодальну Росію. Доповідь тов. Скубицького дала інтересний матеріал для викриття фальсифікації історії України буржуазно-націоналістичними істориками, що зображують козацьку старшину як «борців» з польськими магнатами.

Тов. Гуристримба — старший науковий працівник Інституту історії УАМЛІН — в своїй доповіді *«КП(б)У в боротьбі проти Денікіна»* на великому фактичному матеріалі показав героїчну боротьбу пролетаріату і селянства, керовану партією Леніна—Сталіна в роки громадянської війни з внутрішньою і зовнішньою контрреволюцією. Тов. Гуристримба показав героїчну боротьбу більшовиків України в денікінському підпіллі. Особливу увагу тов. Гуристримба приділив висвітленню вирішної ролі ЦК ВКП(б) в організації перемоги над денікінщиною і особливо ролі товариша Сталіна, який безпосередньо керував розгромом денікінської контрреволюції.

Доповідь тов. Премислера *«Українська Соціалістична Радянська Республіка в 1919 р.»* всебічно висвітлила процес будівництва радянської держави в 1919 році на Україні. Тов. Премислер показав, як склались органи пролетарської диктатури, як КП(б)У вела нещадну боротьбу з українськими есерами, незалежниками, укапінстами, українськими есдеками і інш. агентурою буржуазії. В доповіді показана величезна роль Леніна і Сталіна, під безпосереднім керівництвом яких ішов процес будівництва радянської держави на Україні, а також показана допомога пролетаріату Радянської Росії в справі зміцнення органів пролетарської диктатури на Україні.

Тов. Трегубенко в своїй доповіді *«Про збройне повстання в 1905 році на Україні»* дав фактичний матеріал, що характеризує підготовку більшовиками грудневого збройного повстання на Україні, особливо в Харкові і Донбасі. На нових матеріалах тов. Трегубенко висвітлив досвід керівництва більшовиками України селянським повстанням в 1905 році. В доповіді показана контрреволюційна роль буржуазії України під час грудневого повстання 1905 року.

На секції була прочитана тов. Шелкоплясом — замісником директора Інституту філософії УАМЛІН — інтересна доповідь на тему: *«Вчення Гегеля про поняття і діалектичний матеріалізм»*. Тов. Шелкопляс, спираючись на висновки Леніна з *«Конспекту III книги «Науки логіки Гегеля»* про те, що *«Гегель геніально вгадав діалектику речей (явищ, світу, природи) в діалектиці понять»*, проаналізував вчення Гегеля про поняття і показав, як Гегель, будучи містиком, ідеалістом, антисенсуа-

лістом, виганяє з своєї логіки об'єктивну дійсність і в той же час «геніально врадує» останню. Тов. Шелкопляс в своїй доповіді показав, що раціональне і цінне з точки зору діалектичного матеріалізму необхідно взяти у вченні Гегеля про поняття.

В доповіді старшого наукового працівника Інституту філософії УАМЛІН тов. Юшманова «Каутський в боротьбі з діалектичним матеріалізмом» була розгорнута показана активна боротьба теоретика II Інтернаціоналу Каутського проти матеріалістичної діалектики. Тов. Юшманов ґрунтовно викрив основні роботи Каутського, зокрема його двотомник «Матеріалістичне розуміння історії», показав весь шлях боротьби Каутського з марксизмом-ленінізмом в галузі філософії.

Директор Інституту радянського будівництва і права УАМЛІН тов. Сізонов в доповіді «Енгельс про державу» на добре підбраному матеріалі показав видатну роль друга і соратника Маркса Енгельса в розробці і розвитку марксистського вчення про державу взагалі і про пролетарську державу зокрема.

Тов. Сізонов змалював виняткову роль Енгельса, як керівника світового пролетарського революційного руху після смерті Маркса в боротьбі з ревізіонізмом II Інтернаціоналу в питаннях держави. Тов. Сізонов показав боротьбу Енгельса проти Лассалля, анархістів і інших ворогів соціалізму, що заперечували необхідність організації і всебічного зміцнення пролетарської держави в перехідний від капіталізму до комунізму період.

Змістовку доповідь на тему: «Природа і роль ціни в соціалістичному будівництві» зробив тов. Петров — старший науковий працівник Інституту економіки УАМЛІН. Тов. Петров на великому фактичному матеріалі дав науковий аналіз природи і ролі радянської ціни. Поряд з висвітленням політики цін на різних етапах соціалістичного будівництва тов. Петров показав велику роль ціни в розвитку і зміцненні економіки безкласового соціалістичного суспільства.

Доповіді наукових працівників УАМЛІН свідчать про ріст молодих більшовицьких наукових українських кадрів, здатних розробляти актуальні питання історії, філософії, економіки, радянського будівництва на основі багатющої лєнінської спадщини, геніальних робіт вождя народів товариша Сталіна і практики соціалістичного будівництва.

Літературна секція

Секція, що заслухала всього 12 доповідей, була репрезентована головним чином молодими українськими кадрами Літературної комісії УАМЛІН.

Серед доповідей, заслуханих цією секцією, виділялися доповіді наукових працівників Літературної комісії УАМЛІН тт. Йосипчука, Колесника, Стебуна, Юрченка.

Тов. Йосипчук в доповіді «Роль і місце в історії української літератури творчості Івана Котляревського» на основі матеріалів кінця XVIII і початку XIX ст. дав аналіз творчості видатного українського поета і драматурга. Тов. Йосипчук показав І. Котляревського, як найвидатнішого письменника в українській літературі дошевченківського періоду, як творця видатних творів — «Енеїда», «Наталка Полтавка», які стали поворотним пунктом в розвитку всієї української літератури.

Тов. Колесник в своїй доповіді «Реалізм Івана Франка» дав гостру критику буржуазно-націоналістичних фашистських робіт про творчість Івана Франка. Тов. Колесник показав, що пролетаріат цінує Франка за його художній реалізм прози і поезії, за те, що Франко створив видатну повість «Борислав сміється» в якій, як і в цілому ряді інших його творів, яскраво показані правдиві картини життя і боротьби робітників, реалістичні картини жахливого гніту польських поміщиків і австрійської бюрократії на Західній Україні.

Тов. Стебун в своїй доповіді «Творчість М. Коцюбинського» показав Коцюбинського як видатного письменника реаліста-демократа, художника-новатора, який очолював на початку XX сторіччя в період ідейного і художнього розкладу буржуазної літератури течію революційно-демократичної літератури, що є глибоко реалістичною в своїй основі. Тов. Стебун на аналізі творчості М. Коцюбинського визначив його роль в розвитку української літератури, показав, що творчість М. Коцюбинського відкрила нову сторінку в історії української літератури.

В доповіді тов. Юрченка «Розпад буржуазної літератури» дана характеристика процесів розпаду буржуазної літератури епохи імперіалізму, показана спільність і відмінні цих процесів в різних країнах капіталізму.

На основі аналізу творчості Вінниченка, Олеся, Вороного і інших письменників тов. Юрченко показав, що епоха імперіалізму була періодом загинання і кінця української буржуазної націоналістичної літератури. Тов. Юрченко показав,

що, поряд з процесом розкладу буржуазної літератури, відбувався процес росту української революційно-демократичної літератури, представники якої — Коцюбинський, Тесленко і інші запаливали пролетаріат і трудящі маси в боротьбі за соціалізм, за національне визволення.

Тов. Костенко зробив доповідь про Панаса Мирного, зупинившись на великому значенні його реалістичної критики пореформеного українського села і ролі його як творця буржуазного соціального роману.

Поряд з добрими доповідями, заслуханими в Літературній комісії, були доповіді не досить підготовлені (довіді тт. Павлія і Костиюка — представників Київського державного університету і інш.).

Робота конференції молодих учених проходила за участю секретаря ЦК КП(б)У тов. Попова М. М., секретарів ЦК ЛКСМУ тов. Андреева і тов. Клінкова, завідувача відділу пропаганди й агітації ЦК КП(б)У тов. Ашрафяна і завідувача відділу науки ЦК КП(б)У тов. Кровицького.

* * *

В роботі конференції і її секцій взяли участь видатні радянські вчені: представники Академії Наук СРСР — академік Деборін і академік Кістяковський; представники Академії Наук Білорусії — академік Матулайтіс; президент Академії Наук УСРР — академік Богомолець, академік Шліхтер, академік Палладін, академік Гольдман, академік Граве, академік Тичина, академік Плотников; президент УАМЛІН тов. Дзеніс.

Найціннішим в підсумку конференції молодих учених Радянської України треба вважати те, що вона продемонструвала величезний ріст молодих учених Радянської України у всіх галузях науки. Цей відрадний факт знайшов своє відбиття в листі учасників конференції молодих учених України любимому вождю трудящих і другу науки товаришу Сталіну:

«У наших рядах вже є молоді вчені, вирощені партією і комсомолом, іменами яких справедливо пишається Республіка.

Ми пишаємося роботами О. І. Лейпунського. Син робітника і сам робітник, більшовик, він є видатним науковим працівником у галузі фізики. Його робота над розкладом атомного ядра дістала високу оцінку видатних фізиків у Європі.

Колишній слюсар, комсомолец І. Н. Францевич, тепер професор фізико-хемії, має десять наукових робіт в галузі металургії.

Петро Антипович Власюк з 7 років був пастухом, наймитом. Радянська влада і партія дали йому можливість стати видатним професором у галузі агро-хемії і ґрунтознавства.

«Останнім часом на Україні вирости молоді кадри талановитих селекціонерів, серед них можна назвати С. Х. Дуку», — так писав геніальний садівник І. В. Мічурін про комсомольця Дуку, який має великі досягнення в галузі селекції плодоягідних культур і працює тепер над виведенням нової породи багаторічної культури жита.

Комсомолка Т. Ю. Лапчик, у минулому наймичка, тепер — кандидат геологічних наук. Вона виступає на конференції з наслідками своїх досліджень мідних руд Донбаса.

І таких сотні. І все ж ми далекі від самозаспокоєння, ми не насмілюємося захоплюватися наслідками своєї роботи. Ми ні на хвилину не забуваємо Вашої вказівки про те — «щоб будувати, треба знати, треба опанувати науку, а щоб знати, треба вчитися. Вчитися вперто, терпеливо».

Конференція молодих вчених України є показником перших великих перемог ЦК КП(б)У в боротьбі за молоді більшовицькі українські наукові кадри. Ця конференція визначила успіхи молодих учених України, які є частиною загальних успіхів революційної молоді країни Рад, молоді, що йде в науку, здійснюючи сталінський заклик.

Академік І. П. Павлов у відповідь на лист ЦК ВЛКСМ відповів:

«Що ж говорити про стан молодого вченого в нас. Тут же все ясно і так».

«Йому багато дається, але від нього і багато вимагають. І для молоді, як і для нас, питання честі виправдати ті великі надії, які покладає на науку наша батьківщина».

Революційна радянська молодь дійсно по-серйозному рухає науку вперед, сміло заносить руку на все старе, віджило, допомагаючи партії розв'язувати великі завдання побудови комуністичного суспільства в СРСР.

* * *

Успіхи радянської науки на Україні безперечно великі. Про це говорить і тематика робіт конференції, і їх актуальність. Молоді українські вчені, які вийшли з робітничого класу і колгоспного селянства України, внесли свіжий, здоровий струм в науку, виступили проти застарілих консервативних догм, підтримуваних рядом учених, які перетворюють науку у фетиш.

Немало вже вчених стали рухати науку вперед на основі практики могутнього стахановського руху.

Конференція молодих учених України яскраво демонструє вказівки товарища Сталіна, що «Наука тому і зветься наукою, що вона не визнає фетишів, не боїться підняти руку на відмираюче, старе і чуйно прислухається до голосу досвіду, практики»¹.

Але було б невірно вважати, що вже всі вчені по-серйозному рухають науку вперед.

Заспокоїтися на тих успіхах, які продемонструвала конференція молодих учених України, не можна. Потрібна ще серйозніша, ще більш наполеглива робота з боку науково-дослідних інститутів України, особливо партійних і комсомольських організацій цих інститутів, над виховуванням і вирощуванням молодих більшовицьких українських кадрів учених.

Наша соціалістична дійсність стає все більш багатогранною, складною і величною. Соціалістична практика, широке розгортання стахановського руху настійно вимагають від науки розв'язання найактуальніших і дуже складних проблем, які радянська наука може і повинна розв'язати.

Виняткова увага і повсякденне керівництво підготовкою українських більшовицьких кадрів і науково-дослідною роботою з боку ЦК КП(б)У, разом з зростаючим прагненням до наукової роботи української молоді, забезпечує нечуваний розквіт наукової роботи, розквіт української національної формою і соціалістичної змістом культури.

---

¹ Сталін, Промова на першій всесоюзній нараді стахановців, Партвидав ЦК КП(б)У, 1935 р., стор. 22.

А. ШЕВЧЕНКО

Книга про великі перемоги

* «Чорна металургія СРСР в першій п'ятирічці». Видання Інституту промислово-економічних досліджень НКВП. Державне соціально-економічне видавництво. Москва — 1935 р., тир. 3000. Ціна 5 крб.

В першій п'ятирічці пролетаріат СРСР під керівництвом партії Леніна—Сталіна створив фундамент соціалістичної економіки, на базі якого створювалась в другій п'ятирічці грандіозна будова безкласового соціалістичного суспільства.

«В роки першої п'ятирічки в СРСР збудована велика технічно передова промисловість, причому особливо значні успіхи досягнуті в справі створення сучасної важкої індустрії — матеріальної бази соціалізму, основи реконструкції всього народного господарства»¹.

Темпи зростання важкої індустрії знаменні, вони вщент розбили буржуазні «теорії», що заперечують можливість бурхливих темпів індустріального росту СРСР. Можливість здійснення лозунга «наздогнати й випередити» в найкоротші строки в технічно-економічному відношенні передові капіталістичні країни — підтверджена фактами соціалістичного будівництва.

Однією з найважливіших і важких ланок в боротьбі за соціалістичну індустріалізацію країни була боротьба за створення нової потужної чорної металургії.

В наслідок героїчної боротьби пролетаріату під керівництвом партії чорна металургія — основа індустрії — з відсталої галузі промисловості перетворилася в найпередовішу. В минуле відійшло відставання виробництва металу від потреб народного господарства. Робітничий клас і інженерно-технічні сили під керівництвом партії в боротьбі за виконання вказівок, даних товаришем Сталіним на грудневій нараді металургів у 1934 році, домоглися того, що виробництво сталі й прокату значно випереджає приріст витоку чавуну, виробництво чавуну збільшилося в 1935 році на 2,1 млн. тонн, сталі — на 2,9 млн. тонн і прокату на 2,4 млн. тонн.

1935 рік показав, що чорна металургія неухильно просувається вперед, завоюючи світову першість. Заводи чорної металургії відмовились від державної дотації і стали на шлях рентабельної роботи, яка дає прибутки.

Цей факт має величезне значення і винятково впливає на розвиток всього народного господарства.

Стахановський рух, як новий вищий етап соціалістичного змагання, з кожним днем здобуває нові блискучі успіхи в освоєнні нової техніки.

Зростання стахановського руху забезпечує дальший розвиток успіхів чорної металургії, досягнутих в 1935 році.

Цей славний героїчний шлях боротьби комуністичної партії за розвиток чорної металургії СРСР в період першої п'ятирічки висвітлений Інститутом промислово-економічних досліджень Наркомважпрому в книзі «Чорна металургія СРСР в першій п'ятирічці»

У збірнику показаний процес нового будівництва і корінної реконструкції чорної металургії, процес створення кадрів, сировинної бази і т. д. В цій роботі дана також характеристика кризи капіталістичної чорної металургії.

Хоч в основному збірник присвячений розвитку металургії в першій п'яти-

¹ 3 резолюції XVII з'їзду ВКП(б).

річці, в ньому підведені також і деякі підсумки роботи чорної металургії за 2 роки другої п'ятирічки.

Пролетарська держава дістала від царської Росії відсталу і до того ж зруйновану за час імперіалістичної і громадянської воєн чорну металургію.

Якою великою була відсталість і розруха чорної металургії, видно з такої таблиці:

Витоп чавуну в СРСР (в млн. тонн)

1913 р.	1917 р.	1918 р.	1919 р.	1920 р.	1921 р.
4,2	2,3	0,516	0,117	0,115	0,116

Характеризуючи господарську розруху, В. І. Ленін на IX Всеросійському з'їзді Рад в 1921 році говорив, що у відношенні металургії «... наше становище особливо важке. Ми виробляємо якихнебудь, можливо, 6% того, що виробляли в довоєнний час. Ось до якого розорення, до яких злиднів імперіалістична війна і громадянська війна довели Росію! Але ми, звичайно, піднімаємось»¹.

Партія весь час ставить проблему металу в центрі уваги країни. Крок за кроком рухаючись вперед в умовах економічної блокади, без позик, трудящі маси СРСР під водейством Сталіна вже в 1927—1928 рр. домоглися відновлення довоєнного рівня промисловості, а в деяких галузях перейшли і довоєнні показники. Проте, чорна металургія — найбільш зруйнована галузь важкої промисловості — лише в 1928—1929 рр. перейшла довоєнний рівень по виробництву сталі й прокату, а по чавуну — лише в 1929—1930 рр.

Але досягнутий на цей період рівень чорної металургії не міг забезпечити ні темпів зростання нашої промисловості, ні вимог соціалістичного великого сільського господарства. Партія під керівництвом товариша Сталіна веде боротьбу за прискорення темпів розвитку чорної металургії, бо «... без дальшого прискорення темпу розвитку металургії, — як говорив товариш Сталін на XVI з'їзді ВКП(б), — ми ризикуємо поставити під загрозу долю всього нашого промислового виробництва»².

Для здійснення грандіозного плану розвитку чорної металургії товариш Сталін поставив перед партією завдання корінної реконструкції старих і будівництва нових заводів і центрів чорної металургії.

Обгрутовуючи на XVI з'їзді ВКП(б) грандіозне завдання побудови другої вугільно-металургійної бази на Сході, товариш Сталін говорив: «Зараз справа стоїть так, що наша промисловість, як і наше народне господарство, спирається в основному на вугільно-металургійну базу на Україні. Зрозуміла, що без такої бази немислима індустріалізація країни. І ось такою базою є у нас українська паливно-металургійна база. Але чи може надалі сама лише ця база задовольняти і південь, і центральну частину СРСР, і північ, і північний схід, і Далекий Схід, і Туркестан? Усі дані говорять нам про те, що не може. Нове в розвитку нашого народного господарства полягає, між іншим, в тому, що ця база вже стала для нас недостатньою. Нове полягає в тому, щоб, всебічно розвиваючи цю базу і надалі, почати разом з тим негайно створювати другу вугільно-металургійну базу. Цією базою повинен бути Урало-Кузнецкий комбінат, з'єднання кузнецького коксівного зугілля з уральською рудою»³.

Ці великі слова товариша Сталіна, що показували тоді велике майбутнє, а тепер підтверджені дійсністю, були покладені в основу ряду рішень ЦК ВКП(б) і XVI з'їзду партії про грандіозний план реконструкції старих заводів і будівництва нових заводів чорної металургії. Великий план товариша Сталіна викликав посиленний опір і нападки на партію з боку контрреволюціонерів-троцькістів, правих опортуністів і контрреволюціонерів — українських націоналістів, які намагалися зірвати здійснення грандіозного плану створення могутньої першокласної чорної металургії.

Партія, давши рішучу відсіч всім контрреволюційним нападкам, розгромила всіх, хто намагався зірвати здійснення плану створення потужної чорної металургії.

Країна Рад за дуже короткий період створила нову потужну передову технічно озброєну металургію, яка не тільки наздоганяє передові капіталістичні країни щодо потужності агрегатів і їх технічного озброєння, але й успішно бореться за першість в світовому виробництві металу.

¹ Ленін, Твори, т. XXVII, стор. 133.

² Й. Сталін, «Питання лєнінізму», стор. 315.

³ Там же, стор. 342.

**Порядкове місце СРСР у світовому витоку чавуну, сталі
і електросталі**

Роки	Ч а в у н		С т а л ь		Електросталь	
	В світі	В Європі	В світі	В Європі	В світі	В Європі
1913	5	4	5	4	—	—
1929	5	4	5	4	10	7
1934	2	1	3	2	2	1

З наведеної таблиці видно, що, борючись за здійснення ленінсько-сталінської директиви — «наздогнати й випередити» в технічно-економічному відношенні передові капіталістичні країни, — партія домоглася створення нової, потужної металургії, яка стала справжньою основою індустріалізації країни. Бурхливо зростаюча чорна металургія, залишаючи з кожним роком позаду передові капіталістичні країни, завойовує першість у світі.

В наслідок будівництва нових і реконструкції старих заводів щороку зростає питома вага валової продукції нових і реконструйованих заводів.

**Продукція нових і реконструйованих заводів у % до
всієї валової продукції чавуну**

Р о к и	Нові заводи	Реконструйов. заводи	Старі заводи
1930	1,5	1,9	96,6
1932	11,9	41,5	46,6
1934	24,3	64,5	11,2

Таблиця показує, що вже в кінці першої п'ятирічки основну масу чавуну давали нові і реконструйовані заводи, а це говорить про темпи і ефективність капіталовкладень в період першої п'ятирічки, коли витрати провадились в основному на нове будівництво і на так звану глибоку реконструкцію — по суті на будівництво нових заводів (ім. Дзержинського, ім. Кірова, Макіївка, ім. Ворошилова і інш.).

У збірнику паочно, на фактах висвітлюється боротьба партії за форсоване створення нової металургії, за ефективність використання капіталовкладень, за максимально-короткі строки їх освоєння.

65% капіталів, вкладених в чорну металургію і в галузі, що її обслуговують, складають завершене будівництво, зараховане в фонд діючого виробничого апарату в 1934 році, що видно з наведеної таблиці:

Капітальні вкладання в чорну металургію в 1928—1934 рр.

	1928— 1929 рр.	1929—1930 рр. I особ. квартал	1931 р.	1932 р.	Всього за I-у п'яти- річку	1933 р.	1934 р.	Всього за 5 1/2 років
Вкладено по ГУМП	213,4	553,7	1221,5	1806,5	3695,1	1833,6	1912,0	7410,7
Введення в експлу- атацію по ГУМІІ	176,8	329,8	453,6	958,6	1919,1	1452,6	146,0	4832,7

В наслідок цих капіталовкладень в період першої і двох років другої п'ятирічки споруджені нові гіганти чорної металургії, озброєні передовою технікою.

За перше п'ятиріччя збудовано 17 нових доменних печей, з яких 11 потужних механізованих, американського типу. З них 10 печей збудовано на заводах України.

Широкий розмах будівництва нових доменних цехів і агрегатів поставив Радянську країну щодо технічного озброєння в перші ряди в світі. В 1932 році ми мали вже більш передовий, більш сучасний в технічному відношенні виробничий апарат доменних цехів, порівнюючи з Бельгією, Францією, Англією, а в 1933 і в 1934 році щодо питомої ваги найпотужніших печей ми випереджаємо Німеччину і Америку. В даному збірнику це показано шляхом порівняння потужності доменних печей у нас і в США.

Питома вага доменних печей (у %/о)

Обсяг доменних печей в куб. метрах	США	СРСР в 1934 р.	СРСР без дерев. вугільних печей	СРСР в 1937 р. (план)	СРСР без дерев. вугільних печей
До 255	3,4	43,5	15,6	34,7	8,0
255—481	22,9	20,9	31,1	15,5	22,0
482—594	14,8	7,8	11,7	5,7	8,0
595—707	24,3	8,7	13,0	8,5	12,0
708—821	22,6	1,7	2,6	1,4	2,0
822—877	6,2	4,3	6,5	4,3	6,0
878 і більше	5,8	13,1	19,5	29,8	42,0

Висвітлюючи успіхи будівництва і реконструкції сталеливарних цехів в період першої п'ятирічки, автори показують, що за чотири з половиною роки першої п'ятирічки введено в роботу нових і відновлено мартенівських печей 69. А загальний приріст площі поду мартенівських печей за першу п'ятирічку і 2 роки другої п'ятирічки становить 100%. В кінці першої п'ятирічки було закінчено або перебувало в будівництві 16 нових мартенівських цехів, проектна продуктивність яких становила вісім мільйонів тонн сталі на рік, що в 1,8 разу, перевищує витоп сталі в СРСР в 1927—1928 рр.

Поруч з будівництвом нових цехів проведена глибока реконструкція старих мартенівських цехів.

Потужність введеного в дію за період першої п'ятирічки виробничого апарату чорної металургії по виробництву чавуну вдвічі перевищує виробництво чавуну в царській Росії і дорівнюється всьому рекордному виробництву чавуну Англії, або становить більше половини максимального виробництва чавуну Німеччини. Такі темпи зростання радянської металургії.

Партія створила передову індустрію в нашій країні в боротьбі з контрреволюційною троцькістсько-зінов'євською опозицією і її теорією про неможливість побудови соціалізму в одній країні та неминучість реставрації капіталізму в СРСР, в боротьбі з правими опортуністами, лінія яких полягала не тільки в зриві соціалістичного наступу по всьому фронту, але й в прямій капітуляції перед куркульсько-капіталістичними елементами.

Партія домоглася цих перемог в боротьбі з контрреволюціонерами-націоналістами, які прагнули закрити капіталістичний напрямок в розвитку і розміщенні індустрії і тим самим зірвати індустріалізацію країни. Партія, здійснивши свою генеральну лінію, нещадно викривала і громила ці антипартійні, антирадянські контрреволюційні уgrupовання з їх «теоріями» і «теорійками» і переможно подолала труднощі на шляху розгорнутого соціалістичного будівництва.

Величезний розмах будівництва нових і корінна реконструкція старих заводів вимагали нових технічно підготовлених кадрів, здатних освоїти потужне будівництво, забезпечити його форсовані темпи і освоїти найновішу сучасну техніку, якою озброювалася чорна металургія.

«У нас було надто мало технічно грамотних людей» (Й. Сталін). Та й звідки вони могли знати цю потужну передову техніку, якщо надто низький рівень старої металургії будувався колись також не нами, а закордонними капіталістами та їх людьми. «Перед нами,—говорив товариш Сталін в розмові з металургами в 1934 році,—стояла дилема: або почати з навчання людей в школах технічної

грамотності і відкласти на 10 років виробництво і масову експлуатацію машин, поки в школах не виробляться технічно грамотні кадри, або приступити негайно до створення машин і розвинути масову їх експлуатацію в народному господарстві, щоб в самому процесі виробництва та експлуатації машин навчити людей техніці, виробити кадри. Ми обрали другий шлях»¹.

Автори збірника, висвітлюючи шлях боротьби партії за підготовку кадрів, показують, що вже в процесі будівництва металургійних заводів виконувалися більшовицькі кадри, які стали потім кращими людьми нашої країни, які освоїли не тільки будівництво потужних гігантів, але й їх техніку. Дуже багато сил, енергії, волі довелося прикласти партії, щоб виховати, виковати ці кадри, які раніш не тільки не бачили потужної передової техніки, але й не були знайомі з технікою, промисловою обстановкою взагалі і ніколи не бачили машин.

У збірнику наведено дуже багато прикладів, які підтверджують, як багато труднощів довелося подолати в справі підготовки великої армії нових кадрових робітників — металургів.

З 100.000 нових робітників, втягнутих в металургію, основна частина (50—55%) була з селян.

Товариш Сталін на нараді господарників в 1931 році піддав суворій критиці керівників, які не зрозуміли нових обставин, нових завдань керівництва. Шість історичних умов товариша Сталіна стали тією програмою, на підставі якої металурги домоглися великих перемог в організації праці і в освоєнні техніки.

Висвітлюючи боротьбу партії за реалізацію вказівок товариша Сталіна в галузі організації заробітної плати, автори збірника на прикладах показують, що система заробітної плати, яка існувала в період першої п'ятирічки, була великим гальмом в роботі чорної металургії. Заробіток робітника чорної металургії був на той час значно нижчим від заробітку робітника машинобудівельної, металообробної, хемічної, поліграфічної, швацької та інш. галузей промисловості. Так, наприклад, місячний заробіток робітника металургійної промисловості в 1929 році становив 33,8 крб., а поліграфічної — 94,9 крб., швацької — 85,8 крб. і т. д. Одночасно з більш низьким заробітком, порівнюючи з іншими галузями промисловості всередині чорної металургії провідні професії нерідко заробляли нарівні з некваліфікованими робітниками.

Автори збірника показують, як чорна металургія щодо рівня середньої заробітної плати робітників пересунулась з 9 місця в 1928 році на 4 місце в 1932 р., заробітна плата робітників чорної металургії в 1935 році виросла в 3,2 рази, порівнюючи з 1927—1928 рр. Разом з тим поліпшилось культурно-побутове становище робітників.

У розділі «Сировинна база чорної металургії СРСР» автори показують, якого величезного значення надає партія проблемі сировини на всіх етапах розвитку радянської металургії. В рішенні ЦК ВКП(б) 1929 року, в зв'язку з доповіддю про роботу Південносталі, Уралмету і Південнорудного тресту про будівництво Магнітогорського заводу, в рішеннях вересневого пленуму ЦК ВКП(б), XVI партійної конференції, XVII партійного з'їзду та в інших рішеннях партії і уряду з усією рішучістю ставиться питання про корінне підтягування сировинної бази чорної металургії.

В наслідок виконання цих рішень партії видобуток залізної руди збільшився за роки першої і два роки другої п'ятирічки в 4 рази; в корені реконструйований і механізований видобуток руди. Машина замінила важку працю людини майже в усіх процесах видобутку руди.

Механізація основних процесів видобутку руди (в %/о)

Види робіт	Р о к и		
	1932 р.	1933 р.	1934 р.
Відбивання руди (буріння)	100	100	100
Відкатка підземна (електровози, безкінцеві канати)	13,6	30,3	51,7
Відкатка на поверхні	32,4	54,5	65,7
Доставка руди з вибою (скреперами)	43,9	58,5	63,2
Підйом руди	100	100	100

¹ «Правда», 29 грудня 1934 р.

У розділі — «Географічне розміщення чорної металургії» збірника показано, що тільки радянська влада, під керівництвом партії і при безпосередньому керівництві товариша Сталіна — ініціатора створення Урало-Кузнецького комбінату — СРСР з країни відсталого перетворена в країну квітучу, індустріальну. Створена буквально нова географія нашої соціалістичної країни. «Насамперед, — говорить товариш Сталін, — проблема правильного розміщення промисловості по СРСР. Хоч би як ми розвивали народне господарство, не можна обійтись без питання про те, як правильно розмістити промисловість, як провідну галузь народного господарства»¹.

Політика Радянського Союзу, спрямована на індустріалізацію відсталих районів, привела до зміни уявлень про розміщення сировинних ресурсів чорної металургії, які раніш існували. Завдяки ленінсько-сталінській національній політиці проведена величезна робота по виявленню природних багатств відсталих районів, які швидкими темпами втягнені в промислову експлуатацію на базі найпередовішої техніки.

У збірнику висвітлено опір з боку українських контрреволюційних націоналістичних елементів проти соціалістичної індустріалізації країни, елементів, які намагались «довести» необхідність дальшого закріплення капіталістичного напрямку в розвитку і розміщенні старих індустріальних центрів і тим самим перешкодити господарському і політичному зміцненню СРСР.

Виступаючи проти створення другої вугільно-металургійної бази, контрреволюціонери-націоналісти вели боротьбу за зрив цього великого стратегічного сталінського плану. В передмові до книги Я. Б. Діманштейна — «Вугілля, руда і залізо в їх взаємному зв'язку» сказано: «В світлі пропонованого дослідження так званий Урало-Кузнецький проект уявляється викресленим із списку проектів, які мають хоч трохи серйозну економічну підставу».

Автори рецензованого збірника показують, як за короткий період під керівництвом партії Радянська країна організувала геолого-розвідні роботи, виявила колосальні багатства СРСР, тоді як в дореволюційний час Росія вважалася країною, бідною на корисні копалини: залізна руда становила за тодішніми розрахунками 1,5%, а кам'яне вугілля — 3% світового запасу. Після Великої пролетарської революції протягом кількох років становище змінилося. Виявлено запасів руди в 9 раз і вугілля в 5 раз більше тих запасів, про які знала дореволюційна Росія.

Друга п'ятирічка є п'ятирічкою боротьби за ріст продуктивності праці в таких розмірах, при яких продуктивність праці стає вирішальним фактором виконання наміченої програми, збільшення продукції у другому п'ятиріччі.

В своїй промові на I всесоюзній нараді стахановців товариш Сталін, пояснюючи коріння стахановського руху, говорив, що «Без нової техніки, без нових заводів і фабрик, без нового устаткування стахановський рух не міг би у нас зародитися»².

Озброївшись новими передовими знаряддями праці, народні маси СРСР зосредили свої головні сили на оволодінні передовою технікою. Робітники нашої країни глибоко вивчають технічні умови своєї роботи, вивчають до тонкощів машину і її деталі і працюють з великим творчим піднесенням.

В цьому культурно-технічному піднесенні робітників великий Сталін побачив початки процесу, що стирає грань між розумовою і фізичною працею. «Хіба не ясно, — говорив товариш Сталін, — що стахановці є новаторами в нашій промисловості, що стахановський рух становить майбутність нашої індустрії, що він містить у собі зерно майбутнього культурно-технічного піднесення робітничого класу, що він відкриває нам той шлях, на якому тільки й можна добитися тих вищих показників продуктивності праці, які необхідні для переходу від соціалізму до комунізму і знищення протилежності між працею розумовою і працею фізичною»³.

Стахановський рух показав, що всі без винятку галузі нашого господарства володіють гігантськими резервами. Робітники заводів, запалені високою оцінкою, яку дав товариш Сталін стахановському рухові, як вищої форми соціалістичного змагання, беруть на себе зобов'язання виконати другу п'ятирічку в 4 роки. Таке зобов'язання взяли металургійні заводи ім. Сталіна, ім. Кірова, ім. Дзержинського, Єнакіївський та інші.

Автори збірника наводять ряд прикладів, з яких видно, що чорна металургія СРСР за першу п'ятирічку і 3 роки другої п'ятирічки перетворилася на міцну передову галузь важкої промисловості СРСР. Темпи розвитку радянської металургії забезпечили міцну базу для побудови соціалізму, для здійснення високих

¹ Сталін, «Питання ленінізму», стор. 342.

² Сталін, Промова на першій всесоюзній нараді стахановців, стор. 18.

³ Там же, стор. 11.

темтів індустріалізації нашої країни, величезних успіхів у будівництві великого соціалістичного землеробства для зміцнення моці і обороноздатності СРСР. В той же час в капіталістичних країнах криза металургії, яка почалася в кінці 1929 року, привела до глибокого зруйнування виробничого апарату і небувалого падіння виробництва.

Світове виробництво чавуну і сталі в 1932 р. (в %/о від 1929 р.)

	Чавун	Сталь
Весь світ	40	41
США	20	24
Німеччина	31	36
Франція	53	57
Англія	47	44

Буржуазія намагається вийти з кризи шляхом нечуваного натиску на робітничий клас, за рахунок скорочення зайнятих у виробництві робітників і небувалого зниження заробітної плати. Це дуже наочно показано в наведених авторами матеріалах і таблицях на ст. 272, 273.

Криза капіталістичної металургії привела до того, що за період 1929—1934 рр. в капіталістичному світі виробництво металу скоротилося в два рази, тоді як радянська металургія за період 1928—1934 рр. збільшила виробництво чавуну в 3 рази, а виробництво сталі й прокату більше ніж у 2 рази. В наслідок питомо вага СРСР у світовому виробництві чавуну піднеслася з 4,1% — 1928 р. до 16,6% в 1934 році, а виробництво сталі — з 4,1% — 1928 р. до 11,7% в 1934 році.

Підсумовуючи, треба підкреслити, що Інститут промислово-економічних досліджень НКВП виконав велику і корисну роботу, зібравши і узагальнивши багатий матеріал, що висвітлює боротьбу партії за метал. Можна цілком погодитися з дирекцією інституту, що «збірник є першою спробою дати загальну картину розвитку всієї радянської чорної металургії з початку реконструктивного періоду». Проте, багатий щодо змісту і наявності статистичного матеріалу збірник значно знецінюється через недостатній аналіз в ньому освоєння нової потужної техніки.

Намагаючись показати освоєння техніки в доменному, сталеливарному і прокатному виробництвах, автори не викривають причин недовикористання величезних резервів чорної металургії.

Автори збірника пишуть, що чорна металургія має великі невикористані резерви, але не показують, де ці резерви є і як їх використати. Це тим більш дивно тому, що книга вийшла в 1935 році, тобто після того, як з усією ясністю в травні 1935 року на раді при НКВП надто гостро це питання було поставлене наркомом важкої промисловості тов. Орджонікідзе. Відсутність показу резервів і шляхів їх використання є великим недоліком цієї в цілому корисної роботи.

З М І С Т

Соціалістичне будівництво

	Стор.
<i>А. Небій</i> — Стахановський рух і організація заробітної плати робітників	3
<i>І. Брівко</i> — Колгоспи в боротьбі за агротехніку	40

Шляхи Великої пролетарської революції на Україні

<i>М. Трегубенко</i> — До питання про грудневе збройне повстання 1905 року на Україні	54
---	----

<i>Й. Фрейман</i> — Національне й колоніальне питання в рішеннях VII конгресу Комінтерну	73
--	----

<i>М. Юшманов</i> — Каутський в боротьбі з діалектичним матеріалізмом	
---	--

<i>К. Сізонов</i> — Енгельс про державу	
---	--

Наукова хроніка

<i>П. Харченко, В. Подосвітнік</i> — До підсумків першої конференції молодих вчених України	124
---	-----

Критика та бібліографія

<i>А. Шевченко</i> — Книга про великі перемоги (рецензія на книгу — „Черная металлургия СССР в первой пятилетке“. Соцеквидав, 1935 р., стор. 288, ціна 5 крб.)	134
--	-----

Випусковий *Т. Шулешко*.

Партвидав, № 149. Зам. № 786. Уповноважений Головліту № 7130. Тираж 7.500. Друк. арк. 9. Арк. папер. 4 $\frac{1}{2}$. Формат паперу 72×105 „Красногородської“ ф-ки. Знак. в одному пап. арк. 111.000. Авт. арк. 2,75. Здано до виробництва 15/V 1936 р. Підписано до друку 3/VI 1936 року.

Книжкова фабрика Партвидаву ЦК КП(б)У. Київ, Сінний майдан, 14.

ПОМІЧЕНІ ПОМИЛКИ
В ЖУРНАЛІ „ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКІМ ПРАПОРОМ № 2.

Стор.	Рядок	Надруковано:	Треба читати:
10	14 зверху	елтотракторне	автотракторне
29	13 знизу	досягнення	досягнення
30	11 зверху	автоматичного	автоматично
114	13 знизу	солістичну	соціалістичну

Редакційна колегія: *З. Ашрафян, Н. Войтінський, Л. Гіттель, О. Дзеніс, А. Небій, Т. Постоловська, А. Сараджев.*

Відповідальний редактор — *О. Дзеніс.*
Заст. відповід. редактора — *А. Небій.*

УКРАЇНЬСЬКА АСОЦІАЦІЯ МАРКСИСТСЬКО-
ЛЕНІНСЬКИХ ІНСТИТУТІВ (УАМЛІН)

ЛІТЕРАТУРНА КОМІСІЯ

Вийшов з друку і продається збірник критичних нарисів
про українську комсомольську поезію

ПОЕТИ КОМСОМОЛУ

під редакцією

С. ЩУПАКА

М. ЖЕБРУНА

І. СТЕБУНА

*Державне літературне видавництво
Київ • 1936*

П А Р Т В И Д А В Ц К К П (б) У

В И Х О Д И Т Ь**ДВОМІСЯЧНИЙ ТЕОРЕТИЧНИЙ ЖУРНАЛ****ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ**

(Орган УАМЛІН)

РЕДКОЛЕГІЯ:

**З. А. Ашрафян,
Н. М. Войтінський,
Л. А. Гіттель,
О. П. Дзеніс,
А. А. Небій,**

**Т. С. Постоловська,
А. Х. Сараджев.**

**Відпов. редактор
О. П. Дзеніс.**

„Журнал „ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ є бойовий орган марксистсько-ленінізму, який провадить боротьбу за генеральну лінію партії, за марксистсько-ленініську теорію, проти всяких ворожих пролетаріатові теорій, проти всякого опортунізму, вульгаризаторства і спрощенства марксистської теорії.

„ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ має завданням глибоку марксистсько-ленініську розробку суспільних наук, методологічних проблем природознавства, теоретичне висвітлення завдань, що їх висуває будівництво соціалізму і міжнародна класова боротьба.”

„ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ особливу увагу приділяє теоретичному висвітленню питань соціалістичного будівництва на Україні.

„ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ веде непримиренну боротьбу як з українським націоналізмом, що є на Україні головною небезпечкою, так і з великодержавним шовінізмом, проти всяких перекручень ленініської національної політики. Журнал провадить боротьбу за будівництво соціалістичної своєї змістом і національної формою культури.

„ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ друкує статті, огляди, критику і бібліографію з основних питань марксистсько-ленінізму, матеріалістичної діалектики, історичного матеріалізму, історії класової боротьби, революційного руху, критику фашизму і соціал-фашизму, світового господарства і світової політики, теоретичної економіки, теорії радянського господарства, літератури і мистецтва, радянського будівництва і права, природознавства, техніки.

„ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ має завданням систематично висвітлювати розвиток науки як в УСРР і СРСР, так і в капіталістичному світі. Журнал відкликається на наукові події і регулярно висвітлює роботу марксистсько-ленініських наукових закладів (УАМЛІН, ІЧП і інші марксистсько-ленініські заклади).

„ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ розрахований на широкий партійний актив, наукових працівників, викладачів і слухачів вишів; керівників партійної сітки пропаганди ленінізму.

Підплатна ціна
на рік 15 крб.

Ціна окремого номера — 2 крб. 50 коп.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ:

відділи, магазини і кіоски Партвидаву, уповноважені друку на підприємствах, в установах і інститутах, газетні бюро „Союзпечати“, поштові відділи і листопошти.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: Київ, Бульвар Шевченка, 14.

Тел. 3-16-09/86.